

Hetven éves a keszhelyi Balatoni Múzeum

1. Az első húsz év története

A XIX. század utolsó évtizede a nagy nemzeti ünnep, a honfoglalás ezer éves évfordulójának izgalmas előkészítésével kezdődött. Faluk és városok szorgalmas történetírói összegyűjték településük múltját, hogy a hely története a nagy nemzeti múlt részévé válhassék. Keszthelyen Bontz József r. k. segédlelkész fogott tollat és városa történetéről írt vaskos könyve 1896-ban, a nagy évforduló idején látott napvilágot.¹

Az évezredes múltból a nemzet nagyszerűségét, dicsőségét érezte az ország és ez a múzeumok felé fordította az érdeklődést is. Ez érthető, hisz ezek az intézmények őrizték a múlt emlékeit. A keszhelyi sajtóban is fel-felbukkan a múzeumalapítás szükségességének gondolata. A Keszthelyi Hírlap ad számot a Balatoni Kultúr-Egylet 1892. május 15-i megalakulásáról melyen „lelkesen fogadták Sziklay János dr. indítványát a keszhelyi balatonvidéki múzeum tárgyában, melyhez Lénárd Ernő pótindítvánnyal járult. A közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy a központi igazgató választmányt a múzeum haladéktalan megvalósítására utasítja”...² A Balatoni Kultúr-Egyletről a későbbiekben is hallunk még,³

működése hasznos szolgálatokat tett a balatoni idegenforgalomnak, a múzeumalapítás kérdését azonban nem tudta megoldani.

A múzeumalapítás gondolata azért nem aludt el, ápolója, ébrentartója dr. Csák Árpád volt.⁴ Csák 1860-ban született Zalaszentőn. A közeli tátikai tumulusok⁵ egyikében gyermek korában talált kőbalta régészeti gyűjtésre készítette.⁶ Zalaszentő környéki gyűjtőmunkájáról Lipp Vilmos is említést tesz.⁷ Tátikán egy⁸, vagy két⁹ tumulust ki is ásott és már Lipp előtt feltárt a keszhelyi Dobogón 8–10 sírt¹⁰.

Gimnáziumi érettségi megszerzése után Budapesten jogászodott, a doktori szigorlatokat azonban még nem szerezte meg, amikor Zala megyéhez közigazgatási gyakorlatra bevonult. 1895-ben tiszteletbeli szolgabíróként Keszthelyre helyezik.¹¹ „Még a külföld majdnem minden városkájának megvan a maga helyi múzeuma, addig a magyar tenger, Középeurópa e legnagyobb tava és három vármegyére szolgáló partvidéke ilyennek hiányában szenvedett. E hiányt pótolni s e fontos kulturális ügyet megvalósítani volt kora ifjúságom óta egyik legfőbb vágyam, törekvésem. A sors forgandó kezeke által Keszthelyre visszahozatván s itt állandóan letelepedvén, elérkezettnek láttam az időt eme régi ideám megvalósítására” — írja később.¹²

Csák nagy terve aligha úgy nem járt volna, mint Sziklay János eszméje, ha nem csatlakozik hozzá dr. Lovassy Sándor. Lovassy Sándor életét és munkásságát e kötetben tárgyalja Keve András, így ismétlések helyett annyit jegyzünk meg csupán, hogy dr. Lovassy Sándor az 1891-ben alapított Keszthelyi Hírlap felelős szerkesztője. A Keszthelyi Hírlapnak lényeges szerepe volt Keszthely korai munkásmozgalmának élesztésében¹³. A Keszthelyi Hírlap kapcsolja az írogató Csák Árpádot Lovassyhoz¹⁴. Dr. Lovassy Sándor szaktudása, emberismerete, szívós kitartása győzelemre vitte a múzeumalapítás gondolatát, amiben a tudós budapesti kapcsolatainak is része volt. Lovassy hatását látjuk abban, hogy a múzeumok akkori felügyeleti szerve is csatlakozott a Keszthelyen alapítandó múzeum tervéhez. Az Országos Múzeum és Könyvtár Bizottság 1895. június 10-én a következő levéllel kereste meg Keszthely képviselőtestületét¹⁵: „Az Országos Múzeum és Könyvtár Bizottság Keszthely városában Balaton-Múzeum felállítását tervezi, a melyben összegyűjtenének mindama tárgyak amelyek a Balaton növény-, állat-, és ásványvilágára, valamint múltjára vonatkozással vannak. Az Országos Múzeum és Könyvtár Bizottság jól ismeri azt a buzgó működést, melyet a múzeum felállítása tárgyában Keszthelyen már korábbi években kifejtettek, s éppen ezen kulturális érdeklődést akarja méltányolni és Keszthely város további felvirágzását előmozdítani, midőn e nagyfontosságú s nemsokára kétségkívül országos hírnévre emelkedő kulturális intézetet Keszthelyen óhajta létesíteni.”

Keszthely képviselőtestülete „Magyarország ezer éves fennállása megünneplése céljából 1896 évi május hó 10-én tartott diszközgyűlésében” egyhangú lelkesedéssel a Keszthe-

1. Dr. Csák Árpád ásatás közben.

1. Dr. Árpád Csák bei Grabungsarbeiten.

1. Docteur Árpád Csák aux fouilles.

1. Д-р Арпад Чак во время раскопок.

a „Balatoni-Muzeum-Egyesület” megalakítása
ügyében.

Beck Sándor, Biró József, Bory Imre, Burány Gergely
dr., Csáki Árpád, Csánády Gusztáv dr., Dezsényi Árpád
dr., Dunst Ferencz dr., Hencz Antal, Hoffmann Soma,
Kusztár Károly, Illés Ignác dr., Imrik János, Lénárd
Erne, Lovassy Sándor dr., Nagy István, Pécs Vilmos,
Reischl Imre, Stöder Lajos, Takács Imre, Vastáskits
György dr.

Nyom. Farkas Jánosnál Keszthelyen, Iskola-utca 448. sz.

A múzeumalapítás gondolata Keszthely és Huszár Károly említett alapítványaival komoly pénzügyi indítást kapott. Két nappal Huszár alapítványa után dr. Lovassy Sándor kezírásával „Felhívás a Balatoni Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében” című felszólítás készült, amit huszon-

- Nyomatott meghívó tudatta a Balatoni Múzeum-Egyesület tagjaival, hogy 1898. augusztus 7-én a városháza tanácstermében kerül sorra az alakuló értekezet³⁴. Az alakuló értekezet jegyzőkönyvét ismerjük.³⁵ A jegyzőkönyvből tudjuk meg, hogy az alakuló értekezet a Balatoni Múzeum-Egye-

sület elnökévé dr. Lovassy Sándort, alelnökévé Hencz Antalt, titkársul Csák Árpádot választotta meg. Pénztáros Lehrmann Ferenc lett. Ugyanekkor megválasztották a szakgyűjtemények vezetőit is. Az archaeológiai osztály vezetője Csák Árpád, a természettudományi osztály vezetője dr. Vutskits György, a tájrajzi osztály vezetője dr. Illés Ignác lett.

Dr. Lovassy Sándor és Csák Árpád személyéről volt már szó az előzőkben, a későbbiekben is többször kell még beszélnünk róluk és munkásságukról. Az alelnök, Hencz Antal (1839–1889) életrajzi adatait Csák Árpád méltatásából ismerjük.³⁶ Hozzátehetjük ehhez, hogy Hencz volt az első, aki saját szerkesztésű limnographiával mérte a Balaton vízállásának változásait.³⁷ Személyével kapcsolatban említenünk kell azt a megsárgult fényképet is, ami hagyatékából került a Balatoni Múzeumba.³⁸ A fénykép különböző nagyváradi régiségeket ábrázol, a következő dedikációval: „Hencz Antal, kedves, régi barátjának és a zalai műemlékek egyik megőrkítőjének, hálás emlékül, a corinthusi út alkalmával, mikor szegény házámnál tisztelettem, Nagyváradon Ápril 22-én 1884-ben Römer Flóris Ferencz.”

Lehrmann Ferencről az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve árulja el, hogy a Gazdasági Tanintézet pénztárosa volt. Dr. Vutskits György (1858–1929) személye ismert. A keszthelyi gimnázium természetrajz tanára volt, aki Magyarország, főként a Balaton és mellékvízeinek halairól írt tanulmányaival nemzetközi hírnevet vívott ki magának. Életrajzát és irodalmi munkásságát dr. Lukács Károly állította össze.³⁹ Dr. Illés Ignác a jegyzőkönyv szerint honvéd huszár ezredorvos volt, kinek nevével különböző népszerűsítő cikkek kapcsán a későbbiekben is találkozunk a Keszthelyi Hírlap hasábjain.

Az 1898. augusztus 7-i alakuló közgyűlés megválasztotta a Balatoni Múzeum-Egyesület igazgatóságát is, a 36 hely közül azonban csak 29-et töltött be, hogy a tagság gyarapodásával mód legyen még további igazgatóságtagok bevonására is.

Lényeges pontja volt az alakuló közgyűlésnek Csák Árpád felszólalása, aki a „Balatoni Múzeum mielőbbi létrehozása céljából letétként ajánlja fel 15 évi archaeológiai kutatásainak eredményét és kéri a közgyűlést, hogy ezen ajánlatát elfogadni és az igazgatóságtagok letéti szerződés elkészítésére megbízní szíveskedjék.”

A Balatoni Múzeum-Egyesület és a kezelésében lévő Balatoni Múzeum ettől a közgyűléstől számíthatja létét, az Egyesület körbelyegzőjén is az 1898-as évszámot látjuk. A Balatoni Múzeum-Egyesület alakuló közgyűléséről egyébként a Keszthelyi Hírlap és a Veszprémi Hírlap adtak számot.⁴⁰

A Balatoni Múzeum-Egyesület igazgatóságának a Gazdasági Tanintézet múzeumában tartotta első ülését 1898. augusztus 25-én.⁴¹ Az ülés jegyzőkönyvét ismerjük,⁴² a jegyzőkönyv anyagát egyébként szövegszerűen közzétették a nyomtatott sajtótájékoztatóban is.⁴³

Dr. Lovassy Sándor elnök felolvasta dr. Vutskits György levelét⁴⁴, melyben egészségi állapotára hivatkozva a természettudományi gyűjtemény szakvezetői tisztségéről lemond. A tár vezetésére Huszár Károlyt kérte fel az igazgatóságtag, aki készséggel vállalta is a megbízást. Csák Árpád régészeti magángyűjteményének letéti szerződését Lovassy és Csák közösen készítették el, az igazgatóságtagok kérésének megfelelően.

Csák magángyűjteményével a Balatoni Múzeum első kiállítható anyaga rendelkezésre állt, az anyagnak otthont kellett csak keresni. Keszthely képviselőtestületét írásban kérték meg, hogy a régi Gazdasági Tanintézet (mai városi tanácsház) emeletének sarokhelyiségét és két csatlakozó kisebb

szobát adja bérbe. A képviselőtestület a kért helyiséget évi 100 korona bérért át is engedte.⁴⁵

Az igazgatóságtagok a bérelt múzeumi helyiségeket a Gazdasági Tanintézet bútorzata alapján készített berendezéssel kívánta ellátni, Braun Rudolf, Albel István, Bernáth József, Stegmüller Károly keszthelyi asztalosok árajánlatának figyelembevételével.⁴⁶

1898. október 23-án Fraknói Vilmos püspök, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője az alábbi táviratot⁴⁷ intézte Lovassyhoz: „Távirati értesítést kérünk államsegély átvételéről és állami főfelügyelet elfogadásáról.” Lovassy ugyancsak táviratban⁴⁸ válaszolt: „Egyszáz forint államsegélyt felvettük. Állami főfelügyeletet elfogadjuk. Hétfőn délből személyesen referálok.” Dr. Horváth Géza, a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának vezetője már 1898. júniusának végén levélben tudatta Lovassyval, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Bizottsága 1000 forint államsegélyt biztosított a születendő Balatoni Múzeumnak.⁴⁹ Herman Ottó 1898. október 18-án kelt és Lovassynak írt leveléből⁵⁰ tudjuk meg, hogy a kis segélyt ő eszközölte ki Fraknóinál.

A Balatoni Múzeum 1898. augusztus 12-én kapta az első vételi ajánlatot Hecht Móríc műkereskedőtől,⁵¹ a vételre ajánlott két XIX. század közepi síófoki festményt azonban anyagiak hiányában nem tudták megvenni. Ez év december 19-én Chorus Iván lesencetomaji állomáselőjáró Hertelendy Ferenc szőlőforgatásánál talált régiségekről számolt be.⁵²

1899. január 16-án ásatást kezdett Csák Árpád Fenékpusztán és három és fél hónapi munkával feltárta az ún. „A” épületet. Az ásatást külön cikkben összegezi később.⁵³ Valamivel korábban a bakonycserpusztai római telepen ástott Csák.⁵⁴

1899. január 12-én dr. Lovassy Sándor elnök és Csák Árpád titkár nyomtatott felhívással fordult a három akkori balatoni vármegye, Zala, Somogy és Veszprém 43 pénzintézetéhez, hogy alapító, vagy rendes tagként a Balatoni Múzeum-Egyesületbe lépjenek be.⁵⁵ Január 14-én hasonló, nyomtatott felhívással fordultak a három megye 19 nagyobb községéhez:

3. A Balatoni Múzeum Egyesület alakuló értekeztetének meghívója.

3. Einladung zur konstituierenden Versammlung der Balaton-Museums-Gesellschaft.

3. Invitation à l'assemblée constitutive de la Société du Musée de Balaton.

3. Приглашение билет на организационное собрание Общества Балатонского музея.

Tapolcához, Kővágóórhöz, Balatonfüredhez, Sümeghez, Csabrendekhez, Szentgróthoz, Zalaapátihoz, Pácsához, Kiskomáromhoz, Csátrornához, Letenyéhez. Perlakhoz, Balatonboglárhoz, Marcalihoz, Siófokhoz, Csurgóhoz, Nagyványzsonyhoz, Tihanyhoz és Balatonszentgyörgyhez.⁵⁶ E napon ugyancsak nyomtatott megkeresést intéztek Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Veszprém és Kaposvár városok tanácsához is⁵⁷ 1899. január 15-én „Felhívás a Balatoni Múzeum érdekében, Zala-, Somogy- és Veszprém vármegyék közönségéhez” címmel nagy, négyhasábos nyomtatott szöveget küldtek meg a három megye újságjához azzal a kéréssel, hogy azt, az ügy érdekében, egész terjedelmében közölni szíveskedjenek.”⁵⁸

A Balatoni Múzeum-Egyesület igazgatóválasztmánya 1899. február 12-én tartotta második ülését.⁵⁹ Lovassy Sándor elnök bemutatja a szabályszerű ügykezeléshez szükséges irattári, pénztári és leltárkezelési könyveket, az évi tagsági jegyeket, alapítványi nyugtákat. Bemutatja továbbá Csák Árpád régészeti magángyűjteménye ügyében kötött letéti szerződést. Az igazgatóválasztmány elfogadja az állami főfelügyeletet. Döntötték ezután a múzeumi helyiség bútorzata ügyében benyújtott árajánlatokról, melyek közül Albel Istvánét találták legelőnyösebbnek.

Lovassy Sándor elnök bejelenti, hogy az Egyesületnek az ülés napjáig 70 alapító és 389 rendes tagja van.

1899. március 22-én meghalt Hencz Antal, az Egyesület alelnöke.⁶⁰ 1899. július 8-án hosszú betegség után Huszár Károly gyógyszerész, a Balatoni Múzeum természetudományi tárának vezetője költözött el az élők sorából.⁶¹ 209 kötetes könyvtárát a Balatoni Múzeumra hagyta.⁶² Ez a könyvtárgyvetette meg az alapját a ma közel 20 000 kötetes múzeumi szakkönyvtárnak. A könyveket akkor „bibliográfiai osztály” keretében gyűjtötték és külön gondot fordítottak a balatoni vonatkozások megszerzésére.

1899. augusztus 27-én egy teremben megnyílt a Balatoni Múzeum első kiállítása, amely vasár- és ünnepnapokon 9-től 12 óráig volt nyitva. Csák szerint az első évben „több ezren látogatták”⁶³. A kiállítás őrzését Sirsom János, Lipp, majd Csák ásatásainak előmunkása látta el, esetenként 30 krajcár díjazásért.⁶⁴

A kiállítási helyiséghez csatlakozó két kisebb szoba elválasztó közfalát 1900 novemberében Veháp Lajos kőművesmester a város költségén eltávolította⁶⁵, így kialakított teremben a természetrajzi gyűjteményét mutathatta be a Balatoni Múzeum.⁶⁶

1900. július 31-én Csák Árpád egyesületi titkár és Sági János egyesületi tag részére ajánlólevelet állított ki dr. Lovassy Sándor elnök.⁶⁷ Csák és Sági saját költségén, gyalog megkerülte a Balatont. „Az utazást szép siker koronázta, mert eltekintve attól, hogy a Balatoni Múzeum-Egyesület magasztos célját az összes balatonparti községekben és fürdőtelepeken propagáltuk s az eszmének ekként sok hívet szereztünk, régészeti kutatásra alkalmas számos ő-, ő- és középkori telepet is találtunk, sőt múzeumunk archaeologiai osztályát is többrendbeli régiséggel szaporítottuk” — írja az útról Csák jelentésében.⁶⁸

Sági János (1874–1938) nevét a Balatoni Múzeum-Egyesület alapítótágjainak sorában találjuk.⁶⁹ 1892 óta társszerkesztője és rendszeres cikkírója a liberális Keszthelyi Hírlapnak,⁷⁰ melynek felelős szerkesztője, mint említettük, dr. Lovassy Sándor volt. A Keszthelyi Hírlapon belül szövődik barátsága Csák Árpáddal és Lovassyval is. 1900-ban, az említett balatoni út során balatoni útikalauzt készít még elő. Könyve: „A Balaton írásban és képen” 1903-ban jelent meg. Vajkai Aurél szerint⁷¹ az „első nagy, részletes leírású balatoni útikalauz” ez a könyv.

A Balatoni Múzeum-Egyesület 1900. december 2-án tartotta újabb igazgatóválasztmányi ülését.⁷² Ennek lényeges

pontja Lovassy Sándornak az a bejelentése, hogy a város el kívánja adni a régi kórház telket (a mai Főposta helyén). Az igazgatóválasztmány a telek megszerzését határozza el és ez ügyben 12 000 forintnyi államsegélyért folyamodik a Múzeumok és Könyvtárak Országos főfelügyelőségéhez.

Az igazgatóválasztmányi ülést követően 1900. december 16-án került sor a Balatoni Múzeum-Egyesület rendes évi közgyűlésére, aminek nyomtatott meghívója, jegyzőkönyve, és nyomtatott sajtótájékoztatója is megmaradt.⁷³

A tárgysorozat első pontjaként Csák Árpád olvasta fel titkári jelentését. Ebből tudjuk meg, hogy az Egyesületnek 524 tagja volt, közülük 73 alapítótág. A tagok összesen 5280 koronát fizettek be eddig az Egyesület pénztárába. A közgyűlés az elhalt Hencz Antal alelnök helyébe dr. Illés Ignác ezredorvost választotta új alelnökkül, Huszár Károly halálával megüresedett természetudományi tári szakvezető pedig Barna György erdőmester lett.

Az 1901-es év a városi kórháztelek megszerzésének izgalmaival telt el. A város új kórházat építtetett és a régi kórház eladását határozta el a képviselőtestület.⁷⁴ Ez a régi kórház a mai Főposta helyén állott. A régi kórházépületnek egyetlen fényképét ismerjük.⁷⁵ A szabadságharc még élő honvédei 1898-ban a kórházépület előtt fényképeztették le magukat. A képviselőtestület 1901 márciusára tűzte ki az ingatlan árverését, 24 000 korona kikiáltási árárt. A Balatoni Múzeum-Egyesület vezetősége beadvánnyal fordult a képviselőtestülethez, az eladás elhalasztását kérte azzal az indoklással, hogy időre van szüksége, míg a vételárat rendkívüli államsegély formájában megszerezheti.⁷⁶ Hasonló tartalmú átiratot intézett a képviselőtestülethez a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége is.⁷⁷ A város a kérést elfogadta és lehetővé tette, hogy a későbbiekben a kérdéses kórházteleket és épületet a Balatoni Múzeum megszerezhesse.

Az év eseményeiről az 1901. december 23-án tartott igazgatóválasztmányi ülés irataiból⁷⁸ és a december 29-i rendes közgyűlés anyagából⁷⁹ kapunk további képet. Leglényegesebb

4. Tagsági jegy.
4. Mitgliedskarte.
4. Carte de sociétaire.
4. Членский билет.

ebből dr. Lovassy Sándor bejelentése az 1901. december 29-i igazgatóválasztmányi ülésen: „24,000 korona vételárnak kiutalványozását rendkívüli államsegély czimén a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrtól kérelmezte. A kérelmet a miniszter úr a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségéhez küldötte le véleményadás végett, a mely, mint arról egyesületünk elnökségét a főfelügyelőség leiratilag értesítette, oly proposícióval véleményezte az összeg utalványozását, hogy 1902-től kezdődőleg évi 6000 korona folyósíttassék”.

1901. január 5-én a vezetőség 1500 korona ásatási és 500 korona természettudományi gyűjtési segélyt kért a Főfelügyelőségtől.⁸⁰ Július 13-án kapták meg Fraknói Vilmos főfelügyelő választát, 600 korona ásatási és 500 korona gyűjtési segély biztosításáról⁸¹.

Csák Árpád az előző évi 400 korona államsegély felhasználásával a fenékpusztai „népvándorláskori” temetőben ásatott és három havi munkával 130 sírt tárt fel. Ez esetben ásatási naplója is ránkmaradt.⁸² Az ásatás eredményeit Kuzsinszky Bálint ismertette⁸³, a feltárt későrómai sírokkal Pekáry Tamás foglalkozott részletesen⁸⁴.

A Balatoni Múzeum-Egyesület irattárában egyébként 1901. év elején találjuk az első aktákat Sági János jellegzetes írásával fogalmazva. Dr. Lovassy Sándor elnök és Csák Árpád titkár mai szóval élve társadalmi munkával végezte feladatát. Bámulatos az a teljesítmény, amit rendes hivatali munkájuk mellett önzetlenül végeztek a Balatoni Múzeum érdekében! Kettőjükhez most harmadik segítőtárs is csatlakozott. Ha a Balatoni Múzeum-Egyesület alapítási munkáiban nem is, 1901-től kezdve viszont Lovassy és Csák mellett Sági kivette részét a munkából, a következetes, napi unalmas adminisztrációból, mindabból, ami egy múzeumot valóban múzeummá tesz! Úgy gondoljuk a Balatoni Múzeum előcsarnokában elhelyezett emléktábla jogosan örökíti meg személyét a Balatoni Múzeum alapítói között, Lovassy és Csák mellett.

A Központi Statisztikai Hivatal kérdéseire adott válaszból⁸⁵ tudjuk meg, hogy a Balatoni Múzeum kiállításának 1901-ben 2500 ingyenes látogatója volt. Az archaeologiai osztály 866 tárggyal gyarapodott ez évben, állománya 3566 db. A természetrajzi osztály évi gyarapodása 151 db, állománya 880 db.

1902-ben „a főfelügyelőség és a magas kormány határozott óhaja következtében kénytelenek leszünk ... a néprajzi osztályt is felállítani” írja Csák Árpád.⁸⁶ A főfelügyelőség szeptember 10-én kelt végzése régiségtár gyarapítására 600 koronát, néprajzi gyűjtésre 300 koronát, természetrajzi gyűjtésményi gyarapításra 500 korona államsegélyt adományoz.⁸⁷ A néprajzi gyűjtemény kezelését Sági János egyelőre csak Lovassy megbízása alapján látja el, de élénk részt vállal a Balatoni Múzeum életének irányításában. Ő fogalmazta az 1902. augusztus 28-án feladott táviratot⁸⁸: „Bíró Lajos Budapest Nemzeti Múzeum. Hazatérte alkalmával szívünk egész melegével üdvözlöjük. Igen örömmel láttuk fáradhatatlan munkásságát, melyet hazánk örök büszkeségének tekintünk. A mindenható áldja meg Önt további munkakedvvel, egészséggel és kitartással. Jutalma az az osztatlan elismerés legyen, amely széles e hazában feléje száll. A Balatoni Múzeum Egyesület nevében dr. Lovassy Sándor elnök.”

1902. július 25-én Fraknói Vilmos püspök, főfelügyelő és Szalay Imre felügyelő megtekintették a Balatoni Múzeumot.⁸⁹ Ez a látogatás vezeti be a kórháztelek megszerzésére kiutalt 24 000 koronás államsegély első részletének folyósítását, ami október 9-én történt meg.⁹⁰

Az év eseményeit az 1902. december 28-án tartott igazgatóválasztmányi ülés iratai foglalják össze.⁹¹ Ebből tudjuk meg, hogy ebben az évben a Festetics hitbizomány nem adott engedélyt a fenékpusztai ásatásokra.

Az igazgatóválasztmány megbízta dr. Lovassy Sándor elnököt, hogy „a Múzeum emelendő épületének tervezete és költségvetése ügyében előtanulmányokat tegyen, a titkárral egyetemben modern vidéki múzeumokat tekintsen meg”. Lovassy bejelenti, hogy „az építendő Múzeum épület tervének elkészítésénél számításba veendő, vajjon Darnay Kálmán a magántulajdonát képező símegei múzeumát hajlandó-e a Balatoni múzeummal egyesíteni s illetve annak keretében felállítani?”

Darnay gyűjteményét azért említjük, mert pár évtized múlva a két múzeum egyesítése valóban megtörtént. E ténnyel Lovassy bölcs előre látását szeretnénk hangsúlyozni.

Az 1903-as év a Múzeum-Egyesület január 4-én tartott rendes közgyűlésével kezdődött. A közgyűlés meghívóját ismerjük,⁹² titkári beszámolóját az Egyesület évkönyve őrízte meg⁹³, jegyzőkönyve azonban nem maradt ránk. Az 1903-as múzeumi iratokban gyakran találkozunk már Sági János nevével, aki, mint a táj- és néprajzi osztály vezetője levelez különböző ügyekben. Megválasztása nyilván az említett közgyűlésen történt, melynek 5. tárgysorozati pontjaként tisztújítás szerepel a meghívón.

Sági János aktív bekapcsolódása szerencsés időben történt. Csák Árpádot ugyanis Zala vármegye törvényhatósága októberben felmenti állásától, mert a törvényes képesítésnek nem felelt meg. Csák erre a budapesti egyetemen megszerzi a jogtudományi doktorátust. Bár a képesítése már megvolt, az 1903. év december 14-én tartott szolgabíróválasztáson mégis mellőzték. Csák a méltánytalanság láttára Nagykanizsán, Györfy János ügyvédi irodájában vállalt állást és három évig dolgozott ott. Csak 1907 végén költözik vissza Keszthelyre.⁹⁴

Csák Árpád munkaereje, ügyszeretete tehát lényegileg négy évre kiesett. 1903. április 16–23 között az alsópáhoki és dobogói temetőkben ásat⁹⁵, augusztus 10-én kezdi a kék-kúti és mindszentkálai ásatást, amely a napszámjegyzékek szerint szeptember 26-ig tartott⁹⁶. Ezeket az ásatásokat azonban csak augusztus 16-án, 30-án, szeptember 8-án és 20-án volt módja ellenőrizni,⁹⁷ a munkát Sági János vezethette. Kuzsinszky Bálint ugyanis, aki ezeket az ásatásokat összefoglalta, Sági János munkájaként említi őket⁹⁸.

1903-ban jelent meg a Balatoni Múzeum-Egylet Évkönyve. Szerkesztését Lovassy Sándor intézte, a szükséges klisék kölcsönzése ügyében többször kell írásban megkeresnie Hampel Józsefet, Herman Ottót⁹⁹. A Balatoni Múzeum adminisztrációja Lovassy elfoglaltsága és Csák említett kiesése folytán Sági Jánosra hárult. Végtelen ügybuzgalommal kezdi munkáját. Előszörban néprajzi anyag megszerzése a célja, az 1903. évi levelezése zömmel ilyen tárgyú, de nyomtatott felhívást is jelentet meg levelezőlapok és balatoni vonatkozású kiadványok szerzése ügyében¹⁰⁰. 1903. április 30-án levelet fogalmaz a keszthelyi születésű Gmundenben élő Goldmárk Károlyhoz, fényképet, szerzeményei kéziratát kéri a Balatoni Múzeum számára¹⁰¹. Megkeresi Nagyváthy János utódait is és a család birtokában lévő Nagyváthy levelezés megszerzésén fáradozik¹⁰².

1903. február 27-én a Balatoni Múzeum-Egyesület hivatalos ajánlatot tesz Keszthely városnak a kórháztelek megvételére¹⁰³. Egyidejűleg elkészítik az adás-vételi szerződés tervezetét is, amit nyomtatásban megküldenek az igazgatóválasztmány tagjainak¹⁰⁴.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1903. július 6–18 között néprajzi és őstörténeti tanfolyamot szervezett Budapesten, melyre a Balatoni Múzeum részéről Sági János kiküldetését kérte azzal, hogy költségeire 100 koronát folyósít¹⁰⁵. A tanfolyam programtervét ismerjük¹⁰⁶ és talán nem lesz érdektelen tartalmi ismertetése:

Semayer Vilibáld 10 órában általános néprajzi előadást tartott. Ugyanő 6 órában embertani anyagot adott elő. Bátky Zsigmond 12 órában Magyarország néprajzáról, Bella Lajos pedig 12 órában őstörténetről tartott előadást. Figyelemreméltó Beluleszkó Sándor előadási programja. 6 órában a fényképezés és sokszorosító eljárások anyagát ismertette, 1–1 órát szánt a könyvtár kezelés és a gyűjteménytárgyak leltározási kérdéseire.

A Balatoni Múzeum sikerei nagy visszhangot keltettek Zala megyében, hova akkor Keszthely tartozott. Sági János újságcikkéből tudjuk meg¹⁰⁷, hogy a nagykanizsai képviselőtestület múzeumalapításra hozott határozatot, a csáktornyai múzeum alapítását a kultuszminiszter engedélyezte is, Tapolcán is múzeumalapításban fáradoztak, Zalaegerszeg megyei múzeumot kívánt felállítani. Sági János a Balatoni Múzeum érdekeit félti a sok alakuló múzeumtól és az a véleménye, hogy a meglévő két megyei múzeum, a keszthelyi

5. A régi kórház, az 1848-as csoport képével 1898-ból.

5. Der alte Spitalsbau, mit dem „Gruppenbild 1848“ (1898).

5. L'ancien hôpital, avec la photo d'ensemble du groupe 1848, de l'an 1898.

5. Старая больница (1898) с фото 1848-го г.

Balatoni Múzeum és a sümegi Darnay gyűjtemény hatékonyabb anyagi támogatása kívánatosabb lenne.

Az 1904-es év az igazgatóválasztmány január 24-i ülésével és a Balatoni Múzeum-Egyesület január 31-én tartott rendes közgyűlésével kezdődött. Sajnos ezeknek csak meghívójuk maradt meg¹⁰⁸. Az igazgatóválasztmány határozata értelmében dr. Lovassy Sándor elnök 700 korona ásatási, 700 korona néprajzi gyűjtési, 700 korona természettudományi gyűjtési és 700 korona könyvvásárlási segélyt kért a Főfelügyelőségtől¹⁰⁹. A Főfelügyelőség 500 korona ásatási, 400 korona néprajzi vásárlási és 500 korona természettudományi gyűjtési segélyt biztosított.¹¹⁰

Keszthelyi képviselőtestülete 1904. március 12-én tartott rendkívüli közgyűlésén tárgyalta a kórháztelek eladását és egyhangúlag hozzájárult ahhoz, hogy azt a Balatoni Múzeum-Egyesület 24 000 koronáért megvásárolhassa¹¹¹. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1904. szeptember 28-án a megkötött adás-vételi szerződést tudomásul vette és egyidejűleg építési tervmintákat küld.¹¹²

1904. március 31-én a keszthelyi Mérei nyomdában készült plakátokat küldték szét, melyek a régiségek megmentésére és a Balatoni Múzeumba való beszolgáltatásra hívják fel a közönséget.¹¹³ E napon a jegyzőkhöz is nyomtatott megkeresést intéztek¹¹⁴, melyben a régiségek megmentésén kívül pásztorfaragások, himestojások gyűjtésére kérik fel őket, de kérték a néptudatban élő régészeti lelőhelyek bejelentését is.

1904. július 16-án Kacsóh Pongrác bekapcsolódásával hangversenyt rendeztek a Balatoni Múzeum-Egyesület javára¹¹⁵. A hangverseny 72 koronát jövedelmezett, melyet az Egyesület második Évkönyve céljaira akartak fordítani¹¹⁶. Ez az évkönyv, mint tudjuk, sajnos nem született meg!

1904-ben Csák Árpád távolléte folytán régészeti ásatás nem történt. Fenékpusztán végeztek csupán megfigyelést Sirsom János előmunkás segítségével, ahol szőlőforgatás során alapfalakat találtak¹¹⁷. Az úgynevezett „C” épülettel kapcsolatos a munka.¹¹⁸

A Balatoni Múzeum állománya a Központi Statisztikai Hivatalnak küldött jelentés szerint a következő volt: Régiség-tár: 4635 db. Természettudományi tár 1233 db. Mindkét tár 1898-ban létesült. Az 1903-ban létesült néprajzi tár: 1070 db.¹¹⁹

Az igazgatóválasztmány 1905. január 29-én tartott ülésén dr. Lovassy Sándor elnök már bejelentette, hogy a keszthelyi származású Hetey Géza építész díjtalanul tervet készített építendő múzeumépület kivitelezéséhez. A vázlatok szerint az udvar közepén kapna helyet a két emeletes, olasz reneszánsz stílusban építendő múzeum. Minden emelet szinten 17 terem kapna helyet, a könyvtár számára a földszinten külön termet biztosítának. Ugyanott kapna helyet egy iroda szoba is. A raktárakat, restauratori és preparatori műhelyeket, házmesterlakást az alagsorban kívánja a tervező elhelyezni.¹²⁰ Hetey tervét ismerjük.¹²¹ A tervet egyébként a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége elbírálta és 1905. július 27-én kelt észrevétele szerint¹²² kivitelt nem javasolta.

Dr. Lovassy elnök az említett 1905. január 29-i ülésen előterjeszti, hogy a múzeum akkori, ideiglenes helyisége annyira zsúfolt, hogy szükséges további helyiségek bérelése. Az igazgatóválasztmány meghatalmazza Lovassyt, hogy valamely közeli alkalmas helyiséget béreljen ki a múzeum számára raktárrul. Az 1905. február 12-én tartott rendes egyesületi közgyűlés titkári beszámolójából¹²³ tudjuk meg, hogy a zsúfoltság oka az, hogy a természetrajzi anyag bemutatására szolgáló helyiségben kaptak helyet a néprajzi tárgyak is.

A közgyűlés egyébként nem volt határozatképes, mert az alapszabályok értelmében a tagok 2/3-ának, jelen esetben 318 tagnak jelenléte szükséges ahhoz.

A rendkívüli közgyűlést 1905. február 26-án tartották a városháza tanácstermében¹²⁴. A közgyűlés előtt Sági János kézírásával litografált körlevelet küldtek szét a három balatoni vármegyére, Zala, Somogy és Veszprém 24 hírlapjához, melyben a Balatoni Múzeum-Egyesület rendkívüli közgyűléséről híradást kérnek.¹²⁵ Az említett közgyűlés egyetlen napirendi pontja az alapszabálmódosítás volt, amit a néprajzi gyűjtemény és könyvtár felállítása, illetve már meglévő anyaga tett szükségessé.

1905. január 19-én Sági János litografált körlevéllel fordul¹²⁶ az enyingi, csurgói, marcali, szigetvári, igali, csáktornyai, tabi, lengyeltóti, kaposvári, nagyatádi, zalaegerszegi, alsólendvai, pacsai, letenyei, perlaki, novai, nagykanizsai, sümegi, tapolcai és zalaszentgróti főszolgabírókhoz, hogy az orvhalászkórtól és orvadászkórtól elkobzott eszközöket a Balatoni Múzeumnak küldjék meg. Hasonló, litografált körlevelet kaptak január 19-én a nagykanizsai, zalaszentgróti, csurgói, marcali, tapolcai, szigetvári, csáktornyai, lengyeltóti, nagyatádi, kaposvári ipartestületek a céhemlékek felkutatása és beküldése ügyében.¹²⁷

1905 elején jelent meg Sági János népszerűsítő munkája a Balatoni Múzeum kiadásában: Néprajzi kincseink gyűjtése címmel. Február 15-én Zala, Somogy és Veszprém 24 újságjához litografált tájékoztatót küldtek erről a munkáról.¹²⁸ Sági János említett munkáját a Balatoni Múzeum 50 példányban küldte meg a Főfelügyelőségnek, a múzeumok közti szétosztás céljából¹²⁹. „Az 1905-ben megjelent mű nemcsak jó gyűjtőkalauz, ami helyesen jelöli meg a néprajztudomány feladatát és akkori helyzetét Magyarországon, de egyúttal rövid áttekintést ad az egész néprajz tárgyi és szellemi anyagáról. Sági már itt is többször felhívja a figyelmet a társadalmi jelenségekre, vagyis olyan faktorra, amivel annak idején nálunk még kevesen foglalkoztak” — írja Vajkai Aurél a szövegforgó könyvről¹³⁰.

Az 1905-ös év jelentős eseménye, hogy a néprajzi osztály a Széchenyi utcában, a Gazdasági Tanintézet mellett külön helyet kapott. Sági János december 15-én jelenti¹³¹, hogy egy nagyobb és két kisebb helyiségben itt a néprajzi kiállítást megnyitották. Jelenti még, hogy ugyanitt egy nagyobb helyiségük is van, ahol a könyvtár és ásványgyűjtemény kapott helyet. A néprajzi gyűjtemény jelentőségére való tekintettel a Főfelügyelőség a 920 korona berendezési költséget magára vállalta¹³².

1905-re egyébként 500 korona ásatási támogatást, 500 korona néprajzi és 500 korona természetrajzi gyűjtési támogatást kértek a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségétől.¹³³ A Főfelügyelőség a néprajzi gyűjtésre 400 koronát, ásatási és természettudományi gyűjtésre 500–500 korona hitelt biztosított.¹³⁴ A fényképezőgép beszerzésére kért 500 korona segélyt a Múzeum-Egyesület megkapta¹³⁵. Ez az első fényképezőgép birtokunkban van még. Lemezes duplakihuzatalú 18×24-es készülék a meglévő negatívak szerint kitűnő felvételek készítését tette lehetővé.

1905. június 29-én Zalaegerszeg az Alsóerdőn talált 1527–1584 évek között vert ezüstpénzekből 170 kisebb és 7 nagyobb példányt küld meg a Balatoni Múzeum számára.¹³⁶

1905. augusztus 21–23 között Sági János Zalalövön egy tumulust ásott ki.¹³⁷ A február 27–március 4 között végzett fenékpusztai ásatást¹³⁸ október 27-től december 23-ig folytatják.¹³⁹ A bérjegyzékeket ekkor Sági János írta alá Csák távollétében. 1905. novemberében Balatonhídvégen őskori urnatemető leletmentését is végezte.¹⁴⁰

A Központi Statisztikai Hivatalnak küldött jelentésből tudjuk meg, hogy a Régiségtár állománya 1905 végén 1702 db, a természetrajzi táré 1258 db, néprajzi táré 2615 db, a tájrajzi táré 510 db. Látogatók száma 1905-ben 7502 fő volt.¹⁴¹

A fenékpusztai ásatások 1906. január 2-től folytatódtak és március 29-ig húzódtak el.¹⁴² Az év elején történt a balatonberényi Keszthely-kultúrák temető¹⁴³ feltárása is.¹⁴⁴

Január hónap Darnay Kálmán és a Balatoni Múzeum vezetői közti sűrűlódások jegyében telt el. A Balatoni Múzeum arra számított, hogy Darnay Kálmán átengedi értékes sümegei magángyűjteményét és az összeolvadhat a Balatoni Múzeum anyagával. Mikor azt hallották, hogy Darnay vételre ajánlotta anyagát az államnak, felleptek Darnay gyűjtési tevékenysége ellen.¹⁴⁵ Ezt a súlyos vitát felesleges lenne ma boncolni, hisz Darnay Kálmán érdemei is vitathatatlanok,¹⁴⁶ de Lovassy és környezetéé is.

Még 1905 júliusában készült a nyomtatott körlevél Zala megye papságához, melyben a templompadlások, sekrestyék, plébániák használaton kívüli műzeális értékeinek Balatoni Múzeum számára történő átengedését kéri. A körlevelet 1906 elején küldték szét 141 helyre.¹⁴⁷ Könyomatos sokszorosítással készült Sági János körlevele, melyben hímestojások gyűjtését kéri a Balatoni Múzeum számára.¹⁴⁸ A keszthelyi jegyzőgyűlést felhasználták arra, hogy Zala megye jegyzőéhez könyomatos felhívást juttassanak el, múzeumi anyag gyűjtését kérve.¹⁴⁹ A balatonvidéki nyomdatulajdonosokat szintén könyomatos körlevéllel keresték meg, melyben azt olvashatjuk, hogy „különösen a Balaton mellett folyó életre vonatkozó iratok, falragaszok, árjegyzékek, meghívók” érdekesek a Balatoni Múzeum számára.¹⁵⁰

Körlevelet intéztek 102 dunántúli pénztintézethez,¹⁵¹ kérve, hogy a kiosztásra kerülő szokásos évi jótékonyági összegből részesítsék a Balatoni Múzeumot is. Ez a terjedelmes megkeresés kézírással készült, amivel csak azt kívánjuk illusztrálni, micsoda hihetetlen energia élt a cél érdekében ezekben az emberekben!

A Főfémjelző és Fémbevaltó Hivatal május 30-án tudatja a Balatoni Múzeummal, hogy Rigyácon pénzleletet találtak, amiből 6 aranypénz maradt meg. A Mátyás-kori aranyforintok közül a Balatoni Múzeum 4 db-ot vett meg.¹⁵² Zalaváron 1906. júniusában, dr. Czinder István telkén, a vasút anyagárkának ása során talált különböző római régiségeket szerez meg a Balatoni Múzeum.¹⁵³

Az 1906. évi államsegély címén a Balatoni Múzeum ásatásokra 600 koronát, néprajzi gyűjtésre 400 koronát, természetrajzi gyűjtésre 500 koronát kapott.¹⁵⁴ A régészeti ásatásokra szánt segélyt azért emelték magasabbra, mert Sági János 1906. júniusában megkezdte a Keszthely-apátdombi őstelep feltárását.¹⁵⁵ Az ásatásról a budapesti újságok is hírt adtak.¹⁵⁶

A Balatoni Múzeum-Egyesület igazgatóválasztmányának 1906. december 23-án tartott ülése¹⁵⁷ a Széchenyi utcában, a Hoffman-féle házban bérelt helyiségek 700 koronás bérleti díját engedélyezi. Hozzájárul, hogy 200 koronás költséggel megelőbbi terv és költségvetés készüljön a múzeum épületére. Az egyesületi rendes közgyűlés idejét december 30-ra tűzik ki.

Az 1906. december 30-án tartott rendes közgyűlés¹⁵⁸ számunkra érdekes pontja az, hogy a Balatoni Múzeum tiszviselőinek megbízatása lejárt. A közgyűlés egyhangúlag dr.

Lovassy Sándort elnöknek, dr. Illés Ignácot alelnöknek, dr. Csák Árpádot titkárnak újból megválasztja. A múzeumi szakvezetők is a régié maradtak: a régészeti osztályt Csák, a néprajzit Sági, a természettudományit Barna György vezetésére bízták. A Múzeum-Egyesület pénztárosa Lehrmann Ferenc maradt.

Az 1906. évi statisztikai adatokból¹⁵⁹ tudjuk meg, hogy a régészeti gyűjtemény 3372 darabból, a néprajzi 2916 darabból, természettudományi 1264 darabból áll. A tájrajzi gyűjtemény nem gyarapodott, állománya 510 darab. A Balatoni Múzeum kiállításait 1906-ban 14 313 látogató tekintette meg.

Az 1907. évi iratok hiányosan állnak rendelkezésünkre, a leglényegesebb kérdésekre azért választ kapunk belőlük. Schadt János ny. akadémiai tanárt a rendelkezésre álló 200 korona tiszteletdíj terhére felkérték a múzeumépület megtervezésére és a költségvetés elkészítésére. Schadt a megbízást elfogadja.¹⁶⁰ Elkészített terveit és költségvetését¹⁶¹ a Balatoni Múzeum-Egyesület 1907. április 28-án tartott igazgatóválasztmányi ülése tárgyalja. Ennek iratait nem ismerjük. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségéhez felterjesztett tervekre adott válaszból tudjuk azonban, hogy a Főfelügyelőség módosítást kért a tervekkel kapcsolatban.¹⁶² A főfelügyelőségi leirat szerint a tervek múzeum céljára emelendő épület részére készültek, a Főfelügyelőség viszont „köz-művelődési ház” építését tartja kívánatosnak. Ebben a múzeumon kívül egy nagy előadóterem, könyvtár, olvasóterem is helyet kell, hogy kapjanak. Kéri a tervek ilyen irányú átdolgozását, mert államsegélyt csak ez esetben tud biztosítani. Schadt a terveket átdolgozta. Az átdolgozott terveket és költségvetést a Múzeum-Egyesület 1907. szeptember 12-én tartott igazgatóválasztmányi ülése tárgyalta, azokat elfogadta és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségéhez terjesztette fel.¹⁶³ Ebben 25 000 koronás egyesületi hozzájárulás mellett 175 000 korona államsegélyt kérnek a „köz-művelődési ház” építéséhez.¹⁶⁴

A Főfelügyelőséghez benyújtott évi jelentésből tudjuk meg, hogy 1907-ben is nagyobb erővel folyt a fenékpusztai ásatások.¹⁶⁵ Dr. Csák Árpád, mint említettük már, 1907-ben Nagykanizsáról visszatért Keszthelyre és mint a Keszthelyi Hírlap újságírója tartotta fenn magát a továbbiakban.¹⁶⁶ Sági János 1907. október 4-én könyomatos körlevelet küldött szét: „A zalavölgyi vasút telekkönyvezése ügyében e hó napján községükben lesznek tárgyaláson. Ráérő óráimban szeretnék a faluban a Balatoni Múzeum részére régiségeket gyűjteni...” Kéri a jegyzőket, ezt készítsék elő, tegyék közhírré és a nép a régi mezőgazdasági eszközöket, edényeket, mángorló lapickákat, falfaragásokat tartsa kéznél. „A templom régiségeit is megnézem. Kérem a temp-

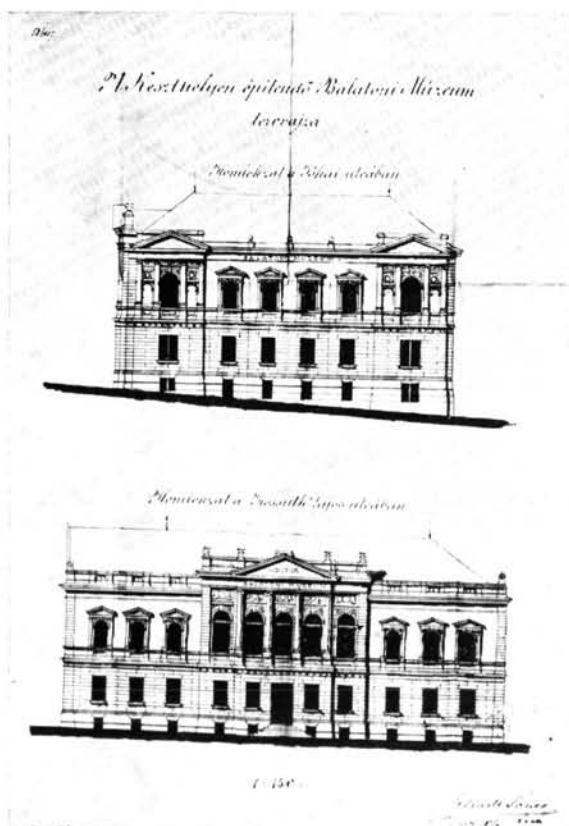

6. Hetey Géza múzeumterve 1905-ből (homlokzat, ceruzarajz).

6. Bleistiftskizze der Stirnseite des Museumsgebäudes nach dem Entwurf des Architekten Géza Hetey (1905).

6. Plan du musée, imaginé par Géza Hetey, 1905 (façade, crayon).

6. План здания музея Гезы Хеттень, 1905-й год. (Фасад, рисунок карандашом.)

lomatyát, hogy a használatból kitett szobrokat, faragványokat, csipkéket, képeket tegye könnyen hozzáférhetővé.¹⁶⁷

A Központi Statisztikai Hivatalnak adott jelentés szerint¹⁶⁸ a Balatoni Múzeumnak 1907 december 31-én 3510 régészeti, 1286 természettudományi, 3377 néprajzi tárgya volt. Látogatók száma ez évben 13 554 volt. A könyvtár állományáról a Főfelügyelőséghez küldött jelentésből tudjuk meg, hogy állománya 718 darab, ebből 480 aprónyomtatvány, 3 kézirat és 3 oklevél.¹⁶⁹

Az építendő múzeumra kért államsegéllyel kapcsolatban 1908. március 11-én válaszolt a Főfelügyelőség.¹⁷⁰ A helyi hozzájárulást kevésnek találta, így az államsegély kérelmet nem terjesztette fel a minisztériumnak.

1908-ra 1000 korona államsegélyt kapott a Balatoni Múzeum,¹⁷¹ majd pótlóan néprajzi tárgyvásárlásra 400 koronát.¹⁷² Az évi munkát összefoglaló titkári jelentésből tudjuk meg, hogy az 1907. december 2-án kezdett fenékpusztai ásatás 1908. március 7-ig tartott. A munka során az északi erődfal feltárása volt a cél. „A védőfalon belül, a vár északnyugati részén egy igen szép, formás épület alapfalaira bukkanunk, melyet szintén feltártunk.”¹⁷³ Az úgynevezett 2. számú ókeresztény bazilika volt ez az épület.¹⁷⁴ A Balatoni Múzeum Egyesület 1908. március 1-én kérelmet intézett a földtulajdonos gróf Festetics Taszilóhoz, kérve a kiásott alapfalak romterület alakjában történő bemutatásának engedélyezését. A gróf azonban „a régi római épület fundamentum köveinek felásott állapotban való fenn tartását sajnálatra nem engedélyezi és a feltárt terület planírozását kéri” közli dr. Dezsényi Árpád főtitkár.¹⁶⁵ A 2. számú ókeresztény bazilika konzerválása és bemutatása csak a második világháború után oldódott meg.

A központi statisztikai hivatalnak adott jelentés összegezi az 1908. évi állapotokat.¹⁷⁶ 1908. év végén a régiségtár 4370 tárggyal, a természetrajzi tár 2800 tárggyal, a néprajzi tár 3610 tárggyal, a tájrajzi tár 576 tárggyal rendelkezett. A könyvtár állománya 2830 darab.

7. Schadl János múzeumterve 1907-ből (homlokzat, tusrajz).

7. Tuschzeichnung der Stirnseite des Museumsgebäudes nach dem Entwurf des Architekten János Schadl (1907).

7. Plan de János Schadl, 1907 (façade, lavis).

7. Проект здания музея Яноша Шедля, 1907-й год. (Фасад, рисунок тушью.)

1909-ben tárgyalások kezdődtek Darnay Kálmán sümegi magángyűjteményének állami megvásárlása ügyében. A Pesti Hírlap 1909. évi július 17-i száma „Nem ajándék, hanem üzlet” című cikkében támadást intézett Darnay ellen. Fraknói Vilmos püspök főfelügyelő ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a cikket Sági János információja alapján írták, ezért „legnagyobb fokú rosszaságát” fejezi ki.¹⁷⁷ Sági János augusztus 8-án kelt, Lovassy Sándorhoz intézett levelében kifejti, hogy a Főfelügyelőséget bántani nem óhajtotta, hisz jóindulatú támogatása nélkül nem születhetett volna meg a Balatoni Múzeum. Mivel a főfelügyelő sértve érzi magát, a Balatoni Múzeum érdekében néprajzi osztályvezetői megbízásáról lemond.¹⁷⁸ Lovassy ezt augusztus 10-én jelenti Fraknóinak.¹⁷⁹ Fraknói válaszában¹⁸⁰ kéri Lovassyt, hogy Sági Jánost „lemondásának visszavonására felszólítani méltóztassék s egyben nevében is arra is felkérni, hogy a Balatoni Múzeum érdekében továbbra is az eddigi odaadással munkálkodjék, de jelen támadáshoz hasonló eljárástól a jövőben tartózkodjék.”

1909. februárjában a Balatoni Múzeum-Egyesület Szendrey Júlia újmajori szülőházának emléktáblával való megjelöléséhez kér engedélyt gróf Festetics Taszilótól.¹⁸¹

A minisztérium 1909-re 1300 korona államsegélyt biztosít a Balatoni Múzeum részére,¹⁸² melyből a régiségtár, néprajzi tár és könyvtár gyarapítására 300–300 koronát, a természetrajzi tár gyarapítására 400 koronát fordíthatnak.¹⁸³ Április 21-én arról értesítik Lovassyt, hogy a Balatoni Múzeum építési költségeire kért összegből 1910-re 5000 koronát vett fel a Főfelügyelőség. Bízik benne, hogy az összeget a minisztérium is elfogadja.¹⁸⁴

Az 1909. év eseményeit Csák Árpád titkári jelentése¹⁸⁵ foglalja össze. Csák részletezi az egyes osztályok helyzetét és anyagát is. A régészeti osztály 1909 végén az őszi mezei munkák során talált újmajori korarómai temető¹⁸⁶ feltárását kezdte meg. A munka a következő évre is áthúzódik. A régiségtár 7094 darabból áll jelentése szerint.

A néprajzi osztály 1909 végén már öt, egymásba nyíló szobából áll. „A múzeum e része eléggé kimerítő képét mutatja a Balatonvidéki népeletnek. A népművészet termékei, pásztorok tetszetős faragványai, melyek értékes kincsesháza a magyar ornamentikának, dominálnak itt.” A néprajzi gyűjtemény 3554 darabból áll.

A természettudományi gyűjteményben a lepke- és rovargyűjteményt 1909 nyarán már láthatta a közönség, a Balaton élővilágának preparátumait összegyűjtötték ugyan, kiállítani azonban nem lehetett még ezt az anyagot, megfelelő bútorzat hiányában. A természetrajzi gyűjteményben 318 balatonvidéki kőzet és ásvány is helyet kapott. A tár anyaga 2586 darabból áll.

A tájrajzi osztály a néprajzi kiállítás folyosóján van elhelyezve. 689 darabból álló gyűjtemény ez, zömmel képeslevezőlapokat tartalmaz.

A Balatoni Múzeum kiállítási és iroda helyiségek bérletéért évi 1100 korona bért fizet. Ezt az összeget eddig a telekvételre szánt, takarékpénztárilag kezelt 24 000 korona államsegély 960 koronás kamatjából fedezték.

A Balatoni Múzeum kiállításai vásár- és ünnepnapokon éven át nyitva voltak, július és augusztus hónap csütörtökön is volt nyitvatartás. A látogatók száma 1909-ben meghaladta a 14 000-t.

1910-ben a régészeti gyűjtemény 300 koronát, a néprajzi gyűjtemény 300 koronát, a könyvtár 300 koronát és a természetrajzi gyűjtemény 400 koronát kapott államsegélyként.¹⁸⁷ A múzeum saját épületének emelésére szánt államsegély első részletét 5000 koronát 1910. november 8-án utalványozta a miniszter olyan meghagyással, hogy a takarékpénztárban kezelt összeg kamatai a tőkéhez csatolandók.¹⁸⁸

8. A régi gazdasági tanintézet épülete, emeletén volt elhelyezve a Balatoni Múzeum első kiállítása.
8. Gebäude der alten landwirtschaftlichen Lehranstalt. Im Obergeschoß wurde zum erstenmal eine Ausstellung des Balaton-Museums gezeigt.
8. Ancien bâtiment de l'Académie Agricole; à son premier étage fut organisée la première exposition du Musée de Balaton.
8. Старое здание хозяйственного училища, на втором этаже которого была размещена первая выставка Балатонского музея.

1910 januárjában és februárjában folytatódott az újmajori korarómai temető ásati munkálatai. 129 sírt tárt fel Csák, amiből 117 urna, a többi csontvázas temetkezés volt¹⁸⁹.

A Balatoni Múzeum Egyesület 1910. augusztus 10-én tartott igazgatóválasztmányi ülésén a kórháztelek átvételét, vételárának kifizetését és telekkönyvi átírását tárgyalta¹⁹⁰. Az ingatlan átvételének adminisztrációját dr. Lovassy Sándor elnök intézte el. November 23-án a Főfelügyelőség 1200 korona államsegélyt engedélyez az épület lakhatóvételének építési költségeire, hogy a házből a Balatoni Múzeum jövedelemhez jusson¹⁹¹.

1910. szeptember 25-én tartották az Egyesület rendes közgyűlését¹⁹². Az Egyesület tisztviselőinek megbízatása lejárt, így tisztújítás vált szükségessé. A közgyűlés a régi tisztviselői kart választotta újra, illetőleg az elhalt Barna György helyett dr. Keller Oszkár lett a természetrajzi osztály öre.

1910. október és november hónapjai Sági János áthelyezéseinek izgalmaival teltek el. „Tudományos munkája, néprajzi gyűjtőtevékenysége, a Balatoni Múzeum néprajzi osztályának megszervezése és anyagának létesítése, gyarapítása kevéssé tudták ellensúlyozni szocialista beállítottságú közéleti szereplését, forradalmi színezetű újságcikkeit” — írja Vajkai Aurél, aki Sági János Mórra történt áthelyezését követő hírlapi hangokat is részletezi¹⁹³. Hiába ír kérvényt Lovassy Székely Ferenc igazságügyminiszterhez¹⁹⁴, hiába jár közbe Fraknói Vilmos főfelügyelő a kultuszminiszter útján¹⁹⁵, Sági Jánosnak távoznia kellett Keszthelyről! „Sági áthelyezése fontos szolgálati okból és véglegesen történt” — mondja az igazságügyminiszter.

A Központi Statisztikai Hivatalhoz beküldött jelentés szerint¹⁹⁶ egyébként a Balatoni Múzeumnak 1910. december 31-én a következő az állománya: régiségtár 7735 db, néprajzi tár 3987 db, tájrajzi gyűjtemény 714 db, természettudományi gyűjtemény 2921 db, könyvtár 3221 db.

1911-ben a Balatoni Múzeum gyűjteménygyarapításra csak 1000 korona államsegélyt kapott. Ebből régészeti anyag gyarapításra 300 koronát, néprajzra 300 koronát és természetrajzra 400 koronát fordíthattak¹⁹⁷.

1911-ben igazgatóválasztmányi ülést és rendes közgyűlést nem tartottak. Az év eseményeit Csák Árpád titkári beszámolója őrizte meg számunkra¹⁹⁸. Ebből tudjuk meg, hogy Csák 1911-ben a keszthelyi Sörház-kertben 30 sírt tárt fel. Az ásatásra Lichnecker József székesfehérvári régiségkereskedő magán ásatása adott indítékot, aki ott ugyancsak 30 sírt talált.

1911-ben a rendbehozott régi kórházépületet a Balatoni Múzeum részben 400 koronáért a városnak adta bérbe szeretház céljára, míg másik részét kocsmaként adta ki, évi 700 korona bérért. Ez az 1100 korona fedezi a múzeum céljaira bérelt 8 helyiség bérleti díját.

A Balatoni Múzeum épületének megépítésére engedélyezett államsegélyből 1910-ben és 1911-ben 5000—5000 koronát kapott a Balatoni Múzeum-Egyesület, amit a keszthelyi takarékpénztárban helyeztek el. Kamatokkal együtt 10 312 korona a tőke.

Az 1911. évi állapotot a Központi Statisztikai Hivatalnak következő év január 1-én adott összezésből ismerjük¹⁹⁹. A régiségtár állománya az év végén 8333 db, amiben nincsen benne Csák Árpád letétbe helyezett magángyűjteményének anyaga. A néprajzi gyűjtemény 3992 db, az 1911. évi szaporulata csupán 5 tárgy. Ez érthető, hiszen Sági János elköltözött, a néprajzi tár vezetését névleg megtartotta ugyan, a múzeum érdekében azonban nem dolgozhatott már. Móról, az áthelyezését követő sajtóvisszhang hatására, Budapestre került. Elszakadt a Balatoni Múzeumtól, a néptől és sokat

ígérő néprajzi pályafutása lényegileg lezárult. A tájrajzi gyűjtemény állománya 790 db, a természetrajzi gyűjteményé 3014 db. A könyvtár állománya 3382 db. Az évi látogatottság 14 940 fő volt.

Az állam és Darnay Kálmán közt megállapodás jött létre. A dunántúli kedélyeket az a kérdés foglalkoztatta, hova kerül a Darnay-gyűjtemény? Csák Árpád terjedelmes újságcikkben foglalkozik a kérdéssel és a Darnay-gyűjtemény helyét Keszthelyen látja jónak²⁰⁰. A Somogyvármegye című újság természetesen Kaposvárra kívánja vinni. E cikk hatására dr. Lovassy Sándor bizalmas levéllel keresi meg Mihalik József országos felügyelőt. Válasza²⁰¹ így hangzik: „Ma vett nagybecsű soraira szerencsém van közölni, ti. a „Somogyvármegye” közlése teljesen alap nélküli: úgy Fraknói főf. úr ő nagyméltósága, mint pedig mi valamennyien azon vagyunk és leszünk, hogy az Áll. Darnay-múzeum, ha a kérdés egyáltalában megoldható, Keszthelyre kerüljön. Az az idea, hogy a múzeum Kaposvárra helyeztessék át, egy pillanatig vita tárgyat képezte nálunk, de ezt aztán végleg elvetettük.”

1912-re 1300 korona államsegélyt kapott a Balatoni múzeum, régiségtár 300 koronát, néprajzi tár 300 koronát, könyvtár 300 koronát és a természetrajzi tár 400 koronát²⁰².

Az 1912-es év eseményeit a június 16-án tartott igazgatóválasztmányi ülés irataiból²⁰³ és a június 23-án tartott rendes egyesületi közgyűlés irataiból²⁰⁴ összegezhettük.

Régészeti ásatás 1912-ben Zalaváron, a Várszigeten folyt, azonkívül a keszthelyi Sörházkert mellett történt kisebb kutatás a népvándorláskori temetőben. A régiségtár új anyagát már csak ládákban tudják tárolni helyszűke miatt.

A jelentés a néprajzi tárral kapcsolatban nem tér ki Sági János távozására. Ugyan elköltözött Keszthelyről, néprajzi tár vezetői tisztségét megtartotta. A Múzeumok Országos Tanácsának 1912. október 20-án tartott budapesti ülésén, dr. Lovassy Sándor felkérésére képviselte a Balatoni Múzeumot²⁰⁵, egyebekkel azonban nem lehetett az Egyesület segítségére. A jelentés szerint 1912-ben zalai és somogyi pásztorfaragások megszerzése volt a cél, amelyre államsegélyből 400 koronát, egyesületi pénzből 425 koronát fordítottak. A gyűjtést Sági János távollétében dr. Csák Árpád végezte, mint egy későbbi iratból megtudjuk²⁰⁶. A gyűjtött anyag helyszűke miatt ládázva van.

A természetrajzi tárnál folytatták a balatoni madárvilág gyűjtését. Megkezdtek egy halkórtani anyag összeállítását is. Ugyancsak elkezdtek egy maggyűjtemény összeállítását is, az utóbbi anyag 58 fajból áll már. Elkezdtek a balatonvidéki bazaltok és dolomitok talajképződését mutató mállási sorozatok összeállítását is. A természetrajzi kiállítási teremhez egy kisebb szobácskát csatoltak, amelyben a halgyűjtemény szekrényét és preparátumait állították fel. A lepke és rovargyűjtemény szénkénegező ládát kapott. A geológiai anyag nagy része ládázva van helyhiány miatt, a madárgyűjtemény zöme az irodahelyiség szekrényeinek tetején áll.

A Balatoni Múzeum gyűjteményei két külön bérházban, nyolc helyiségben és egy folyosórészben vannak elhelyezve. Bérösszeg változatlan, aminek fedezésére a kórházépületből befolyó bérjövödelmek szolgálnak.

A múzeum állandó épületének emelését megnehezíti, hogy Keszthely nem megyeszékhely, így megyei támogatást nem élvezhet. Veszprém és Somogy megyék a saját múzeumaik problémáival vannak elfoglalva, támogatást tőlük sem remélhet az Egyesület. Keszthely sajátos helyzetét figyelembe véve a létesítendő múzeum céljaira évi 5000 korona államsegélyt folyósít az állam, ennek 1912. évi részlete megérkezett. Az államsegély utolsó részlete 1939-ben lesz esedékes.

A Központi Statisztikai Hivatal kérdőívére adott válasz összegezi az 1912-es év számszerű eredményeit²⁰⁷. Régiségtár állománya az év végén 8450 db, néprajzi tárá 4108 db, tájrajzi gyűjteményé 799 db, természetrajzi gyűjtemény 3144 db. A könyvtár állománya 3554 db. Az évi látogatottság csak 6438 főt tett ki.

1913-ban 1500 korona gyűjteménygyarapítási államsegélyt kapott a Balatoni Múzeum, éspedig a régészet 300 koronát, néprajz 300 koronát, természetrajz 600 koronát és a könyvtár 300 koronát²⁰⁸.

Csák Árpád sajátkezű összefoglalójából²⁰⁹ ismerjük az 1913-as év régészeti munkáit. Ebből tudjuk meg, hogy Csák Árpád április 1-én Révfülöpön járt, ahol egy balatonfüredi molnármester szőlőjében római szarkofágot találtak. A szarkofágot visszatemették és a tulajdonos ígéretet tett, hogy szőlőforgatás során azt a Balatoni Múzeum feltárhatja.

1913. május 13-tól több napig tartó ásástást végzett Csák a zalavári Várszigeten, melynek földjét úttöltésnek hordták el. Az ásátás eredményét 4913—5007. számokon leltározta. Ásatott Csák a fenékpusztai „Pusztaszentegyház”-ban is, amely szerinte 10 m hosszú és 5 m széles épület. Az ásátás során falfestménytörödékeket, Florianus császár bronz érmét és néhány újabbkori vas tárgyat talált. A leleteket 5008—5050 számokon leltározta. Folytatta az újmajori korarómai temető feltárását is, ahol az 5051—5063. számon leltározott tárgyakat találta.

Az 1913. évi november 23-án tartott igazgatóválasztmányi ülésen²¹⁰ dr. Lovassy Sándor elnök jelentéséből tudjuk meg, hogy herceg Festetics Taszilo 1000 koronát ajándékozott a Balatoni Múzeumnak, amit a múzeumépület létesítésére kiutalt államsegélyhez csatoltak.

Érdekes pontja ennek az igazgatóválasztmányi ülésnek a balatonparti mérlegház ügye. Ezt a mérlegházat 1910-ben Sági János kezdeményezésére állították fel, hogy a mérési díjakból a Balatoni Múzeum bevételeihez jusson. Lovassy Sándor most bejelenti, hogy a mérlegház előállítási költségeit kifizette már a múlt évben, ez évben már tiszta jövedelmet is hozott. Véleménye szerint a jövedelem évi 200—300 koronát tesz majd ki.

Az 1913. évi december 7-én tartott rendes egyesületi közgyűlés érdekes pontja a három évenként esedékes tisztújítás volt. Az eddigi tisztikart újból megválasztják, köztük a már Budapesten élő Sági Jánost is²¹¹.

Az 1913-as év statisztikai adatai²¹² a következők: régiségtár állománya 9485 db, néprajzi tárá 4254 db, tájrajzi gyűjtemény 806 db, természetrajzi gyűjtemény 3528 db. Könyvtár állománya 3630 db. A látogatók száma 1913-ban 5312 volt.

1914. február 28-án dr. Lovassy Sándor terjedelmes felterjesztésben kéri a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, hogy dr. Csák Árpádot segédfogalmazói vagy fogalmazói minőségben alkalmazza és a Balatoni Múzeum titkári teendőinek ellátásával bízza meg²¹³. Dr. Posta Béla országos felügyelő 1914. március 3-án őszinte segítséget ígér a kéréshez²¹⁴, az első világháború azonban áthúzza a tervet.

Sági János 1914. november 1-én levelet ír Lovassynak: „Az egész országból kéri a prémekeket a katonák részére, csudálatos dolgok jönnek föl nagy mennyiségben, hímestű bundák, bekecskék. Ha a csatolt levél sikerül, nagy kincs birtokában jutunk olcsón. Méltóztassék rögtön feladni. Ezúttal is kérem, sziveskedjék a fényképező gépet megküldeni, ha valaki elvinné előlünk a darabokat, legalább a képeket mentem meg. Jól vagyok. Mint létszámföldről kétszer szabadságoltak. Most mennek be helyettes a fiatalabbak. Malonyaynak csinálom a palóc és két alföldi kötetet, ez teljesen elfoglal, ha száz kezem volna, mind a száznak lenne dolga²¹⁵”. A hivatkozott, csatolt levél elkallódott Sági levele mellől, azonban tartalmát

levele utóiratából ismerjük: „A Balatoni Múzeum kéri a hadi késztyű gyár igazgatóságát: ne mossa szét a gyönyörű hímestűbekecskéket, bundákat, hanem adja át a múzeumnak, amely két darabért egy kidolgozott birkabőrt ad cserébe.” Sági Jánosné november 26-án azt írja dr. Csák Árpádnak, hogy a kért fényképezőgépet ne küldjék, mert férje katonának vonult be²¹⁶.

A Főfelügyelőség felszólítja a vidéki múzeumokat, gyűjtésük össze a világháborúval kapcsolatos emlékeket. Felhívásra Csák Árpád is elkezdte a „hadtörténeti gyűjtemény” anyagát összeszedni²¹⁷.

A Balatoni Múzeum-Egyesület igazgatóválasztmányának 1915. május 2-án tartott ülésével kapcsolatos iratokból²¹⁸ tudjuk meg, hogy a háborús viszonyok következtében az 1914. évi államsegélyt nem utalták ki, de elmaradt a múzeum építkezéseinek fedezésére szánt szokásos évi 5000 korona kifizetése, 1914-ben és 1915-ben is. Ilyen viszonyok között a Balatoni Múzeum gyűjteményeinek gyarapítása szünetelt, csupán a könyvtár számára jártak a már megrendelt folyóiratok.

Az 1914-es év statisztikai adatait a Balatoni Múzeum-Egyesület 1915. augusztus 8-án tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve²¹⁹ rögzíti. A könyvtár állománya 1914. év végén 3735 db, a régiségtáré a letétbe helyezett Csák-féle magángyűjtemény anyaga nélkül 9767 db, a néprajzi gyűjteményé 4293 db, tájrajzi gyűjteményé 836 db, a természetrajzi gyűjteményé 3530 db. A Balatoni Múzeum teljes gyűjteményanyaga tehát 22 161 db az 1914. év végén.

1915-ben újból kapott 1000 korona gyűjteménygyarapítási államsegélyt a Balatoni Múzeum²²⁰. Csák Árpád azonban az 1915. évi munka titkári összefoglalásában²²¹ megjegyzi, hogy csupán a könyvtár gyarapodása érte el a szokott szintet, többi gyűjteménycsoporté már nem. A könyvtár számára államsegélyből 47 kötetet vásároltak, egyéb vétel és ajándék útján 60 darabbal gyarapodtak. A könyvtár állománya az év végén 3842 db.

1915-ben is elmaradt az 1913-óta tervezett alkali-ságpusztai ásátás. Kisebbség ásatást végeztek Nagykanizsán a Puly István-féle 2000 koronás alapítvány kamatainak felhasználásával. Az évi szaporulat 31 db régiség és 84 numizmatikai tárgy. A régiségtár állománya 9892 db.

A néprajzi tár gyarapodása „a pásztornép hadbavonulása folytán” eredménytelen. Állománya 4294 db.

A természetrajzi tár 1915-ben több kitömött madár, formális készítménnyel és ásvánnyal gyarapodott. Állománya 3540 db; éspedig 2652 db állat, 295 növény, 593 ásvány, kőzet, kővület.

A tájrajzi gyűjtemény 849 darabból áll 1915 végén. Ebből 36 db festmény, 703 rajz és metszet, 110 fénykép.

Az 1916. évi irattári anyagok elkallódtak, így az év eseményeit csak a szeptember 8-án tartott igazgatóválasztmányi²²² és október 15-én tartott rendes egyesületi közgyűlés iratai²²³ alapján összegezhetjük.

A könyvtár 60 db aprónyomtatvánnyal, könyvvel és kéziratokkal gyarapodott. A Széchenyi utca 9. számú házban, ahol a néprajzi kiállítás is van, külön világos helyiséget bérlettel a könyvtár számára az év második felében évi 200 koronáért. A könyvtár decemberben az új helyiségbe költözött. A Főfelügyelőség engedélyezte, hogy a könyvtár bérét a gyűjteménygyarapítási államsegély terhére fizethessék ki.

A régészeti ásátásokat a munkaerő hiánya lehetetlenné tette. Vásárlás útján gyarapodtak csak 31 régiséggel és 84 numizmatikai tárggyal.

A néprajzi gyűjtemény nem gyarapodott.

A természetrajzi gyűjtemény pár madárral gyarapodva, 3540 darabból áll már.

Valami kis gyarapodás történt a tájrajzi gyűjteményben is, amely 849 darabra szaporodott.

Csák Árpád a közgyűlésen előadta, hogy „hadimúzeum” kíván létesíteni. Mivel erre fedezet nincs, gyűjtés és előadások jövedelméből teremtetnie meg a szükséges alapot. Ennek segítségével eddig 800 tárgyat, különböző fegyvereket, egyenruhákat, jelvényeket és katonai felszerelési tárgyakat gyűjtött össze. Gondja van, hogy a keszthelyi hősi halottak

fényképeit és életrajzi adatait megszerezze a gyűjtemény részére.

Előadja tovább, hogy „történelmi arcképcsarnokot és ereklyegyűjteményt” is fel kíván állítani. E gyűjtemény Festetics György, Fejér György, Goldmárk Károly, Nagy Ignác és több más jeles keszthelyi arcképén kívül használati tárgyaikat és műveiket is tartalmazza majd.

Az 1917. évi irattári anyag elkallódása folytán az év eseményeit csak az 1917. április 17-én tartott igazgatóválasztmányi²²⁴ és április hó 29-én tartott rendes egyesületi közgyűlés anyaga alapján²²⁵ összegezhetjük.

A fentiekből derül ki, hogy a Balatoni Múzeum anyaga 1917-ben sem gyarapodhatott. Ez év végén a könyvtár állománya 4099 db, a régiségtáré 9952 db, a néprajzi táré 4294 db, a tájrajzi osztályé 868 db. A természettudományi gyűjteményből selejtezték 213 lepkét, amit Capellaro Gottlieb keszthelyi óráss²²⁶ által gyűjtött és preparált helyi anyaggal pótolta. Állomány egyébként 3581 db.

Dr. Lovassy Sándor a múzeumi telek kibővítésére 30 000 korona rendkívül segélyt kért, kérte továbbá a múzeumépítésre megszavazott 150 000 korona államsegélynek 200 000 koronára való felemelését. Kérte az eddigi évi 5000 koronás részleteknek 10 000 koronára való felemelését is. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének két küldöttje a helyszínen ellenőrizte Lovassy kérését és a kérelemnek helyt is adott.

A Kossuth Lajos utca és a Balaton utca sarkán álló volt kórháztelek mellé, a szomszédos Kossuth Lajos utcai Deutsch-féle telket 1917-ben 54 000 koronáért megvásárolta a Balatoni Múzeum-Egyesület. A vételárhoz a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 30 000 korona államsegélyt adott és engedélyezte, hogy a hiányzó 24 000 koronát a múzeumépület építésére utványozott, takarékpénztárban kezelt államsegélyekből kölcsönözzék olyan formában, hogy az említett tőke kamatai szolgáljanak a kölcsön törlesztésére. A megvásárolt telken 5 lakásos öreg épület állott, a lakók negyedévenként 540 korona házbért fizettek. Az ingatlan telekkönyvileg is a Balatoni Múzeum-Egyesület nevére került.

1917-ben a Balatoni Múzeum-Egyesület tisztikarának három éves megbízatása lejárt. Az április 29-i közgyűlés a véglegesen Budapestre távozott Sági János helyébe Horváth György gimnáziumi tanárt választotta a néprajzi gyűjtemény örvévé, a régi tisztikart pedig újból megválasztották. Horváth György és dr. Keller Oszkár osztályvezetők katonai behívása folytán a Balatoni Múzeum vezetésének összes terhei továbbra is dr. Lovassy Sándor és dr. Csák Árpád vállára nehezedtek.

Az 1918. évi irattári anyag is elkallódott. Az évi pénztári számadásokból tudjuk meg, hogy gyűjteménygyarapításra 1500 korona államsegélyt kapott a Balatoni Múzeum²²⁷. A rendkívüli viszonyok következtében a gyűjteménygyarapításra szánt összegből alig pár, muzeális tárgyat vásároltak. Csák a Fenékpusztán talált római vastárgyakból tudott néhányat venni, megszerzett egy-két csehémleket is. Csupán a könyvtár volt az, amely a szokott módon, az előző évekhez hasonlóan gyarapodott.

Az 1918. július 14-én tartott igazgatóválasztmányi ülésnek²²⁸ és a július 28-án tartott rendes egyesületi közgyűlésnek²²⁹ különösebb mondanivalója nincs is. Bejelentik a Deutsch-féle ingatlan megvételét, megtudjuk, hogy a múzeum törzsallo-mánya 22 794 db, a Csák-féle régészeti és Csák Árpád által gyűjtött háborús emlékgyűjtemény nélkül. A Balatoni Múzeum-Egyesület által a néprajzi kiállítás és iroda számára bérelt helyiségek bérét a tulajdonos Hoffmann Józsefné „a megdrágult viszonyokra való tekintettel” 900 koronáról 1000 koronára emeli fel.

1918-ban működésének húsz éves évfordulójához ért a Balatoni Múzeum-Egyesület és gyűjteménye, a Balatoni Múzeum is. Az eltelt húsz év során megteremtették azt a múzeumi törzsananyagot, ami számottevő kulturális érték volt már és ami megkövetelte az önálló múzeumépület emelését is. A múzeumépítés anyagi feltételeihez egy 24 000 és egy 54 000 koronás ingatlan állt az Egyesület rendelkezésére, 150 000 koronás államsegély évi részletekben történő kiuta-

lása is megkezdődött. Az államnak 1909-ben felajánlott Darnay-gyűjtemény²³⁰ Keszthelyre költöztetése is elhatározott szándék volt már Budapesten. A kis vidéki városka pár emberének önzetlen munkája, akarása, szívós kitartása és bátorsága úgy látszott, meghozza a kívánt gyümölcsöt.

Az első világháború, mint láttuk meglehetősen keresztezte a terveket. Sági János, dr. Keller Oszkár és Horváth György katonai szolgálata megnehezítette a gyűjtési munkát, ugyanakkor munkaerő hiányában ásatásokat sem tudtak folytatni. A Balatoni Múzeum gyűjteményeinek anyaga 1914 és 1918 között alig 800 tárggyal gyarapodott csak, a gyarapodás is elsősorban könyvtári anyagban mutatkozik. A vesztés háborút követő pénzromlás nullává olvasztotta a múzeumépületre kiutalt addigi államsegélyt, a gazdasági helyzet hosszú időre lehetetlenné tette az intenzívebb gyűjtőmunkát. Dr. Lovassy Sándort és dr. Csák Árpádot azonban nem olyan fából faragták, hogy visszarettenjenek a nehézségektől. A világháborút követő időszak az önálló múzeumépület ki-harcolásának korszaka volt.

II. A Balatoni Múzeum története

A különböző intézményeink irattárának általános jellemzője, hogy az 1919-es évek körüli iratanyag hiányzik belőlük. A Balatoni Múzeum iratanyagának 1917–1921-es évekre vonatkozó kötegei is eltűntek. Ez érthető! A Tanácsköztársaság bukása után a leírt, veszélyes bizonyítékokat el kellett tüntetni.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Balatoni Múzeum gondosan összegyűjtötte a Tanácsköztársaság emlékeit. Bélyegzők, utcanévtáblák, vörös zászló és igen sok írott anyag került el a pusztulást Csák Árpád gondossága folytán.

Az 1921-es év történetét az 1922. május 9-én tartott igazgatóválasztmányi ülés titkári beszámolójából tudjuk csak összegezni²³¹. A Balatoni Múzeum gyűjteményei a világháború idején kialakult helyzetben vannak ez évben is. Két külön épületben bérel a Múzeum-Egyesület nyolc helyiséget, ezek közül egy iroda és egy raktár.

A titkári jelentés csak általánosságban foglalkozik az egyes gyűjtemények állományának alakulásával, pontosabb adatokat kapunk a Központi Statisztikai Hivatalnak adott érvégi jelentésből²³². Az 1921. évi statisztikai adatok a következők: Könyvtár állománya 4312 db, régiségtáré 10 001 db, néprajzi táré 4428 db, tájrajzi táré 868 db, természetrajzi táré 3585 db. A titkári jelentésből tudjuk meg, hogy a könyvtár 93 db-al gyarapodott, a néprajzi tár 37 pásztorfaragással, a régészeti és természettudományi gyűjteményben nincs gyarapodás.

A múzeumot 1921-ben pünkösdtől november 1-ig minden vasárnap és ünnepnap nyitva tartották, de a látogatottság nem érte el a háború előtti szintet. Ezt az magyarázza, hogy alig van fürdővendég a Balatonnál. Csák Árpád titkári szám-mára a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1921. január 1-től évi rendszeres tiszteletdíjat állapított meg²³³ így minden nyitási napon kalauzolhatta a látogatókat, hisz „a múzeumok egyik fő hivatása az oktatás”. Az 1921. évi látogatók száma egyébként 3902 fő volt²³⁴.

Az 1921-es év nagy eseménye volt, hogy a Festetics hit-bizomány Keszthely városnak adományozta a megszünte-tett versenystálló anyagát. A városi képviselőtestület az épü-let bontási anyagát a múzeum és kultúrház céljaira kívánta felhasználni és a városi park város felőli sarkán ingyenes tel-ket ajánlott fel a múzeum és kultúrpalota céljaira. Györgyi Dénes műegyetemi tanár vállalta a tervek ingyenes elkészí-tését és még keszthelyi útjainak költségtérítését sem kérte. 1921 őszén megtekintette a még álló versenystállót és azt javasolta, hogy annak neobarokk stílusában építsék fel a múzeumot. „Ezzel a Balatoni Múzeumnak 24 év óta folyton szélesedő mederben haladó ügye jelentős stádiumba lépett” írja Csák Árpád.

Györgyi Dénes leveléből tudjuk meg²³⁵, hogy a Balatoni Társaság kérésére vállalta ezt az ügyet. A Balatoni Társaság 1921-ben adta ki a Balatoni Évkönyvet¹²⁶, melyben Sebes-

tyén Gyula nemzeti múzeumi igazgató cikket írt „Keszthely országos könyvtár és dunántúli központi múzeum” címmel. Sebestyén a Balatoni Társaság elképzelését tolmácsolja itt. A Balatoni Múzeum könyvtárát tegyük országos könyvtárrá és ez a könyvtár szolgálja a dunántúli közművelődést. A Balatoni Múzeum három megye területén gyűjt, önként kínálkozik tehát a lehetőség, hogy ezt a gyűjtést az egész Dunántúlra kiterjesszék. Ha ez a nagyvonalú terv nem is valósulhatott meg, a Balatoni Társaság támogatása hathatósan járult ahhoz, hogy a Balatoni Múzeum múzeumépületének építési ügye a minisztérium részéről is jóindulatú támogatást kapott. Ennek a támogatásnak első jele az 1921-ben kiutalt 50 000 koronás államszegély²³⁶.

Dr. Lovassy Sándor gazdasági akadémiai igazgató 1921-ben nyugalmába vonult. Tanártársai díszes bronz emléklappal búcsúztak igazgatójuktól²³⁸. Dr. Lovassy Sándor azért választotta a nyugdíjat, hogy teljes munkaejét és idejét a Balatoni Múzeum ügyeinek szentelhesse. Világosan látta ez a kitűnő ember, hogy az önálló múzeumépület megvalósulása hamarosan bekövetkezik!

Keszthely város 1922-ben forgalmiadó-részesedésének 70%-át ajánlja fel a múzeumépítés céljaira. Ez az összeg Dr. Lovassy Sándor felterjesztése szerint évi 1 000 000 korona körül mozog²³⁹. A Balatoni Múzeum ügye valóban jó mederben kezdett haladni, amit Darnay Kálmán 1922. március 13-án kelt levele²⁴⁰ is hangsúlyoz:

„Kedves Igazgató Úr! Én teszem meg a kezdő lépést a két testvér múzeum egyesítése küszöbén, midőn az akadályok remélhetőleg elhárultak és a két múzeum egységessé tételének tervezete az állam, a város küldöttei és köztem lefolyt tanácskozás keretében ma kialakult. A nevemet viselő múzeum 5 osztálya Keszthelyre kerülne...” A Balatoni Szövetség hivatalos lapja, a Balaton többet árul el erről a tanácskozásról. Azt írja²⁴¹, hogy a sümegi múzeum anyaga Keszthelyre kerül és egyesül a Balatoni Múzeum anyagával. Mind a sümegi, mind a keszthelyi múzeum igazgatója Darnay Kálmán lesz.

Közben a múzeumépület tervei is elkészültek. Györgyi Dénes 1922. június 7-én közli Lovassyval, hogy június 12-én a kész terveket be akarja mutatni²⁴². A Balatoni Társaság műszaki alosztálya a terveket 1922. július 24-én megküldi Lovassynak, a minisztériumhoz való továbbítás végett²⁴³. A tervek egy része elkerülte a megsemmisülést. Ezekből²⁴⁴ látjuk, hogy Györgyi akkor a város által ajánlott helyre, a park északkeleti sarkára tervezte a múzeum és kultúrpalota elhelyezését.

A Balatoni Múzeum-Egyesület 1922. május 21-én tartott rendes közgyűlésének és az azt megelőző igazgatóválasztmán-

nyi ülésnek iratai elvesztek. Egy későbbi levélből annyit tudunk meg csupán, hogy a közgyűlés megválasztotta a Múzeum-Egyesület tisztikarát. A más ismert személyek folytatták a múzeumi munkájukat²⁴⁵.

Az 1922-es év eseményeiről Csák Árpád titkári jelentése²⁴⁶ ad jó összefoglalást. Megtudjuk ebből, hogy „pénzünk elértéktelenedése és a rendkívüli magas napszámbekek miatt” régészeti ásatás 1922-ben nem történt. Csák Árpád a zala hosszúfalusi éremleletből²⁴⁷ 350 db római nagybronzot szerzett meg. A Nemzeti Múzeum Éremtára kiválasztási jogánál fogva 38 darabot saját gyűjteménye számára tartott meg ebből. A könyvtár szokott módon gyarapodott, pár állatot tömettek a természettudományi gyűjtemény számára is.

1923. június 10-én igazgatóválasztmányi ülést tartottak²⁴⁸. Dr. Lovassy Sándor elnök jelenti, hogy Hoffman Józsefné felmondta a néprajzi tár, iroda és könyvtár számára bérelt helyiségeket. Az igazgatóválasztmány úgy határozott, hogy a néprajzi gyűjtemény a tulajdonában lévő Deutsch-féle telek egyik 7 szobás lakásába költözzön át. A könyvtár elhelyezése a hercegi versenystálló nagytermének kiutalását kérték a lakáshivataltól. A főszolgabírói hivatal, mint lakásügyi hatóság 1923. május 1-én a kért termet a könyvtár számára kiutalta.

Az igazgatóválasztmányi ülés jegyzőkönyvéből tudjuk meg azt is, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége megszűnt és a minisztériumban Vidéki Múzeumokat Gondozó Központot állítottak fel.

Dr. Lovassy Sándor elnök bejelenti, hogy a Balatoni Múzeum-Egyesület 1923-ban huszonöt éves évfordulóhoz érkezett el. Javaslatára az igazgatóválasztmány elhatározza, hogy július 29-én az Uránia Színházban tudományos múzeumi előadásokat tartsanak és délután a Balaton parton népiünnepélyt rendezzenek.

Az évi rendes közgyűlést 1923. június 24-én tartották²⁴⁹. „Az indítványok során Szerdahelyi Jenő ig. választmányi tag azt az eszmét veti fel, hogy az Egyesület takarékpénztári betétei oly módon helyeztessenek el, hogy az elértéktelenedéstől lehetőleg megóvassanak.”

A pénz egyre értéktelenedett, így a múzeumépítés gondolata fel sem merülhetett. A város telket ajánlott a múzeum számára. A hercegség egy nagyméretű versenystálló bontási anyagát ajánlotta fel az építkezéshez. Az egyre értéktelenedő pénz azonban nem tette lehetővé a Balatoni Múzeum-Egyesület tulajdonában lévő két ingatlan értékesítését, melyek eladási árából az építkezést el lehetett volna kezdeni.

Az építkezés megkezdésének elhúzódásából bizonyos kellemetlenségek is adódtak, mint az herceg Festetics Taszilónak a Balatoni Múzeum elnökségéhez intézett, 1923. július 21-én kelt leveléből kiderül. E levelet²⁵⁰ egészében közöljük:

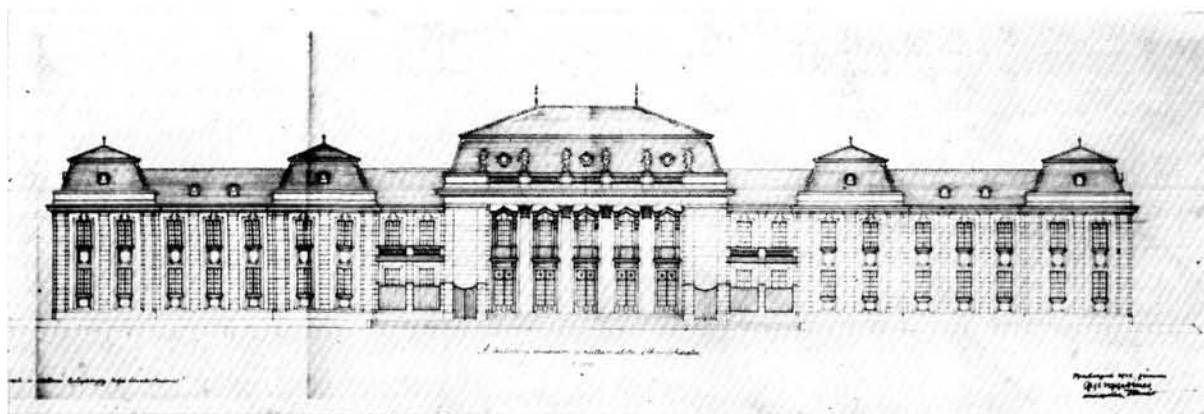
„F. é. április hó 19-én kelt nagybecsű beadványára van szerencsém a t. Elnökséget értesíteni, hogy a versenystálló épület anyagának Keszthely város részére történt adományozása tekintetében 1922. január hó 22-én kelt levelemben bizonyos feltételeket kötöttem ki, a mely feltételek legfontosab-

9. Györgyi Dénes múzeumterve 1922-ből (homlokzat, tusrajz).

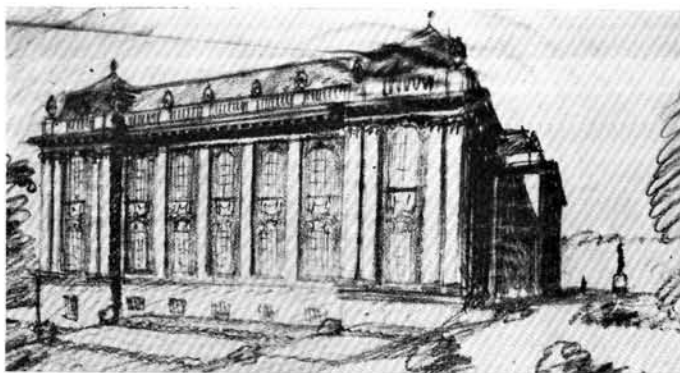
9. Tuschzeichnung der Stirnseite des Balaton-Museums nach dem Entwurf des Architekten Dénes Györgyi (1922).

9. Plan du Musée, imaginé par Dénes Györgyi (1922) (façade, lavis).

9. Проект здания музея Денеша Дьёрдьи, 1922-й год. (Фасад, рисунок тушью.)

11. Györgyi Dénes múzeumterve, homlokzati megoldás (ceruzarajz).
 11. Bleistiftzeichnung der Stirnseite des Balaton-Museums nach dem Entwurf des Architekten Dénes Györgyi.
 11. Plan du Musée de Dénes Györgyi (front, crayon).
 11. Проект здания музея Денеша Дьердьи, решение фасада. (Рисунок карандашом.)

bika, a lebontásnak 1922. év folyamán leendő eszközlése — teljesítve eddig legnagyobb sajnálatomra eddigelé nem lett. Nem kívánok ez alkalommal az adományozás e fontos feltételének nem teljesítéséből eredő esetleges consequentiákra kitérni, sőt b. kérelmükhöz képest hajlandó vagyok a kérdéses versenystálló fennálló épületének használatát 1923. évi július hó 1-től 1924. évi július hó 1-ig terjedő időtartamra a t. Balatoni Múzeum Egyesület javára engedélyezni, de ezúttal is bizonyos feltételeket kívánok megállapítani.

1. A fennálló épületre vonatkozó tulajdonjogomat fenn tartom s az épületanyagot akkor adom át a t. Címnek, amikor az épület tényleg le lesz bontva, legkésőbb 1924. évi július hó 20-án megkezdődő bontási munkálatok folytán.

2. A bontási munkálatok ezek szerint legkésőbb 1924. évi július hó 20-án megkezdődnek s 1924. évi szeptember hó 1-ig befejeződnek. Addig az adót t. Cím viseli.

3. Tisztelt Elnökségnek minden lehető el kell követni a tekintetben, hogy a kérdéses versenystálló épületében jelenleg elhelyezett lakók minél gyorsabban, lehetőleg f. é. november hó 1-ig kilakoltassanak s e célból a park felőli épületrész mentesítendő elsősorban, mely után következnek a többi épületrészek. Deutschmann Alajos lakó lakásában ingyen meghagyandó annak fejében, hogy ő az épület feletti felügyeletet gyakorolja.

4. A lakóktól felmentett lakásokat és egyéb épületrészeket a t. Elnökség múzeumi tárgyak elhelyezési céljaira használhatja, azonban idegenek oda csak elkerülhetetlen szükség esetén vezethetők, ez esetben is kizárólag a kiskeszthelyi út felőli kapun át, míg a park felőli kapu állandóan zárva tartandó.

Fogadja a nagyérdemű Elnökség kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel maradtam

Keszthelyen, 1923. évi július hó 21.

kész hívé
 hg Festetics Taszilo."

A keszthelyi közvéleményben még élő hagyomány egészíti ki a fenti levél tartalmát. Úgy tudják a keszthelyiek, hogy az első világháború után menekült magyarok érkeztek Keszthelyre is, számukra vették igénybe az üres versenystállót. Ezek a levélben említett lakók! A park szélén állt az épület, a lakók, gyerekek zavarták a hercegi park csendjét. A lakáshivatal utalta ki számukra a szükségglakást, kilakoltatásukra is csak az volt jogosult, tehát tűrni kellett őket. A herceg erre kijelenti, hogy nincs szükség az épületre, Keszthely városnak ajánlja fel kulturális célra a bontási anyagát, demielőbb le kell azt bontani! A város a Balatoni Múzeum céljaira adja át a

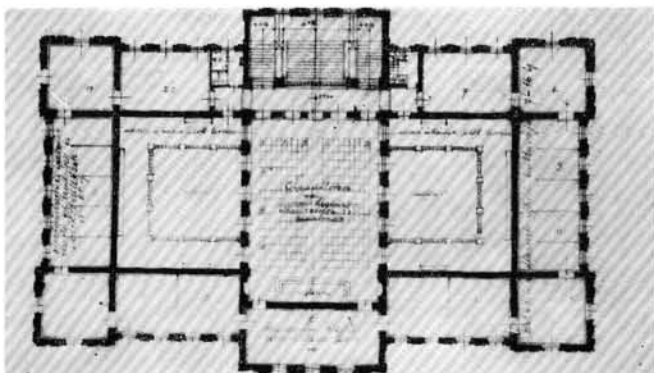
bontási anyag felhasználási jogát, a Balatoni Múzeum viszont nem tudja elkezdni az építkezést. Haladékat kap tehát a bontásra, de a lakókat el kéne távolítani, elsősorban a parkra néző lakásokból. Dr. Lovassy Sándor ebbe a feltételbe bele is megy. A lakók természetesen maradnak és létük, mint erre alább visszatérünk még, további lehetőségeket biztosít a Balatoni Múzeum számára.

Dr. Horváth Imre György gimnáziumi tanár, a néprajzi tárnak 1917-től öre, 1923. július 28-án levélben közli Lovassyval, hogy egészségi állapotára való tekintettel elhelyezték Keszthelyről, így a Balatoni Múzeumnál viselt tisztségéről lemond. „Amikor fájó szívvel köszönöm e kitüntető bizalmat, amelyet legjobb tudásom szerint töltöttem be, legyen szabad igen tisztelt Elnök Úrnak röviden csak annyit írnom, hogy a tárgyi néprajz fejlesztése teljesen lehetetlen volt, de megragadtam minden alkalmat anyagának minél szélesebb körben való ismertetésére” — írja²⁵¹.

1923. július 29-én ünnepelte a Balatoni Múzeum-Egyesület és a Balatoni Múzeum fennállásának huszonöt éves évfordulóját. Csák Árpád leírása szerint²⁵² az Uránia Színházban tartott ünnepség megnyitó beszédét dr. Lovassy Sándor tartotta. Köszöntötte a vendégeket és megemlékezett azokról, akik az Egyesületet erkölcsileg vagy anyagilag eddig támogatták. Utána dr. Csák Elemér h. államtitkár a kultuszminisztérium képviselőjében szólt és a vidéki múzeumok kulturális feladatait összegezte. Bella Lajos, dr. Oroszlán Zoltán régészeti tárgyú előadásai után dr. Madarassy László a Balatonvidék népéről beszélt. Végezetül dr. Csák Árpád összegezte a Balatoni Múzeum huszonöt éves történetét. Délután népiünnepély volt a Balaton partján, ami 307 000 korona jövedelmet hozott az Egyesület számára.

Dr. Csák Árpád 1923-as évet összefoglaló titkári jelentése alapján beszélhettünk a jubileumi ünnepségről. Ugyanez a titkári jelentés mondja el, hogy a könyvtár 1923-ban szokott módon fejlődött. Gyarapodás ezen kívül csak a régészeti tárnál volt, amely számára újabb zalahosszúfalusi ezüst pénzelelet²⁵³ szerzett meg Csák. A lelet bőgrében volt elásva és 92 db-ból állott.

Az 1924-es év igen jelentős eredményeket hozott. Az igazgatóválasztmány 1924. szeptember 26-án tartott ülésén öt szótöbbséggel olyan határozatot hozott, hogy a Balatoni Múzeumot és Kultúrpalotát a balatoni ligetben, a város által még 1921-ben felajánlott helyen kell megépíteni. A határozat ellen dr. Csák Árpád a közgyűléshez fellebbezett²⁵⁴. Fellebbezésében világosan kimutatja, hogy a felajánlott terület vizes, mocsaras rész, ködös, nyirkos hely, amely nem alkalmas múzeumi tárgyak tárolására szánt épület emelésére. „Végül nem kívánatos a Balatoni Múzeumot és Kultúr-

10. Györgyi Dénes múzeumterve, alaprajz.
 10. Grundriß des Balaton-Museums nach dem Entwurf des Architekten Dénes Györgyi.
 10. Plan du Musée de Dénes Györgyi, projection horizontale.
 10. Проект музейного здания Денеша Дьердьи, план.

háza a balatoni ligetbe építeni azért sem, mert Keszthelynek, mint fürdővárosnak szüksége van a különben sem nagy területű balatoni ligetre, melyből csak egy talpalatnyit is elvenni vagy beépíteni a balatoni fürdő fejlesztése és jövője szempontjából helytelen politika lenne.” Javasolja, hogy a herceg Festetics Taszilo tulajdonát képező, a Kossuth Lajos utcában a vasút felé vezető út sarkán álló telket kérjék el a hercegtől és ott épüljön fel a Balatoni Múzeum.

Dr. Csák Árpád fellebbezését a Balatoni Múzeum-Egyesület 1924. évi november 9-én tartott rendes közgyűlése tárgyalta²⁵⁵. Csák összes érveit elfogadta és a ligeti építést el is vetette. Ugyanakkor „dr. Lénárd János hercegi főtitkár bejelenti, hogy őhercegsége a szóban lévő telket Keszthely város irányában teendő bizonyos kikötések mellett a múzeum és kultúrház céljaira megajánlja.” A Balatoni Múzeum céljaira felajánlott telek 1200 négyszögöl²⁵⁶.

Az 1925. és 1926. évi iratanyag hiányában sem nehéz a következő évek eseményeit összefoglalni. A Balatoni Múzeumnak megfelelő telek kellett ahhoz, hogy a hercegi park szélén álló versenyistállót lebontathassa. A hercegség csak így tudott megszabadulni a versenyistálló lakóitól és Lénárd főtitkár bejelentésében említett „bizonyos kikötések” a bontás mielőbbi elkezdésére vonatkozhattak csak. A telek, építőanyag együtt volt tehát a szerencsés véletlen összejatszása folytán. A Balatoni Múzeum-Egyesület Kossuth-utcai ingatlanainak eladásából az építkezés indulási tőkéje is megteremthető volt már, hiszen a pénz értéke bizonyos fokig stabilizálódott ekkor. Mai olvasó számára el kell mondanunk, hogy 1 millió korona 80 pengőért a későbbiekben. A Kossuth-utcai ingatlanokat Lovassy 1 milliárd korona értékbecsülte Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszterhez 1924. nov. 22-én benyújtott felterjesztésében²⁵⁷, melyben 1 milliárd korona államsegélyt, 1925. évre országos gyűjtés engedélyezését és ugyanez évre 3 db teherautó kikölcsönzését is kérte négy hónapi időtartamra. Kérte továbbá a honvédelmi tanyára egy üres istállójának bontási anyagok tárolására való kölcsönzését is kieszaközölni.

A Balatoni Szövetség, mely eddig is sokat segített a Balatoni Múzeum-Egyesületnek, 1924. december 3-án írásban

kérdi, hogy a múzeum építésére szolgáló gyűjtés engedélyezése ügyében a Múzeum-Egyesület, vagy a Balatoni Szövetség intéz-e kérelmet a Belügyminisztériumhoz?²⁵⁸ Lényegtelen most, hogy hogyan intéződött el a gyűjtési engedély, lényeges, hogy a társadalmi gyűjtés 1925-ben teljes erővel megindulhatott²⁵⁹. 1925 februárjában arról olvashatunk, hogy a Balatoni Múzeum-Egyesületnek még 1000 millió koronát kell gyűjteni ahhoz, hogy az építkezést elkezdhesse²⁶⁰. Lényeges segítséget jelentett, hogy Keszthely város vállalta a bontási anyagok ingyenes szállítását²⁶¹. A Balatoni Szövetség gyűjtésének eredménye 1925-ben 24 millió korona volt²⁶².

A Balatoni Múzeum építésére kért 1 milliárd koronányi államsegélyt a kormány megszavazta²⁶³. A Balatoni Szövetség előterjesztésére Zala megye 5 milliót adományozott az építkezéshez azzal, hogy ezt az összeget öt éven át évenként adják²⁶⁴.

Keszthely más vonalon is segített. A lebontásra ítélt versenyistállóban elhelyezett 9 család lakásáról gondoskodott. Mint a helyi újság írja²⁶⁵, „a lakók valamennyien kellő elhelyezést nyertek részint a város házaiban, részint magánházakban”. 1925. január 19-én az istálló bontását megkezdtek.

„Tavasztól őszig ott búslakodtak a Balatoni Múzeum és Kultúrpalota kövei a város végén. Senki se társalgott velük, legfeljebb az őr és dr. Csák Árpád, aki úgyszólván napoként körüljárta a téglahalmokat...” írja a Keszthelyi Hírek²⁶⁶. Csák élete álmát látta teljesülni. Senki sem áldozott annyit ezekért a téglahalmokért, mint éppen ő!

Közben Györgyi Dénes elkészítette a Balatoni Múzeum terveit. Ránkmaradt vázlatai szerint²⁶⁷ a neobarokk, zárt épülettömeg olyan variációja is felmerült, amely a budapesti Nemzeti Galéria megoldásához hasonlóan földszinttől a tetőszerkezetig nyúló és az ablakközökben elhelyezett féloszlopokkal kívánta az épület monumentalitását fokozni. Valószínű anyagi megfontolásból vetették el ezt a lehetőséget. A kivitelezésre Lukoviczky Emil budapesti építész kapott megbízást, így az első kapavágás 1925. szeptember második felében megtörténhetett²⁶⁸. Az ünnepélyes alapköltétel 1925. október 11-én történt²⁶⁹. A keleti, alagsori rész falai október 25-én már álltak és elkezdtek a nyugati homlokzat alapozásának betonozását is. A munka gyorsítása érdekében a vállalkozó ívlámpákat szerelt fel és az építkezés több műszakban folyt²⁷⁰.

Dr. Lovassy Sándor és Dr. Csák Árpád szinte éjjel-nappal figyelték az építkezés menetét. Ellenőrizték a munkát az Államépítészeti Hivatal kiküldöttjei és ők is tettek észrevéte-

12. Györgyi Dénes múzeumterve, homlokzat, szoborral (ceruzarajz).

12. Bleistiftzeichnung der Stirnseite des Balaton-Museums mit Skulpturenschmuck, nach dem Entwurf des Architekten Dénes Györgyi.

12. Plan du Musée de Dénes Györgyi (front avec statue, crayon).

12. Проект здания музея Денеша Дьёрди, фасад со статуей. (Рисунок карандашом.)

13. Előcsarnokterv (ceruzarajz).
 13. Bleistiftskizze der Vorhalle.
 13. Plan du vestibule (crayon).
 13. План вестибюля. (Рисунок карандашом.)

leket az építési naplóban. Ezek nyomán Györgyi Dénes 1924. október 24-re a Balatoni Múzeum és Kultúrpalota építőbizottságának összehívását kérte. Az értekezleten dr. Lovassy és dr. Csák, Reischl Imre városbíró, Bognár Imre városi jegyző és Györgyi Dénes jöttek össze²⁷¹.

Első kifogás az volt, hogy a vállalkozó a szerződésben kötött 1 : 7 betonkeverési arányt a nagyterem falait tartó két hosszanti alapfalról eltekintve nem tartotta be. Erre vonatkozóan az Államépítészeti Hivatal javaslata szerint jártak el. Hogy mi volt a javaslat, sajnos nem ismerjük. „Csák Árpád múzeum-egyesületi titkár, mint az építőbizottság tagja, napenkénti saját tapasztalata alapján” kifogásolja, hogy a köveket úgy szórják bele, hogy köztük hézag marad. Györgyi Dénes közli, hogy a betonfalak kellő szilárdságát ő garantálja. A tetőszerkezethöz fűrészelt gerendák helyett faragott gerendákat használt a vállalkozó. Határozat szerint az árkülönbséget tőle le kell vonni. Kifogásolják, hogy a vállalkozó a rostált vakolatot nem a padlók alátöltésére, hanem habarcsba használja fel, azért a vakolatba használt anyag rostálási és szállítási költségeit a vállalkozó terhére kell írni.

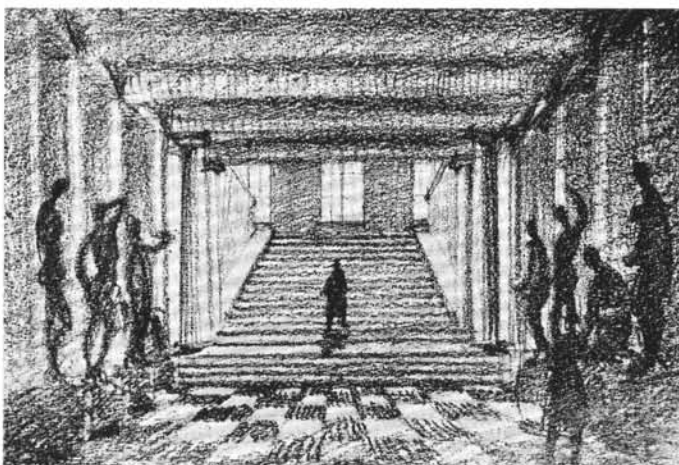
Érdekes pontja ennek a tárgyalásnak Györgyi Dénes műépítész bejelentése. Előadja, hogy a debreceni múzeum tervét a kivitelezési költség 8%-áért készítette el. A Balatoni Múzeumtól a szokott százalék helyett csupán 2% fizetését kéri, kiadásai fedezésére.

Állnak már a Kultúrpalota falai, írja a Keszthelyi Hírek 1925. december 6-i száma. A munka megkezdésekor az volt a cél, hogy az épület november 30-ig tető alá kerüljön. Az újságírók elmondja, hogy a sok eső miatt az építkezés kicsit elhúzódt, de a tető felhúzása már megkezdődött. Megtudjuk még, hogy a Balatoni Múzeum-Egyesület „részben a szokásnak megfelelően, részben a végzett munka némi jutalmazásként” bokrétaünnepélyt rendezett, melyen az összes munkás részt vett. A munkások elénekelték a Himnuszt, amin a hivatkozott újságpéldány vezércikk írója igen csodálkozott, „az ott egybegyűlt munkások ugyanis szociáldemokrata szervezetbe tömörült építőmunkások”.

Klebensberg Kunó miniszter 1925. évi karácsonyi szótárában már a Balatoni Múzeum is helyet kaphatott²⁷²: „A Balaton vidékének nagy baja, hogy a legutóbbi időkig magán a fürdőn kívül egyebet alig nyújtott. Most a keszthelyi Balatoni Múzeum építése, továbbá a keszthelyi élettani állomás és a laboratórium mindenesetre növelni fogja a Balaton vidék látványait.”

A Balatoni Múzeum építkezései a téli időben szüneteltek, a hirtelen beállt fagy következtében a tetőzet sem készülhetett el. Az 1926-os építési terv a tetőzet teljes elkészítését írja elő²⁷³. Az 1926-os építkezésekkel kapcsolatban az építési bizottság június 7-én tartott ülésének jegyzőkönyvei szerint súlyos nehézségek merültek fel²⁷⁴. Megtudjuk ebből, hogy a kivitelező csődbe került és alvállalkozóknak adta ki a munkát. A munka során a földszinti oszlopocsarnok tartópilléreinél elkészítése nem az előírt portland-cement ágyazással történt, hanem a falazóanyagot egyszerűen silány minőségű mészhabarcsba rakták, a pilléreket azonban kívülről híg portland-cementtel bekenték. Az 1926-ban épített pillérek csak 16–100 cm magasságig vannak hosszabbított habarccsal falazva.

A hivatkozott építési bizottsági jegyzőkönyvből tudjuk meg, hogy a minisztérium 840/1926. III. b. számú leirata kívánta meg a földszinti oszlopocsarnok tervtől eltérő, dongaboltozattal történő lefedését, ami tetemes túlkiadást okozott. Ez a tervmódosítás írja egyébként elő statikai szempontból a pillérek említett falazási módját, ezért az építési bizottság felszólítja a kivitelezőt, hogy a szabálytalanul épített pilléreket bontassa le és azokat saját költségén az előírásoknak megfelelően falaztassa fel.

A vázolt nehézségek ellenére a Balatoni Múzeum tetőzete 1926-ban elkészült. Lukoviczky 1927 elején a biztosítékul letett 80 millió koronás betétkönyvét kéri a Balatoni Múzeum Egyesülettől²⁷⁵. Kérése részint bírói zárlat, részint a végzett munka műszaki átadásának és átvételének meg nem történte miatt nem volt teljesíthető. A Balatoni Múzeum épületének műszaki átadása és átvétele 1927. június 15-én történt Jakabffy Zoltán miniszteri tanácsos vezetésével küldött bizottság jelenlétében²⁷⁶.

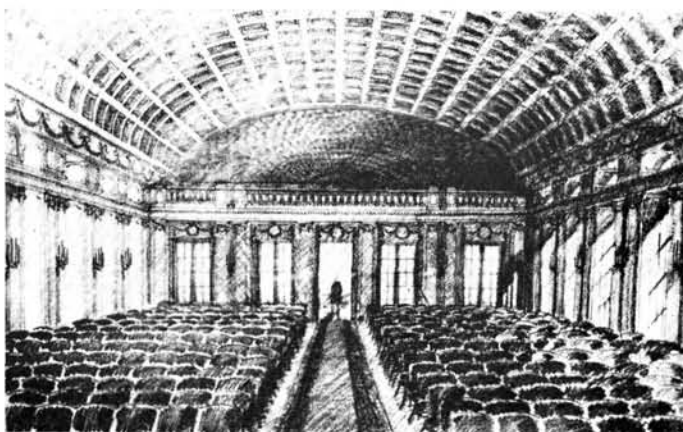
Az építkezés első fejezete, az épület tető alá hozatala megtörtént tehát. Az 1927. évi december 17-én tartott igazgatóválasztmányi ülés irataiból²⁷⁷ tudjuk meg, hogy 1600 millió koronát fordítottak erre a célra és az új pénzrendszernek megfelelően az Egyesületnek 13 000 pengő túlkiadása van. Az építkezés második részletét a külső és belső vakolások, ablakok, lépcsők, csatornázás képezik, ami 160 000 pengőbe kerül. Erre a munkára 120 000 pengő államsegély fedezet van. Kb. 40 000 pengős túlköltség fog mutatkozni. Ez részben fedezhető lesz Keszthely város 20 000 pengős hozzájárulásával. Az építkezés utolsó fázisában fejezik be az építkezést. Ennek keretében a padlózások, ajtók, lépcsőkorlátok, fűtő- és világítóberendezések és a díszterem készülnek majd el. Az utolsó építési szakasz költségvetését Györgyi Dénes műépítész még nem készítette el, nyilvánvaló azonban, hogy csak államsegélyből lehet majd azt megoldani.

1927-ben 517 pengő államsegélyt használtak fel a múzeum gyűjteményeinek gyarapítására²⁷⁸. A könyvtár állománya 4919 db, a régiségtáré 10 486 db. A szám 1927-ben nem változott, mert a Tihanyban tartott kisebb ásatásnak nem volt eredménye. A néprajzi tár számára 1927-ben 24 db zalai pásztorfaragást és egy kis, Balatonban talált bronz ágyúcskát²⁷⁹ vásároltak. A néprajzi tár ezekkel együtt 4507 darabból áll. A tájrajzi osztály állománya ez évben változatlanul 868 db. A természetrajzi osztály számára 1927-ben egy madarat tömtek csak, az osztály darabszáma 3587, amiből 2700 állat, 295 növény, 592 ásvány, kőzet és kővület. A Balatoni Múzeum tárgyait darabszáma 24 407, ide nem számítva a letétbe helyezett Csák féle régészeti magángyűjteményt és a több mint 2000 darabból álló világháborús gyűjteményt.

A könyvtár egy részét és a néprajzi gyűjtemény egy részét ideiglenesen a Sörház épületében, a volt társasköri nagyteremben raktározták ez évben ideiglenesen. A néprajzi anyag további részét már a múzeumépület alagsori helyiségében tudták tárolni az év végén.

A Fő-téri kiállítási helyiségek 1927-ben is látogathatók voltak, ahol a régészeti anyagból és természettudományi anyagból álló kiállítást 1200 látogató tekintette meg.

Az igazgatóválasztmány említett, 1928. évi ülése Deutschmann Lajos nyugdíjas vasúti altsíktet bízta meg az épület gondnoki teendőinek ellátásával és ezért lakást biztosít számára.

A Balatoni Múzeum-Egyesület 1928. december 30-án jubileumi közgyűlést tartott, fennállásának harminc éves évfordulója alkalmából²⁹⁰. A közgyűlés melegen ünnepelte dr. Lovassy Sándor elnököt és hűséges segítőitársát, dr. Csák Árpádot is. Nem esett szó Lehrmann Ferencről, aki harminc éve buzgón, hibamentesen és önzetlenül vezette már ekkor a Balatoni Múzeum számadásait, aki idősebb ember már ekkor és betegsége miatt számadásait Lovassy útján terjeszti a közgyűlés elé. Személyét nem szokták emlegetni a Balatoni Múzeum alapítói sorában, szerintünk tévesen. Úgy gondoljuk, hogy pontos pénzügyi munkája is járuléka annak, hogy múzeumunk megszülethetett, életképes lett és a kis vidéki városban olyan épületet emelhetett, mint a mi Balatoni Múzeumunk.

A jubileumi közgyűlés újból megválasztja dr. Lovassy Sándort elnöknek, dr. Csák Árpádot titkárnak. Más nevet nem is említnek.

Az 1928. évi építkezéseket az építési bizottság 1929. január hó 30-án tartott értekezletén felvett jegyzőkönyv összegezi²⁸¹. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1928-ban 120 000 pengőt utalványozott az építkezés folytatására. Ebből elkészítették az épület külső vakolását, az összes ablakokat, bejárati ajtókat, lakhatóvá tették a házfelügyelői lakást. 1928. év végén az építkezési tartozás 11 391 pengőt tett ki. A külső vakolási munkákat Marschall Béla győri építési vállalkozó készítette²⁸², a cementdizsmű munkákat a budapesti Melocco Rt.²⁸³, az épületlakatási munkákat Polgár Károly budapesti vállalkozó²⁸⁴, a festési és mázolásai munkákat Steiner és Szimper budapesti cég²⁸⁵. A bejárati ajtók a budapesti Théky gyár termékei²⁸⁶, a csatornázási és vízvezetékcsatlakozási munkákat Schöndorfer budapesti cég végezte²⁸⁷.

Természetes, hogy az 1928. évi múzeumi gyarapodás lényegtelen volt²⁸⁸, hiszen Lovassy és Csák munkaejét az építkezés adminisztrálása és ellenőrzése kötötte le, 1928-ban 22 könyvet és folyóiratot szereztek, a természetrajzi tár 2 ősszállat csonttal és 10 madárpreparátummal gyarapodott. A tájrajzi gyűjtemény számára Olgyay Ferenc Badacsonytomaji táj című képét vásárolták meg 350 pengőért. A régiséggyűjtemény gyarapodása 16 római kisbronz csupán. A néprajzi gyűjtemény 1 db 1756-ból származó szőlőprés-fejjel gazdagodott, melyet Nagy István keszthelyi városbíró özvegye ajándékozott.

A Balatoni Múzeum főbejárata feletti felirat szerint az épület 1928-ban készült. Valószínűleg a harminc éves évforduló miatt választották ezt az évszámot, hiszen Györgyi Dénes összeállítására szerint 1929. január 7-én még 322 800 pengő lett volna szükséges az építkezés teljes befejezéséhez²⁸⁹. Ebben az összegben 25 000 pengő az emeleti díszterem befejezésére, 80 000 pengő a központi fűtésre, 14 000 pengő parkettázásra és 15 000 pengő redőnyök készítésére lett volna fordítandó. Meg kell jegyeznünk, hogy az emeleti díszterem vakolási munkáit csak 1957–58-ban tudtuk befejezni, burkolása pedig csak 1963-ban készült el. Központi fűtésünk ma

14. Díszterem kiképzési terve (ceruzarajz).

14. Bleistiftskizze der Innenarchitektur des Festsalles.

14. Plan de la salle des fêtes (crayon).

14. Подготовительный план парадного зала. (Рисунок карандашом.)

szincs még, a tervezett redőnyök felszerelése sem került máig sorra.

Az építkezések fedezésére 1929. november 8-án 250 000 pengő államsegélyért fordult az Egyesület vezetősége Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez²⁹⁰. A kért államsegélyt a rossz gazdasági helyzetben a kormány nem tudta megadni, így az 1929. évi építkezések 72 000 pengő túllépéssel zárultak²⁹¹. 1929-ben a főbejárati lépcső, az északi és déli oldal tereprendezése, lépcsői, a két belső udvar víz-elvezetése és burkolás, az alsó folyosó vakolása és lece-mentezése, az udvari ablakok beüvegezése készült el.

Az 1929. év eseményeit összegező titkári jelentés²⁹² beszámol arról, hogy „Zala vármegye törvényhatósága a Zalacsergő felállítani szándékolt Vármegyei Múzeum eszméjét az anyagi eszközök s az érdeklődés hiányában úgy látszik elejtette s eddigi gyűjtésük eredményét a Balatoni Múzeumnak ajándékozta. 127 db római, 80 db osztrák és magyar, 62 db külföldi éremmel, 48 db kőkori, 5 bronzkori, 6 római és 22 újabbrakori vastárggyal gyarapodott ekkor a Balatoni Múzeum régészeti gyűjteménye. A néprajzi gyűjtemény gyarapodása az ajándékozás folytán 75 pásztorfaragás és 137 egyéb tárgy. A természettudományi gyűjtemény 16 őskori állatcsontot kapott ebből az ajándékozásból.

Megtudjuk, hogy az egyes gyűjtemények állománya az 1929-es év végén a következő: régiségtár 10 830 db, néprajzi tár 4722 db, természetrajzi gyűjtemény 3629 db, tájrajzi gyűjtemény 881 db, könyvtár 5003 db. A teljes állomány 25 065 db.

Az 1929. évi események összegezésénél feltétlenül említünk kell Móra Ferenc október 12-én kelt levelét²⁹³, amit az alábbiakban közlünk: „Kedves Kollégák! Valahány vidéki kartársal alkalmam volt mostanában találkozni, mindnyájan egyetértettek velem abban, minden rábeszélés nélkül, hogy ma a magyar kultúrában nincs elgazdátlanodottabb és magára hagyatottabb szakma mint a miénk, vidéki múzeumi embereké. Bármilyen szívélyes legyen a viszony, amelyben személyileg többé-kevésbé valamennyien vagyunk a pesti múzeumokkal, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének megszűnte óta nincs olyan központi szerv, amelynek kötelessége volna bennünket hivatalosan irányítani és támogatni s amelyhez hivatalos jogunk volna kéreseinkekel, panaszainkkal vagy eszméinkkel fordulni. Nincs olyan szakmabeli folyóiratunk amelyen a Múzeumi és Könyvtári Értesítő volt s megszűntek a háború előtt szokásos évi vándorgyűlések is, amik ha másra nem is, arra jók voltak, hogy legalább megismerjük egymást. Ma alig tudunk valamit egymásról; abban se vagyunk biztosak, hol ki van még a régi kollégákból, kik a fiatalok, akiknek volt bátorságuk erre a pályára adni magukat; csak napilapokból értesülünk róla, hogy egyik másik vidéki múzeum a maga emberségéből életre kapott, vagy legalább olyan helyzetbe jutott, hogy szimulálni tudja az életet s nagyon sok kollégánk van, aki másfél évtizede nem látta a vidéki testvérintézeteket, illetve nagyon kevés, akinek módjában volt nagyobb részüket sorra látoztatni.” Móra kötetlen szegedi találkozót kíván szervezni 1930. májusában Szegeden, hogy „ha aztán a beszélgetések során kialakul valamilyen lehetősége sorsunk jobbra fordításának annál jobb; ha nem jutunk ennyire, legalább kikapaszkodtuk magunkat és megszoritottuk egymás kezét.”

„F. évi október 12-i kiáltó szavát nagy helyesléssel olvastuk s szeretettel értesítjük, hogy az összejegyzéseket helyeseltük s rajta leszünk, hogy a májusi összejövetelen Szegeden egyesületünk képviselve legyen” — válaszolja Lovassy.

Csák Árpád így kezdi az 1930. évi titkári jelentését²⁹⁴: „Szomorú év, szomorú jelentés! Egyesületünk 32 évi fennállása óta még egy év sem volt olyan mostoha, olyan meddő, mint az 1930-iki.” 1930-ban a múzeum építése semmivel sem haladt előre. Ugyanakkor az 1930/31-es évekre államsegélyt a Balatoni Múzeum egy fillért sem kapott.

15. Kötéri zárt udvar terve (ceruzarajz).

15. Bleistiftskizze eines geschlossenen Lapidariumhofes.

15. Plan de la cour close de la galerie de monuments de pierre (crayon).

15. План закрытого двора лапидария. (Рисунок карандашом.)

A szomorú pénzügyi helyzetet dr. Lovassy Sándor részletezi az 1931. március 13-án tartott igazgatóválasztmányi ülésen²⁹⁵. „Marschall féle 23 000 pengős tartozásunkat peresítették, de a per még folyamatban van. Elnök és alelnök két ízben járt a kultuszminisztériumnál építésbeli 72 000 pengőt kitevő tartozásunk kifizetésére államsegély engedélyezése tárgyában. Bemutatja továbbá Györgyi Dénes azon levelét, amelyben 2393 pengőt kitevő építésvezetői járandóságának kifizetését kéri.”

A nagykanizsai járásbíróság 1930/1784/12. számú végzésével végrehajtást rendelt el a Balatoni Múzeum ellen, a végrehajtásra azonban csak a következő, 1931. évben került sor²⁹⁶.

Csák az 1930. évi titkári jelentésében beszámol arról, hogy Badacsonyan nagyobb mennyiségű ezüst pénzt találtak. A helyszínen ebből kb. 100 darabot össze tudott egyesekről szedni, amit a Központi Fémjelző Hivatalhoz küldtek be. Ha a Nemzeti Múzeum nem él elővételi jogával, úgy a Szent László dénárjainak két típusát képviselő lelet a Balatoni Múzeumba kerül²⁹⁷. Mint Csák írja, „az év folyamán régészeti kutatásaim közben Egregy község határában római épületmaradványokat találtam. A kérdéses helyen az ősz folyamán ásátást kezdtem, mely alkalommal közel 30 m hosszú épületfalat tártunk fel egy folyosóval és teremnek is beillő három szobával. A falak festményekkel vannak díszítve és hasonlók a fenéki római falfestményekhez, a padlózat pedig színes mozaik. A beállott téli fagyos idő egyelőre megakadályozta a további kutatást, de amint a föld fagyja felenged s az idő megenyhül, az ásátást folytatni fogom, ha mindjárt a magam költségén is, mert egyesületünknek már évek óta nincs pénze ásátásokra.”

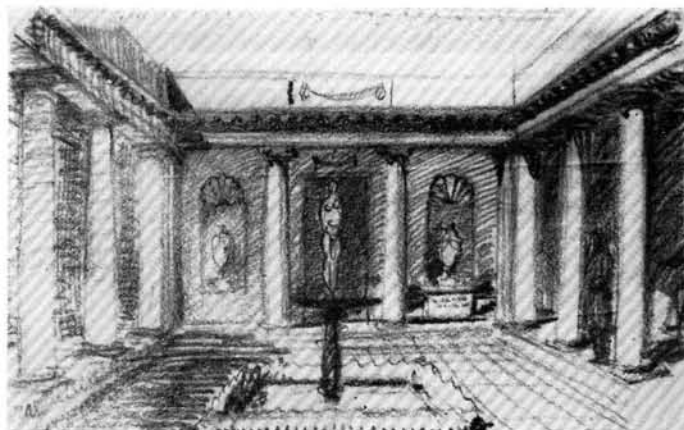
Az 1931. évet összefoglaló titkári jelentés is érdemes arra, hogy belőle idézzünk²⁹⁸. Csák ezt írja: „Amilyen sivár és színtelén állapotok vannak a közélet minden terén, ezek a szomorú állapotok észlelhetők a közművelődés, kultúra mezején is. Szomorú gazdasági viszonyainknak tudható be, hogy múzeumunk új palotájának továbbépítése és befejezése az 1931-dik év folyamán sem haladt egy lépéssel sem előre, mert az ehhez szükséges és kilátásba helyezett államsegélyből a kormány egy fillért sem utalt ki.”

1931-ben 600 pengő gyűjteménygyarapítási államsegélyt kapott végre a Balatoni Múzeum, aminek felhasználásával 148 tárgyat vásároltak. A Balatoni Múzeum 25 290 darabból álló állománya a következőképpen oszlik meg: könyvtár 5082 db, régiségtár 10 850 db, néprajz 4841 db, tájrajzi gyűjtemény 881 db és természettudományi gyűjtemény 3636 db.

Az 1931. év szomorú eseménye volt a foglalatlan Balatoni Múzeumban. A végrehajtási jegyzőkönyv szerint 23 300 pengő erejéig elrendelt foglalatlan jegyzőkönyvének tételes felsorolása unalmas lenne, így csak megemlíti, hogy tárglokat, régészeti anyagot, kitömött madarakat foglaltak le²⁹⁹. A Kúria a foglalatlan hatálytalannítja³⁰⁰.

1932-ben a Balatoni Múzeum vezetőségének legfőbb gondja az építkezés során felmerült adósság kifizetésére szükséges államsegély biztosítása volt. Mint az ez évi titkári jelentés írja³⁰¹, „egy memorandumot készítettünk, melyet az elnökből, alelnökből és titkárból álló küldöttség november 15-én saját költségén vitt fel Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, és neki személyesen adott tá. A miniszter a memorandum átvételkor biztosította a Balatoni Múzeum-Egyesületet jóindulatáról s az anyagi támogatást megígérte.”

A titkári jelentésből tudjuk meg, hogy a Balatoni Múzeum könyvtárát 1932-ben a 600 pengőért lepadlóztatott végleges helyiségbe költöztették, az elhelyezéshez pedig könyvtári állványokat készítették. Ma is e helyiségben van a Balatoni Múzeum szakkönyvtára és az 1932-ben készített könyvtári állványokat használjuk ma is. A könyvtár állománya 1932.

év végén már 6716 db volt. A többi tár állománya lényegileg nem változott és a múzeum teljes anyaga a könyvtárral együtt 26 454 db. Az 1932. évi látogatók száma 2286 fő volt.

Említenünk kell az 1932. május 8-án tartott rendes évi közgyűlést is³⁰², melyen Lehrmann Ferenc időse korára és megromlott egészségi állapotára hivatkozva a pénztárosi megbízásról lemond. 34 évi önzetlen munka előzte meg ezt a bejelentést. A közgyűlés pedig „Lehrmann Ferencnek 34 éven át viselt és mintaszerű pontosságú működéséért mély köszönetet tolmácsolja” és utódjául Lovassy Mártont választja meg. Az 1932–1935. évi ciklusra az eddigi tisztikar további megbízást kap.

Az 1933. május 30-án tartott igazgatóválasztmányi ülésen Lehrmann Ferenc 99 éves korában, 1933. február 28-án bekövetkezett haláláról számol be dr. Lovassy Sándor³⁰³.

Az 1933-as év nagy eseménye volt, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az 1933/34-es állami költségvetés terhére 40 000 pengő államsegélyt utaltványozott a Balatoni Múzeum építésével kapcsolatos adósságok részbeni kifizetésére, tudjuk meg Csák Árpád titkári jelentéséből³⁰⁴. A Balatoni Múzeum egyébként 3000 pengő gyűjteménygyarapítási államsegélyt kapott 1933-ban, melyet jórészt 197 néprajzi tárgy vásárlására fordítottak. A múzeum teljes állománya ez évben a könyvtárral együtt 26 951 db. A látogatók száma 1933-ban 2676 fő volt.

Ugyancsak 300 pengő gyűjteménygyarapítási államsegélyt kapott a Balatoni Múzeum 1934. évre is. Az évet összefoglaló titkári jelentés szerint³⁰⁵ a könyvtár ez évi gyarapodása részint vétel, részint ajándékozás folytán 204 kötet, ezzel állománya 7073 db lett. A régiségtár állománya 10 832. A néprajzi gyűjtemény 1934-ben 67 darabbal gyarapodott és így év végi állománya 5089 db. A természetrajzi gyűjtemény 3650 darabot tartalmaz, a tájrajzi osztály 62 képpel gyarapodott, állománya 949 db. A Balatoni Múzeum egészében, a könyvtárral együtt 27 593 tárggyal rendelkezik már.

Külön kiemeli az említett titkári jelentés, hogy a Balatoni Múzeum új épületének kiállítási helyiségei Keszthely város anyagi támogatásával az 1934-es év során annyira elkészültek, hogy csak a termék egy részében hiányzik a mázolás, így a Balatoni Múzeum egész anyaga 1935-ben ezekben lesz már elhelyezhető.

1934. decemberében a közoktatásügyi miniszter 3000 pengő építési segélyt utalt ki. A fennálló 61 108 pengőnyi tartozás és annak kamatai ezen összeggel csökkennek tehát.

Az 1935. évi május 12-én tartott rendes egyezületi közgyűlésen a 75 éves Csák Árpád betegsége folytán nem lehetett már jelen³⁰⁶. A Balatoni Múzeum-Egyesület tisztikarának megbízása lejárt, a közgyűlés megválasztja az új tisztikart. Elnök dr. Lovassy Sándor, alelnök Reischl Imre városbíró, titkár dr. Csák Árpád, aki a régészeti tár vezetésére is megbízást kapott. A természettudományi tár vezetésével újból dr. Keller Oskárt bízta meg a közgyűlés. A közben elhalt Lovassy Márton pénztáros helyébe Vajda László városi pénztárost választják.

Az irattári anyag hiánya folytán az 1935. évi eseményeket csak az év végén készült összefoglaló jelentés³⁰⁷ alapján tekinthetjük át. Megtudjuk ebből, hogy 1935. nyarán végre saját épületébe költöztethette a Balatoni Múzeum az összes anyagát. Dr. Csák Árpád akkor nagy beteg volt már, a költözködést négy héten át dr. Lovassy Sándor irányította, ami hibamentesen megtörtént. 1935. augusztus 25-én az új épületben dr. Keller Oszkár rendezésében megnyitották az első kiállítást, ami a múzeum természettudományi anyagát mutatta be. Három egymást követő vasárnap volt nyitva ez a kiállítás és 415 látogatója volt.

Csak rövidke újsághírből tudjuk meg, hogy Hóman Bálint kultuszminiszter 40 000 pengő hozzájárulást ígért, ha a Balatoni Múzeum telekkügye telekkönyvileg is rendeződik³⁰⁸. A telket Festetics herceg ajándékozta a múzeumnak, halála folytán az átírást nem lehetett foganatosítani. Másik újsághírből azt tudjuk meg, hogy a Balatoni Intéző Bizottság is 20 000 pengővel kíván hozzájárulni a Balatoni Múzeum építkezéseinek befejezéséhez³⁰⁹.

1936. januárjában már arról olvashatunk, hogy a Balatoni Múzeum telkének telekkönyvi átírása megtörtént, rövidesen esedékes a múzeum államosítása és a sümegi Darnay Múzeum anyagát Keszthelyre szállítják át³¹⁰. Dr. Csák Árpád még értesült ezekről a jó hírekről, aztán január 4-én felfelvette még 123 pengőnyi havi tiszteletdíját³¹¹, majd 1936. január 26-án elhunyt. Halála országos részvétet keltett és még a nagy budapesti lapok is megemlékeztek pár sorban érdemeiről³¹². „Egy nyirkos téli délutánon gyászkocsi állott meg a keszthelyi Kossuth Lajos utca külső részén, szemben a Balatoni Múzeum palotájának főbejáratával. Csak fél percig állt a kocsi, aztán megindult szomorú útjára a Szent Miklós-temetőbe. Kevesen tudták akkor, hogy ez a rövidke megállás búcsúzás volt, a gyászkocsin fekvő halott búcsúja a Balatoni Múzeumtól” írja Madarassy László³¹³.

Csák halálával sokat veszített a Balatoni Múzeum. Minden munka és gond Lovassy vállára nehezedett, az aktákról elmaradt dr. Csák Árpád jellegzetes titkári aláírása. A következőkben dr. Lovassy Sándor maga írta és egyedül írta alá a sok-sok ügyiratot, amit a Balatoni Múzeum élete produkált. 1936. április 19-én a március hóban kiutalt 10 000 pengős államsegélyről számol be, jelentve, hogy még 39 747 pengőt kitevő adósság maradt az építkezésekből³¹⁴.

Dr. Lovassy Sándor világosan látta, hogy az anynyi gond, körültekintéssel vezetett Balatoni Múzeum Egyesület egy akkora intézményt, amit sikerült létrehozni, önmaga sem eltartani, sem vezetni nem tudhat már. Az 1936. március 8-án tartott közgyűlésen mindezt bejelenté és kéri, hogy a közgyűlés hagyja jóvá a Balatoni Múzeum államosításának kérelmezését. A közgyűlés a következő feltételekhez köti az államosítást³¹⁵:

„1. A m. kir. közoktatásügyi kormány az átveendő múzeumpalotával átveszi az építkezésből még fennálló adósságot.

2. A múzeumpalota még befejezetlen részeit egy közösen megállapítandó határidőn belül teljesen kiépíti.

3. Mielőbb megkészíti a még szükséges bútorokat.

4. A Balatoni Múzeum Keszthelyen maradását és a múzeumpalota e célra való fenntartását biztosítja.

5. Fenntartja a „Balatoni Múzeum” címet.

6. Az állami tulajdont képező sümegi Darnay Múzeum egész anyagát — a Sümegen maradó Kísfaludy emléktárgyak kivételével — Keszthelyre hozatja, és a Balatoni Múzeummal egyesíti.

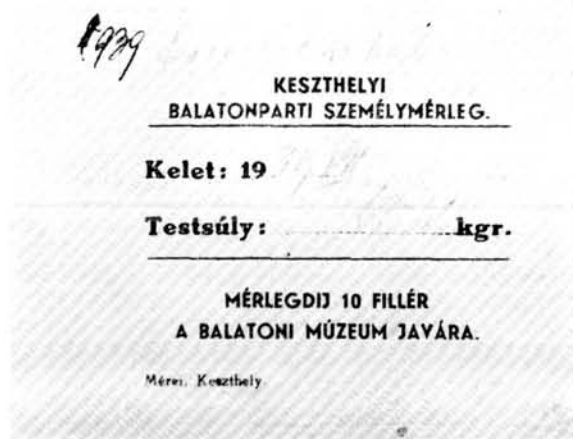
7. A Balatoni Múzeumhoz megfelelő szak- és segéd-személyzetet rendel.

8. Dr. Lovassy Sándort, mint a Balatoni Múzeum szervezőjét s a múzeumügy minden részletének ismerőjét jelen minőségben szükségszerűen továbbra is alkalmazza.

9. — Ha a Balatoni Múzeum Keszthelyen az állam által valami okból nem lenne fenntartható, az egész ingatlant és a múzeumi gyűjteményeket — az időközi állami gyűjtemények leszámításával — Keszthely közönségének tulajdonába adja át, ha ez annak idején a fenti kikötések értelmében történő fenntartására kötelezettséget vállal.”

Dr. Lovassy Sándor már másnap felterjeszti az egész ügyet a miniszterhez. Az igazgatóválasztmány 1937. június 25-i ülésén jelenti aztán be³¹⁶, hogy a közoktatásügyi minisztérium az államosítás költségeit csak az 1939/40. évi állami költségvetéssel tudja majd megoldani.

Darnay Kálmán 1936. június 15-én kelt levelében³¹⁷ közli Lovassyval, hogy a Darnay-múzeum anyagának költöztetése részéről megkezdődhet. Egyetlen kívánsága, hogy az egyesített múzeumoknak „Balatoni Állami Darnay Múzeum”, vagy „Balatoni és Állami Darnay Múzeum” legyen a neve. „Azt is kijelenthetem, hogy én a tényleges múzeum-igazgatói állást öregező koromban már nem igénylem” írja meg. Dr. Pasteiner Iván, a közgyűjtemények országos főfelügyelője 1936. szeptember 21-én kelt levelében³¹⁸ arról értesíti Lovassyt, hogy a közoktatásügyi miniszter dr. Papp Lászlót 1936. július 1-i hatállyal a sümegi Darnay-múzeum anyagának leltározására küldte ki. Alkalmazása néhai dr. Csák Árpád halálával felszabadult tiszteletdíj terhére történt. „Mivel azonban ez az összeg illő létfenntartásra alig elég, tisztelettel arra kéri, dr. Papp Lászlónak az új múzeumépületben megfelelő lakószoba bocsáttassék rendelkezésére”, ha Sümegről Keszthelyre költözik át. Dr. Papp László okl. ügyvéd és bölcsészdoktor 1936. november 4-én Sümegen kelt levelében³¹⁹ érdeklődik Lovassynál, átköltözhete Keszthelyre? Az átköltözés akadályait Lovassy a főfelügyelőséghez írt leveléből tudjuk meg³²⁰: „Mint hogy azonban az épület irodai célt szolgáló szobái még nincsenek teljesen kiépítve s a szobának megfelelő módon történő kiépítéséhez kályha s ezzel kapcsolatosan a hozzátartozó kémény padláson levő része külsejének szabványos bevakolása, a tetőablaktól a kéményig a kéményseprőnek vaskorlátos tetőjárda, a padlásfeljárótól fél padláson át a kéményig a sűrűn álló és csipőmagasságban lévő gerendák tetején deszkapalló beállítása a kéményseprőnek, villanyvilágítás bevezetése a főbejáratától a folyosón át a szobáig, az ablakokra ablaktáblák, szobafestés, az irodarészek folyosórészeinek cementlapokkal történő kikövezése szükségesek s amelyek készíttetése több, mint 1200 pengőt igényelnek, de amely összeget mi előteremteni nem tudjuk.” Erre való tekintettel 1000 pengő államsegélyt kér. A további elintézés iratok hiányában nem ismerjük. Az 1937. június 25-i igazgatóválasztmányi ülés jegyzőkönyvéből³²¹ tudjuk meg, hogy dr. Papp László közel fél évet foglalkozott a leltárrevízióval s a munka írásbeli részét a Balatoni Múzeum egyik irodahelyiségében végezte és eltávozott Keszthelyről.

16. A Balatoni Múzeum mérlegházának mérlegelési jegye, 1938.

16. Gewichtsmarke der Waage des Balaton-Museums (1938).

16. Bon de bascule du bureau des poids du Musée de Balaton, 1938.

16. Весовая пометка весового зала Балатонского музея, 1938.

A Darnay-gyűjtemény csomagolását 1937 nyarán a szegedi múzeum egyik tisztviselője intézi majd.

A Balatoni Múzeum igazgatóválasztmányának 1938. március 7-én tartott ülésének irataiból³²² tudjuk meg, hogy 1937-ben megtörtént a sümegi Darnay Múzeum anyagának Keszthelyre történt átszállítása. A csomagolást és a szállítást ellenőrzését dr. Török Gyula, a szegedi városi múzeum tiszteletdíjas gyakornoka végezte, akit a főfelügyelőség a Balatoni Múzeumhoz osztott be. A Darnay Múzeum anyaga 140 lepecsételt ládában és 75 db csomagolatlan tárggyal érkezett meg és a Balatoni Múzeum három nagy termében felbontatlanul nyert elhelyezést a Balatoni Múzeum államosításáig.

1937-ben a földszinti kiállítási termekben elhelyezett természettudományi gyűjtemény volt látogatható. Az első teremben a Balatonvidék ásványai, kőzetei és kővületei kaptak helyet, a dolomit és bazalt mállásából összegyűjtött talajmintákkal egyetemben. A második teremben a vidék emlékszállatai kerültek kiállításra, a harmadik teremben a madárvilág és madártojások. A negyedik teremben a vidék lepke- és bogárvilága került bemutatásra 7 tárlóban. Az ötödik teremben a csúszómászókat, halakat, halászati eszközöket állították ki. A kiállítás májustól szeptemberig vasárnaponként volt nyitva és 600 látogató tekintette meg³²³.

Az 1938. évi április 3-án tartott rendes egyeztetési közgyűlés a Balatoni Múzeum Egyesület fennállásának negyvenéves évfordulóját ünnepelhette.³²⁴ A közgyűlés, tagjai, város és közületek vezetői szeretettel emlékeznek meg dr. Lovassy Sándorról, aki újabb évkönyv kiadásával kívánta a jelentős évfordulót ünnepelni. Az Évkönyv, mint tudjuk, a második világháború kitörése miatt sajnos nem jelenhetett meg. Ebben az évkönyvben kívánta megírni dr. Lovassy Sándor az Egyesület történetét.

Az 1938-as közgyűlés dr. Lovassy Sándort elnökké, Reischl Imrét alelnökké, dr. Török Gyulát titkárrá és a régészeti osztály örvé, dr. Keller Oskárt a természetrajzi gyűjtemény örvé választotta.

1938-ban került a Balatoni Múzeumba dr. Vajkai Aurél, aki a főfelügyelőség megbízásából, mint havidíjas tisztviselő, a néprajzi gyűjtemény vezetését vette át³²⁵.

Két, a főfelügyelőség által fizetett szakembere volt 1938-ban a Balatoni Múzeumnak, melynek igazgatását társadalmi munkában végezte dr. Lovassy Sándor.

A Balatoni Múzeum 1938. évi helyzetét a főfelügyelőséghez benyújtott terjedelmes összefoglalásból részletesen ismerjük.³²⁶ Megtudjuk ebből, hogy a múzeum épülete kívülről teljesen készen áll már, a belső előtér, lapidáriumok, emeleti lépcsőház és folyosó, a nagy terem falai még vakolatlanok. A múzeumépület belsejében a burkolólapok elhelyezéséhez szükséges cementalapozás elkészült. Az irodák kályhákat, villanyvilágítást és teljes bútortartat kaptak az 1938-ra kiutalt 2109 pengő államsegélyből. Az 1937-ben a földszinten öt teremben megnyitott természettudományi kiállítás mellé 1938-ban az emeleten további négy teremben régészeti kiállítást nyitottak meg. A kiállításokat vasárnap délelőtt ingyen, délután a felnőttek 20 filléres, gyerekek 10 filléres belépőjegy ellenében látogathatták. Csoportos és iskolai látogatók 5 fillért fizettek személyenként. Az évi látogatottság 418 fő volt.

A könyvtár állománya az év végén 7360 db, a régiségtáré 11 096 db, a néprajzi táré 5177 db, természettudományi gyűjteményé 4680 db és a balatoni képgyűjteményé 963 db.

1938. szeptember 8-án Sági János halála³²⁷ miatt került fel a fekete zászló a Balatoni Múzeum új épületére.

Az 1938-as évvel a Balatoni Múzeum történetének jelentős szakasza zárult le. A sümegi Állami Darnay Múzeum anyagának átszállításával ugyanis lehetőség nyílt arra, hogy a még múzeumegyesületi tulajdonban lévő Balatoni Múzeum a továbbiakban már állami költségvetésből tarthassa fenn magát. A fenntartáshoz szükséges összegeket ugyan államsegély formájában folyósították 1949-ig, a múzeum életében azonban a továbbiakban anyagi nehézség nem mutatkozott.

III. A Balatoni Múzeum története 1939-től

A Balatoni Múzeum Egyesület 1939. július 30-án tartott rendes közgyűlésének irataiból³²⁸ tudjuk meg, hogy miután a Darnay-anyag leltározását dr. Török Gyula befejezte, új munkahelyre került Pécsre. Dr. Vajkai Aurél is bejelentette már, hogy nem kíván Keszthelyen maradni, mert a közgyűlés dr. Lovassy Sándor elnök, dr. Szerecs Imre alelnök mellé dr. Horváth Tibor Antalt választotta meg titkárnak, pénztárosnak meg Végh Jánost.

A közgyűlésnek mutatta be dr. Lovassy Sándor néhai dr. Csák Árpád örököseinek, Csák Ellának és Margitnak ajánlódokozási levelét a Balatoni Múzeumban 1898 óta kezelt leltéti anyagra vonatkozóan. A régészeti gyűjteményt az örökösök a Balatoni Múzeumnak ajándékozzák, kikötik azonban, hogy külön leltárkönyvbe leltározzák be ezt az anyagot és minden darabra C jelzést írnak a leltári szám elé³²⁹.

1939-ben a múzeum építkezései annyira előrehaladtak, hogy csupán az emeleti nagyterem vakolása és padlózása, a házi vízvezeték elkészítése maradt hátra megoldandó feladatként, tudjuk meg az évi jelentésből³³⁰. Ez a jelentés tudósít arról is, hogy a Sümegről átszállított Darnay-anyag még mindig ládázva van. Kicsomagolására csak akkor kerülhet majd sor, ha a főfelügyelőség az új kiállítási bútortartat biztosítani tudja. A bútortartat viszont az államosítás után lesz esedékes.

1939-ben kitört a második világháború, ezért a Balatoni Múzeum gyűjteménygyarapítási államsegélyt ez évben nem is kapott. A könyvtár 46 db-bal, a régiségtár 14 db-bal szaporodott ebben az évben. A néprajzi tárból dr. Vajkai Aurél 778 db-ot selejtezett és 4 új tárgyat szerzett be. A természetrajzi tár gyarapodása 1 db, a tájrajzi gyűjtemény állománya változatlan.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1940. július 1-i hatállyal dr. Dornay Béla salgótarjáni gimnáziumi tanárt a Balatoni Múzeumhoz osztotta be szolgáltatónak³³¹. 1940. július 1-én dr. Vajkai Aurél neki adja át jegyzőkönyvileg a régészeti és néprajzi gyűjteményeket, két iroda anyagát és a laboratórium berendezését, majd Budapestre távozik³³².

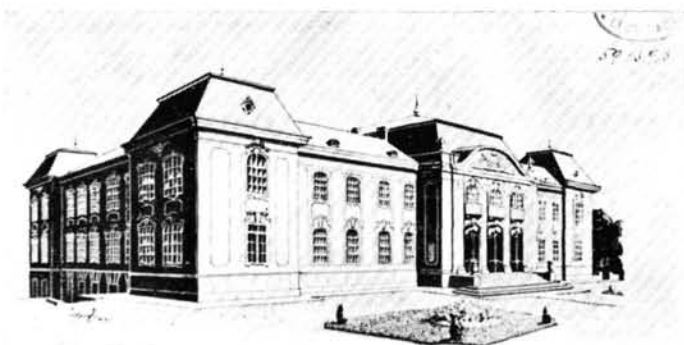
1940. július 26-án elhalt Capellaro Gottlieb, a Balatoni Múzeum Egyesületnek alapításától tagja, majd igazgatóválasztmányi tag, aki hosszú idő óta kezelte és gyarapította a Balatoni Múzeum rovtartani anyagát³³³. Őt nagy, üveges szekrényben elhelyezett értékes lepkegyűjteményét a Balatoni Múzeumnak ajándékozta végrendeletében³³⁴.

A Balatoni Múzeum állománya 1940 végén a következő³³⁵: könyvtár 7512 db, régészeti tár 11 110 db, természettudományi tár 4695 db, néprajzi tár 4423 db, tájrajzi gyűjtemény 990 db. A Csák-féle régészeti és a Capellaro-féle lepkegyűjtemény anyagának darabszáma a fentiekben nem szerepel.

1941. március 8-án dr. Lovassy Sándor a következő levelet intézi dr. Pasteiner Ivánhoz, a közgyűjtemények országos főfelügyelőjéhez³³⁶: „86 éves magas korom kényszerít arra, hogy a Balatoni Múzeum Egyesület és a Balatoni Múzeum létesítése, megszervezése, gyarapítása és ügyeinek vezetése terén negyvenhárom éven át nagy szeretettel önzetlenül, minden ellenszolgáltatás nélkül teljesített munkásságom színteréről most, mandátumom lejártával megváljak, illetve, hogy a Múzeum Egyesület f. hó 30-ra kitűzött általános tisztújító közgyűlésén további megbízást ne vállaljak.”

A Balatoni Múzeum Egyesület 1941. június 15-én tartott közgyűlése melegen ünnepli a leköszönő dr. Lovassy Sándort, majd megválasztja az új tisztikart. Elnök dr. Szerecs Imre apátblébános, alelnök Hauser János gazdasági akadémiai igazgató, titkár dr. Horváth Tibor Antal tanár, a Balatoni Múzeum igazgatója dr. Dornay Béla lett³³⁷. A Balatoni Múzeum Egyesületről hallunk ugyan még pár szóróványos adatot, működése azonban dr. Lovassy leköszönésével megbénult.

Dr. Dornay Béla múzeumigazgató családi nevét 1942. február 12-én belügyminiszteri engedéllyel Darnay-ra változtatta³³⁸. Ettől az időtől kezdve mind gyakrabban találkozunk a Balatoni Múzeum—Állami Darnay Múzeum elnevezéssel. Dr. Darnay Béla múzeumigazgató új bélyegzőt is ké-

szített, minek képét maga rajzolja meg. BALATONI MÚZEUM KESZTHELY feliratban a múzeum képét látjuk, alatta 1898—1928 évszámokkal.

A közgyűjtemények országos főfelügyelősége 1942-ben a Balatoni Múzeum és a Darnay Múzeum anyagából közös, nagy kiállítás előkészítését kezdte el. A rendezési munkában dr. Csalog József az őskor, dr. Radnóti Aladár a római, dr. Bálint Alajos a népvándorláskori és középkori, dr. Vargha László és Palotai Gertrud a néprajzi anyaggal foglalkozott³³⁹. 1942. augusztus 14-én Antal Tibor budapesti faipari vállalatától 196 db vitrin-üveg érkezett³⁴⁰, majd október 16-án megjött a főfelügyelőség által vásárolt vitrinek első részlete is³⁴¹. Közben a kiállítás rendezését a háborús veszélyek miatt abba kellett hagyni. A főfelügyelőség a legértékesebb múzeumi anyagok légvédelmi óvóhelyen történő tárolását rendeli el. Darnay szeptember 28-án jelenti, hogy a rendelkezést végrehajtotta³⁴².

A háború folytán nem történhetett meg a Balatoni Múzeum várt államosítása. A Balatoni Múzeum Egyesület 1942. április 17-én tartott igazgatóválasztmányi ülése³⁴³ és a május 28-án tartott rendes évi közgyűlése³⁴⁴ egyetlen pontként az államosítást tárgyalta. A Keszthelyvidéki Takarékpénztár Rt. 1943 elején adott értesítése szerint a Balatoni Múzeum Egyesületnek az építkezésekből visszamaradt kb. 40 000 pengőnyi adósságát az állam kifizette³⁴⁵. Ezzel az utolsó akadály is elhárult az államosítás útjából, a háborús helyzet folytán azonban sajnos erre hosszú ideig nem kerülhetett még sor!

A főfelügyelőség 1944. szeptember 9-én kelt 416/1944. sz. bizalmas leiratában értesíti dr. Darnay Bélát, hogy a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 51 ládányi anyagát ideiglenesen a Balatoni Múzeumban helyezi el. Felszólítja, hogy az anyagot kísérő múzeumi alkalmazottak számára a múzeumépületben biztosítson lakást³⁴⁶. Darnay október 4-én jelenti a főfelügyelőségnek, hogy Herepei János múzeumigazgató, dr. Székely György tanár múzeumőr, Barabás Jenő hivatalsegéd családjával megérkezett³⁴⁷.

1944. november 8-án a Szolnoki Hadikórház öt kiállítási termet foglal le a Balatoni Múzeum épületében. Mivel dr. Darnay Béla a főfelügyelőség és a minisztérium utasítására hivatkozva a foglalás ellen tiltakozott, a termeket a keszthelyi katonai állomásparancsnokság fegyveres karhatalommal nyit-tatja fel³⁴⁸.

A Balatoni Múzeum és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum muzeális értékeit 1945. január 5-én Zala megye kormánybiztos főispánjának január 1-én kelt 8530/1944. számú utasítására két vasúti teherkocsiban elindítják Zalaegerszegre fegyveres kísérettel.³⁴⁹ 1945. március 24-én a következő távmondattal érkezett a keszthelyi jegyző útján dr. Darnay Béla múzeumigazgató részére³⁵⁰: „Darnay múzeumigazgató felhívandó, hogy tegye azonnal vagonba a múzeum értékeit,

17. A Balatoni Múzeum elkészült épülete (Dr. Dornyay-Darnay Béla tusrája 1941-ből).

17. Der fertiggestellte Bau des Balaton-Museums (nach einer Tuschzeichnung von Dr. Béla Dornyay-Darnay, 1941).

17. Le bâtiment du Musée de Balaton (lavis du docteur Béla Dornyay Darnay, 1941).

17. Законченное здание Балатонского музея. (Рисунок тушью д-ра Бела Дорняи-Дарнай, 1941.)

amikről korábban szó volt és azokat küldje hátra.” Március 25-én Darnay két vasúti teherkocsit kér a keszthelyi állomásfőnökségtől³⁵¹. A két megrakott kocsit Tapolca felé indították útnak, ugyancsak Zalaegerszeg céllal. A szerelvény Tapolcára a bombázás miatt bejutni már nem tudott, így vissza indították Keszthelyre³⁵².

1945. március 28-án nagyarányú német csapatmozdulatok és szállítások történtek a zalaegerszegi állomáson. A muzeális anyagokkal megrakott két teherkocsit máskor légiriadó esetén ki szokták vontatni az állomásból, most azonban váratlanul tömeges szovjet repülő támadta azt meg. Mindkét kocsit bombatalálatot kapott, az egyik le is fordult a sínről, a másik állva maradt ugyan, de az is elégett. A kocsikban tárolt muzeális anyagok megsemmisültek³⁵³. Olyan feltevést is hallottunk, hogy a teherkocsik mellett álló német lőszerszállító vonat kapott találatot és annak hosszú ideig tartó folyamatos robbanása semmisítette meg a múzeumi anyagokat. Bárhogy történt, a Balatoni Múzeum, az Állami Darnay Múzeum és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum legszebb értékei semmisültek meg március 28-án! Darnay Kálmán még értesült gyűjteménye sorsáról. Talán ez is hozzájárult, hogy 1945. július 3-án meghalt³⁵⁴.

1945. augusztus 1-i hatállyal a vallás- és közoktatásügyi miniszter Tóth Istvánné Sófai Erzsébet okl. középiskolai tanárnőt a Balatoni Múzeumhoz osztotta be szolgálati feladatokra³⁵⁵. Tóth Istvánné ettől az időponttól kezdve 1957-ig vezette a múzeum adminisztrációját és kezelte könyvtárát.

1946-ban több újságcikk foglalkozott a lényegileg kiürült Balatoni Múzeum kérdésével és a legkülönbözőbb célra, (kollegium, szálloda, terményraktár, iskola) javasolták hasznosítását³⁵⁶. Az újságcikkek hatására dr. Darnay Béla a múzeum megmaradt anyagaiból kiállítást rendez a földszinti és emeleti termekben. A kiállítást Farkas Gyula városbíró 1946. szeptember 16-án nyitotta meg³⁵⁷.

A különböző célú igénybevételei kísérletekre újból előtérbe került a Balatoni Múzeum rendezetlen jogi helyzete. A főfelügyelőség 1946. március 28-án értesíti Darnayt, hogy bizott-

18. Dr. Dornyay-Darnay Béla pecsétterve (tusráj).

18. Tuschskizze des Siegelentwurfes von der Hand Dr. Béla Dornyay-Darnays.

18. Esquisse de sceau du Docteur Béla Dornyay-Darnay (lavis).

18. План печати д-ра Бела Дорняи-Дарнай. (Рисунок тушью.)

19. Részlet az 1967. évi kiállításból.
 19. Teilansicht der Ausstellung v. J. 1967.
 19. L'exposition de l'an 1967 (détail).
 19. Фрагмент выставки 1967-го года.

ság érkezik az államosítás előkészítésére³⁵⁸. A bizottság, a minisztérium és főfelügyelőség képviselői április 15-én értekezletet tartott Keszthelyen. A felvett jegyzőkönyv szerint³⁵⁹ dr. Szerecs Imre, a Balatoni Múzeum Egyesület elnöke kijelenti, hogy az Egyesület az 1942. évi feltételek mellett változatlanul kívánja a Balatoni Múzeum államosítását. Bartoss József jegyző Keszthely részéről a későbbiekben, írásban kíván nyilatkozni. A városnak más tervei voltak a múzeum épületével, így az államosítás újból csak eltolódott.

A Balatoni Múzeum Egyesület utolsó jogi megnyilatkozása a sors szeszélye folytán egybeesik dr. Lovassy Sándor halálának évével. Dr. Lovassy Sándor 1946. júliusában meghal³⁶⁰. Halálával az az ember távozott az élők sorából, akinek talán legtöbbet köszönhet a Balatoni Múzeum. Átgondolt, semmitől vissza nem riadó, akadályt nem ismerő akarata, pontos adminisztrációs készsége, jogérzéke, nagy szakmai tudása, emberi magatartása egyaránt része annak, hogy a Balatoni Múzeum megszülethetett és fejlődhetett. Ezt érezték a kortársak is, a Balatoni Múzeum előcsarnokában ravatalozták föl és innét kísérték utolsó útjára.

A Közgűjtemények Országos Főfelügyelősége 1948. január 8-án kelt rendelkezésével elhatározta az egyes vidéki múzeumok gyűjtési körzetét³⁶¹. A Balatoni Múzeum gyűjtési köre a „balatonfüredi, tapolcai, sümegi és keszthelyi járás és Somogy megye északi része, a marcali—lengyeltóti—tabi vonalig”.

Dr. Radnóti Aladár főfelügyelőhelyettes 1948. június 19-én értesíti dr. Darnay Béla múzeumigazgatót, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter nyugdíjazta³⁶². Mivel a vidéki múzeumok államosítása törvényerejű rendelet előkészítésével már napirenden volt akkor, utódjának kijelölésével várni kívánta a főfelügyelőség. A kérdés rendezéséig dr. Sági Károly főfelügyelőségi gyakornok kapott megbízást, budapesti állásának és munkakörének megtartásával a Balatoni Múzeum ügyeinek ideiglenes intézésére.

1948. decemberében Keszthely vezetősége újból iskolának kívánta felhasználni a Balatoni Múzeum épületét³⁶³. Hasonló igények napirenden voltak akkor, így a főfelügyelőség úgy határozott, hogy a Balatoni Múzeum teljes kiállítási helyiségeiben mielőbb kiállítást kell nyitni. A múzeum épületét háborús károsodás nem érte és rendelkezésre álltak a főfelügyelőség által még 1942-ben beszerzett modern kiállítási szekrények is.

A Balatoni Múzeum új, nagy, állandó kiállításának művészeti terveit Wagner Nándor szobrászművész készítette el. A kiállítás szakmai részének rendezésére dr. Csalog József (őskor), dr. Sági Károly (római kor), dr. Vajkai Aurél (néprajz) és dr. Endrődy Sebő (természettudomány) kapott megbízást. A kiállítást jórészt különböző múzeumoktól kölcsönzött anyagok felhasználásával kellett akkor megszervezni, hiszen a Balatoni Múzeum anyagának legjobb része, mint említettük, megsemmisült. A kiállítást 1949. július 1-én nyitotta meg dr. Ortutay Gyula miniszter és az évben még 20 239 látogató tekintette meg azt³⁶⁴. Ez volt felszabadulásunk után az első, új múzeumi kiállítás, amely hosszú időre megszabta a magyar múzeumok kiállításának művészi szemléletét és tartalmi mondanivalóját is.³⁶⁵

A Balatoni Múzeum az 1949. évi 13. tvr. alapján a többi vidéki múzeummal együtt állami tulajdonba és kezelésbe került. Mód volt az új múzeumigazgató kinevezésére is. Dr. Csalog József 1949. augusztus 1-én átvette a múzeum vezetését. A Balatoni Múzeum ezt követő története és statisztikai adatai már ismertek³⁶⁶.

1962-ben vidéki múzeumaink, köztük a Balatoni Múzeum is, megyéjük múzeumi szervezetébe kapcsolódtak be. A Balatoni Múzeum a Veszprém megyei múzeumi igazgatóság

kötélékébe tartozva végzi munkáját. Életéről és munkájáról azóta a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben évenként rendszeres tudósítást kapunk.³⁶⁷

A Balatoni Múzeum történetével kapcsolatban említenünk kell még, hogy 1967. október 14-én új, nagy, állandó kiállítást nyitottunk meg. Ez a kiállítás egészében a Balatoni Múzeum saját anyagát mutatja már be dr. Boreczky László művészeti tervei és a Balatoni Múzeum dolgozóinak szakmai tervei alapján. Ez a kiállítás a természeti tényezők és a történeti események közti összefüggések vizsgálatával ad újat a múzeumi kiállításrendezések számára.

Végigtekintve a Balatoni Múzeum hetven éves életét, az áttekintés alapján őszinte tisztelettel kell adóznunk a Balatoni Múzeum alapítóinak: Dr. Csák Árpádnak, dr. Lovassy Sándornak, Sági Jánosnak, kiknek érdemeit emléktábla örökíti meg a Balatoni Múzeum előcsarnokában. Úgy gondoljuk azonban, hogy Lehmann Ferenc neve is emléktáblára kívánczik, hiszen egy intézmény pénzügyi vezetése sok évtizeden át, önzetlenül, éppen úgy tiszteletet érdemel, mint a muzeológiai munka!

Nem vitás, hogy a munkából dr. Csák Árpád és dr. Lovassy Sándor vette ki legjobban részét. A sors hosszú életet és töretlen munkakedvet adott nekik és mire kihulltak közülünk, a Balatoni Múzeum olyan tényező volt már, amit nem lehetett nem élni hagyni!

Györgyi Dénes szobrot tervezett a Balatoni Múzeum kis parkjába a főbejárat elé. Szerintünk dr. Csák Árpád és dr. Lovassy Sándor alakja kíváncskodna oda.

Sági Károly

- ¹ Bontz J., Keszthely város monográfiája. Keszthely, 1896.
- ² Keszthelyi Hírlap 1892. május 22. szám.
- ³ Keszthelyi Hírlap 1892. november 20. szám.; 1893. június 3. szám. stb. — Bontz J., i. h., 489.
- ⁴ Veszprémi Hírlap 1898. aug. 14. szám. — Madarassy L., Dr. Csák Árpád emlékezete. Keszthely, 1943, 7.
- ⁵ Bakay K., Kalicz N., Sági K., Magyarország régészeti topográfiája I, Bp. 1966, 178—179.
- ⁶ Madarassy L., i. h., 4.
- ⁷ Lipp V., A keszthelyi sírmezők. Bp. 1884, 2—3.
- ⁸ Kuzsinszky B., A Balaton környékének archaeológiája. Bp. 1920, 114.
- ⁹ Darnay K., A zala-szántói halmok és két magyar lovassir. Arch. Ért. 19, 1899, 277.
- ¹⁰ Kuzsinszky B., i. h., 105.
- ¹¹ Madarassy L., i. h., 6—7.
- ¹² Csák Á., A Balatoni Múzeum Egyesület első Évkönyve. Keszthely, 1903, 113—114.
- ¹³ Sági K., Adatok a keszthelyi munkásmozgalom történetéhez. VMMK 2, 1964, 365—389.
- ¹⁴ Dr. Csák Árpád kiadott és kiadatlan kéziratait a Balatoni Múzeum könyvtára őrzi.
- ¹⁵ Zalaegerszegi Áll. Levéltár, Keszthely város levéltára, 914. kötet: Múzeum. Uo.
- ¹⁶ Balatoni Múzeum Adattára (továbbiakban: Adattár) 68.17.1.
- ¹⁷ Adattár 68.17.2.
- ¹⁸ Dr. Ejry Ferenc tulajdona.
- ¹⁹ Homeyer, A., Nach Ungarn und Siebenbürgen. Ornith. Monatschr. 18, 1893, 13—31.
- ²⁰ Keve A., Nomenclator avium Hungariae. Bp. 1960.
- ²¹ Sági K., i. h., 365—367.
- ²² Adattár 68.18.1.
- ²³ Adattár 68.18.2.
- ²⁴ Adattár 68.19.1.
- ²⁵ Adattár 68.19.2.
- ²⁶ Nemzet 1897. július 7. szám.
- ²⁷ Adattár 68.19.4—5.
- ²⁸ Adattár 68.20.1—2.
- ²⁹ Adattár 68.21.1—2.
- ³⁰ Adattár 68.22.1.
- ³¹ Adattár 68.23.1.
- ³² Adattár 68.24.1—2.
- ³³ Adattár 68.25.1.
- ³⁴ Adattár 68.26.1.
- ³⁵ Csák Á., Hencz Antal. I. h., 167—168.
- ³⁶ Cholnoky J., A Balaton limnológiája. Bp. 1897, 117—118.
- ³⁷ Adattár 68.27.1.
- ³⁸ Lukács K., Emlékezés Vutskits Györgyre. Halászat 33, 1932, 56—58.
- ³⁹ Keszthelyi Hírlap 1898. augusztus 14. szám és Veszprémi Hírlap 1898. augusztus 14. szám.
- ⁴⁰ Adattár 68.29.1.
- ⁴¹ Adattár 68.29.2.
- ⁴² Adattár 68.29.3.
- ⁴³ Adattár 68.29.4.
- ⁴⁴ Balatoni Múzeum-Egyesület Irattára (továbbiakban: Irattár) 22/1898. sz.
- ⁴⁵ Adattár 68.31.1—4.
- ⁴⁶ Adattár 68.32.1.
- ⁴⁷ Adattár 68.32.2.
- ⁴⁸ Adattár 68.32.3.
- ⁴⁹ Adattár 68.32.4.
- ⁵⁰ Adattár 68.33.1.
- ⁵¹ Adattár 68.33.2.
- ⁵² Csák Á., Fenék (Mogentiana) és területén az 1898. év folyamán teljesített első archeológiai ásatásunk eredményeinek ismertetése. I. h., 73—92.
- ⁵³ Csák Á., Római telep a bakonycseri határban. Keszthelyi Hírlap 1898. december 25. szám.
- ⁵⁴ Adattár 68.36.1.
- ⁵⁵ Adattár 68.36.2.
- ⁵⁶ Adattár 68.36.3.
- ⁵⁷ Adattár 68.36.4.
- ⁵⁸ Adattár 68.37.1—3.
- ⁵⁹ Vö.: 36. j.
- ⁶⁰ Csák Á., Huszár Károly. A Balatoni Múzeum Egyesület első Évkönyve. Keszthely, 1903, 169—170.
- ⁶¹ Csák Á., i. h., 121.
- ⁶² Csák Á., i. h., 121.
- ⁶³ Irattár 1899. évi pénztári okmányok.
- ⁶⁴ Zalaegerszegi Állami Levéltár, Keszthely város levéltára, 914. kötet: Múzeum.
- ⁶⁵ Csák Á., i. h., 127.
- ⁶⁶ Adattár 68.38.1.
- ⁶⁷ Csák Á., i. h., 125.
- ⁶⁸ Csák Á., i. h., 125.
- ⁶⁹ Csák Á., i. h., 153.
- ⁷⁰ Vajkai A., Emlékezés Sági Jánosra. VMMK 5, 1966, 6.
- ⁷¹ Vajkai A., u.o.
- ⁷² Adattár 68.39.1—2.
- ⁷³ Adattár 68.40.1—3.
- ⁷⁴ Péczely P., Sági K., Szutrély A., A 200 éves keszthelyi kórház története. Keszthely, 1959, 54—55.
- ⁷⁵ Adattár 57.800.1.
- ⁷⁶ Zalaegerszegi Állami Levéltár, Keszthely város levéltára, 914. kötet: Múzeum.
- ⁷⁷ Uo.
- ⁷⁸ Adattár 68.42.1—3.
- ⁷⁹ Adattár 68.43.1—4.
- ⁸⁰ Adattár 68.41.1.
- ⁸¹ Adattár 68.41.2.
- ⁸² Adattár 58.66.1.
- ⁸³ Kuzsinszky B., i. h., 70—74.
- ⁸⁴ Pekáry T., Későrómai sírok Fenékpusztán. Arch. Ért. 82, 1955, 19—29.
- ⁸⁵ Irattár 24/1902. sz.
- ⁸⁶ Csák Á., i. h., 137.
- ⁸⁷ Irattár 65/1902. sz.
- ⁸⁸ Irattár 62/1902. sz.
- ⁸⁹ Irattár 45/1902. sz.
- ⁹⁰ Irattár 73/1902. sz.
- ⁹¹ Adattár 68.44.1—2.
- ⁹² Adattár 68.45.1.
- ⁹³ Csák Á., i. h., 132—138.
- ⁹⁴ Madarassy L., i. h., 12—13.
- ⁹⁵ Adattár 68.46.1.
- ⁹⁶ Adattár 68.47.1.
- ⁹⁷ Adattár 68.48.1.
- ⁹⁸ Kuzsinszky B., i. h., 132., 145.
- ⁹⁹ Irattár, 1903. évi iratok.
- ¹⁰⁰ Adattár 68.49.1.
- ¹⁰¹ Adattár 68.50.1—2.
- ¹⁰² Adattár 68.50.3.
- ¹⁰³ Irattár 35/1903. sz.
- ¹⁰⁴ Adattár 68.52.1.
- ¹⁰⁵ Adattár 68.51.1—3.
- ¹⁰⁶ Adattár 68.52.1.
- ¹⁰⁷ Sági J., Urak, sok lesz az eszkimó! Zala 1903. november 5. sz.
- ¹⁰⁸ Adattár 68.54.1., 67.55.1.
- ¹⁰⁹ Irattár 10/1904. sz.
- ¹¹⁰ Adattár 68.56.1.
- ¹¹¹ Adattár 68.57.1.
- ¹¹² Adattár 68.58.1—2.
- ¹¹³ Adattár 68.59.1.
- ¹¹⁴ Adattár 68.59.2.
- ¹¹⁵ Adattár 68.60.1.
- ¹¹⁶ Irattár, 1904. évi pénztári okmányok, 99/1904. sz.
- ¹¹⁷ Irattár, 1904. évi pénztári okmányok, 46/1904. sz.
- ¹¹⁸ Bakay K., Kalicz N., Sági K., i. h., 83.
- ¹¹⁹ Irattár 5/1905. sz.
- ¹²⁰ Adattár 68.62.1.
- ¹²¹ Adattár 68.62.1.
- ¹²² Irattár 25/1905. sz.
- ¹²³ Adattár 68.63.1—3.
- ¹²⁴ Adattár 68.64.1.
- ¹²⁵ Irattár 100/1905. sz.
- ¹²⁶ Irattár 21/1905. sz.
- ¹²⁷ Irattár 22/1905. sz.
- ¹²⁸ Irattár 25/1905. sz.
- ¹²⁹ Irattár 113/1905. sz.
- ¹³⁰ Vajkai A., i. h., 9.
- ¹³¹ Irattár 141/1905. sz.
- ¹³² Irattár 141/1905. sz.
- ¹³³ Irattár 92/1905. sz.
- ¹³⁴ Irattár 101/1905. sz.
- ¹³⁵ Irattár 93/1905. sz.
- ¹³⁶ Irattár 70/1905. sz.
- ¹³⁷ Irattár, pénztári okmányok, 71/1905. sz. — Sági J., Zalalövő ősi sírja Keszthelyi Hírlap 1905. szept. 3. sz.
- ¹³⁸ Irattár, pénztári okmányok 47/1905. sz.
- ¹³⁹ Irattár 48/1905—54/1905. sz.
- ¹⁴⁰ Irattár, pénztári okmányok 72/1905. sz.
- ¹⁴¹ Irattár 58/1906. sz.
- ¹⁴² Irattár, pénztári okmányok 56/1906—66/1906. sz.
- ¹⁴³ Kuzsinszky B., i. h., 34—38.
- ¹⁴⁴ Irattár 1/1906. sz.
- ¹⁴⁵ Irattár 105/1906. sz.
- ¹⁴⁶ Németh P., Emlékezés Darnay Kálmánra, VMMK 2, 1964, 5—18.
- ¹⁴⁷ Adattár 68.65.1.
- ¹⁴⁸ Adattár 68.66.1.
- ¹⁴⁹ Adattár 68.67.1.
- ¹⁵⁰ Adattár 68.68.1.
- ¹⁵¹ Adattár 68.69.1.
- ¹⁵² Irattár 136/1906. sz.
- ¹⁵³ Irattár 188/1906. sz.

- 154 Irattár 234/1906. sz.
- 155 Sági J., Földalatti őstelep a Balaton partján. Keszthelyi Hírlap 1906. június 10. szám.; Őstelep a Balaton partján. Arch. Ért. 29. 1909, 342—354.
- 156 Kis Újság 1906. június 4. szám.
- 157 Adattár 68.71.1.
- 158 Adattár 68.72.1.
- 159 Irattár 276/1906. sz.
- 160 Irattár 20/1907. sz.
- 161 Adattár 68.73.1.
- 162 Irattár 85/1907. sz.
- 163 Adattár 68.74.1—2.
- 164 Irattár 26/1907. sz.
- 165 Irattár 49/1907. sz.
- 166 Madarassy L., i. h., 13.
- 167 Adattár 68.75.1.
- 168 Irattár 1/1908. sz.
- 169 Irattár 49/1907. sz.
- 170 Irattár 26/1908. sz.
- 171 Irattár 58/1908. sz.
- 172 Irattár 74/1908. sz.
- 173 Irattár 110/1909. sz.
- 174 Sági, K., Die zweite altchristliche Basilika von Fenékpuzsta. Acta Antiqua 9, 1961, 397—451.
- 175 Irattár 18/1908. sz.
- 176 Irattár 1/1909. sz.
- 177 Irattár 124/1909. sz.
- 178 Irattár ad 124/1909. sz.
- 179 Irattár 172/1909. sz.
- 180 Irattár ad 172/1909. sz.
- 181 Irattár 24/1909. sz.
- 182 Irattár 115/1909. sz.
- 183 Irattár 117/1909. sz.
- 184 Irattár 92/1910. sz.
- 185 Adattár 68.76.1.
- 186 Csák A., Római urnatemető az újmajori gazdaságban. Keszthelyi Hírlap 1909. december 25. szám.; A keszthelyi urnatemetőről. Arch. Ért. 32, 1912, 374—375.
- 187 Irattár 73/1910. sz.
- 188 Irattár 96/1910. sz.
- 189 Adattár 68.78.1.
- 190 Adattár 68.77.1—2.
- 191 Irattár 100/1910. sz.
- 192 Adattár 68.79.1.
- 193 Vajkai A., i. h., 14.
- 194 Adattár 68.81.1.
- 195 Adattár 68.81.2.
- 196 Irattár 39/1911. sz.
- 197 Irattár 98/1911. sz.
- 198 Adattár 68.82.1.
- 199 Irattár 1/1912. sz.
- 200 Csák A., A dunántúli „központi múzeum”. Keszthelyi Hírlap 1912. április 21. szám.
- 201 Irattár 34/1912. sz.
- 202 Irattár 88/1912. sz.
- 203 Adattár 68.83.1—2.
- 204 Adattár 68.84.1—3.
- 205 Irattár 95/1912. sz.
- 206 Irattár 45/1912. sz.
- 207 Irattár 18/1913. sz.
- 208 Irattár 82/1913. sz.
- 209 Adattár 68.85.1.
- 210 Adattár 68.86.1—2.
- 211 Adattár 68.87.1—2.
- 212 Irattár 36/1914. sz.
- 213 Irattár 23/1914. sz.
- 214 Irattár ad 24/1914. sz.
- 215 Irattár 89/1914. sz.
- 216 Irattár ad 89/1914. sz.
- 217 Irattár 93/1914. sz.
- 218 Adattár 68.88.1—2.
- 219 Adattár 68.89.1—2.
- 220 Adattár 68.88.2.
- 221 Adattár 68.90.1.
- 222 Adattár 68.91.1.
- 223 Adattár 68.92.1—5.
- 224 Adattár 68.93.1—2.
- 225 Adattár 68.94.1—3.
- 226 Madarassy L., Capellaroról. Balatoni Kurír 1942. február 10. szám.
- 227 Irattár, pénztári okmányok 25/1918. sz.
- 228 Adattár 68.95.1—2.
- 229 Adattár 68.96.1—2.
- 230 Németh P., i. h., 7.
- 231 Adattár 68.97.1.
- 232 Irattár 10/1922. sz.
- 233 Madarassy L., i. h., 13.
- 234 Irattár 10/1922. sz.
- 235 Irattár 1/1922. sz.
- 236 Sebestyén Gy., Keszthelyi országos könyvtár és dunántúli központi múzeum. Kny. Balatoni Évkönyv 1921.
- 237 Irattár 6/1922. sz.
- 238 Dr. Lovassy Péter tulajdonában.
- 239 Irattár 18/1922. sz.
- 240 Irattár 20/1922. sz.
- 241 A Balatoni Múzeum. Balaton 15, 1922, 12.
- 242 Irattár 49/1922. sz.
- 243 Irattár 55/1922. sz.
- 244 Adattár.
- 245 Irattár 34/1923. sz.
- 246 Adattár 68.99.2.
- 247 Radnóti A., A zalahosszúfalú ezüstsílet. Folia Arch. 3—4, 1941, 102—115.
- 248 Adattár 68.98.1.
- 249 Adattár 68.99.1—3.
- 250 Adattár 68.100.1.
- 251 Irattár 34/1923. sz.
- 252 Adattár 68.102.1—2.
- 253 Radnóti A., uo.
- 254 Adattár 68.103.1.
- 255 Adattár 68.102.1.
- 256 Balaton 18, 1925, 8.
- 257 Adattár 68.104.1.
- 258 Adattár 68.105.1.
- 259 Felhívás és kérelem. Keszthelyi Hírek 1925. január 18. szám.
- 260 Balaton 18, 1925, 17.
- 261 Keszthelyi Hírek 1925. január 18. szám.
- 262 Balaton 19, 1926, 5.
- 263 Keszthelyi Hírek 1925. május 31. szám.
- 264 Balaton 18, 1925, 77.
- 265 Keszthelyi Hírek 1925. január 25. szám.
- 266 Keszthelyi Hírek 1925. szeptember 20. szám.
- 267 Adattár.
- 268 Keszthelyi Hírek 1925. október 4. szám.
- 269 Keszthelyi Hírek 1925. október 25. szám.
- 270 Uo.
- 271 Adattár 68.106.1.
- 272 Nemzeti Újság 1925. december 25. szám.
- 273 Keszthelyi Hírek 1926. március 21. szám.
- 274 Adattár 68.109.1.
- 275 Irattár 20/1927. sz.
- 276 Irattár 84/1927. sz.
- 277 Adattár 68.107.1—2.
- 278 Adattár 68.108.2.
- 279 Madarassy L., Balatoni vitorlások hajóágyúja. Balatoni Szemle 1, 1942 350—351. — Csák A., Zalamegyei Újság 1928. április 1. szám.
- 280 Adattár 68.108.1—3.
- 281 Adattár 68.109.1.
- 282 Irattár 12/1929. sz.
- 283 Irattár 13/1929. sz.
- 284 Irattár 9/1929. sz.
- 285 Irattár 26/1929. sz.
- 286 Irattár 7/1929. sz.
- 287 Irattár 6/1929. sz.
- 288 Adattár 68.110.1.
- 289 Irattár 19/1929. sz.
- 290 Adattár 68.114.2.
- 291 Adattár 68.114.3.
- 292 Adattár 68.114.4.
- 293 Adattár 68.115.1.
- 294 Adattár 68.116.1.
- 295 Adattár 68.117.2.
- 296 Adattár 68.119.1.
- 297 Jeszenszky G., Szent László korabeli magyar éremlelet és tanulságai. Num. Közl. 38—39, 1939—40, 26—38.
- 298 Adattár 68.121.1.
- 299 Adattár 68.119.1.
- 300 Adattár 68.120.2.
- 301 Adattár 68.122.1.
- 302 Adattár 68.121.1.
- 303 Adattár 68.123.1.
- 304 Adattár 68.124.1.
- 305 Adattár 68.125.1.
- 306 Adattár 68.126.1—2.
- 307 Adattár 68.127.1.
- 308 Új Nemzedék 1935. május 17. szám.
- 309 Zalamegyei Újság 1935. május 17. szám.
- 310 Zalamegyei Újság 1936. január 21. szám.
- 311 Irattár 6/1936. sz.
- 312 Magyarország, Pesti Hírlap, Magyarország, 1936. január 29. sz.
- 313 Madarassy L., Dr. Csák Árpád emlékezete. Keszthely, 1943, 3.
- 314 Irattár 41/1936. sz.
- 315 Adattár 68.128.2.
- 316 Irattár 30/1936. sz.
- 317 Adattár 68.130.1.
- 318 Adattár 68.131.1.
- 319 Adattár 68.132.1.
- 320 Irattár 98/1936. sz.
- 321 Adattár 68.129.1—2.
- 322 Adattár 68.132.1—2.
- 323 Adattár 68.133.1.
- 324 Adattár 68.134.1—2.
- 325 Adattár 68.135.1.
- 326 Uo.
- 327 Adattár
- 328 Adattár 68.136.1—2.
- 329 Madarassy L., i. h., 35—30.
- 330 Adattár 68.137.1.
- 331 Balatoni Kurír 1940. június 20. szám.
- 332 Adattár 68.138.1.
- 333 Vö.: 226. j.
- 334 Balatoni Múzeum Értesítője 1, 1941, 3.
- 335 Balatoni Múzeum Értesítője 1, 1941, 14.
- 336 Adattár 68.139.1.
- 337 Balatoni Kurír 1941. június 19. szám.
- 338 Balatoni Múzeum Értesítője 3, 1943, 12.
- 339 Balatoni Kurír 1942. január 22. szám. — Irattár 672/1942. sz.
- 340 Irattár 731/1942. sz.
- 341 Balatoni Kurír 1942. október 22. szám.
- 342 Irattár 715/1942. sz.
- 343 Balatoni Kurír 1942. április 23. szám.

³⁴⁴ Balatoni Kurír 1942. június 4. szám.

³⁴⁵ Balatoni Kurír 1943. május 6. szám

³⁴⁶ Irattár 382/1944. sz.

³⁴⁷ Irattár 425/1944. sz.

³⁴⁸ Irattár 467/1944. sz.

³⁴⁹ Irattár 96/1945. sz.

³⁵⁰ Irattár 50/1945. sz.

³⁵¹ Irattár 52/1945. sz.

³⁵² Csizsár Károly szöveli közlése.

³⁵³ Irattár 96/1945. sz.

³⁵⁴ Irattár 122/1945. sz.

³⁵⁵ Irattár 15/1946. sz.

³⁵⁶ Keszthelyi Újság 1946. február 17. szám és 24. szám.

³⁵⁷ Irattár 221/1946. sz.

³⁵⁸ Irattár 95/1946. sz.

³⁵⁹ Irattár 123/1946. sz.

³⁶⁰ Adattár.

³⁶¹ Balatoni Kurír 1948. június 22. szám.

³⁶² Irattár 210/1948. sz.

³⁶³ Irattár 317/1948. sz.

³⁶⁴ Adattár 68.140.1.

³⁶⁵ Solymár I., A Balatoni Múzeum tanulságos kiállítása. Népművelés 1955, 628—631.

³⁶⁶ Magyar múzeumok 1945—1955. Bp. 1955. — Solymár I., Magyar múzeumok. Bp. 1958.; Magyar múzeumok 1959. Bp. 1959. — A magyar múzeumok munkája 1962-ben és szemelvények 1963. évi terveikből. MK 1963, 2—10.

³⁶⁷ Eri I., Beszámoló a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság 1962... 1966. évi munkájáról. VMMK 1963, 17—26.; 1964, 21—42.; 1965, 13—36.; 1965 (1966) 21—46.; 1967, 15—33.

70 Jahre Balaton-Museum in Keszthely

Der Gedanke der Begründung eines Balaton-Museums reifte bereits 1895 in der kultureichen Seestadt Keszthely heran, deren bodenständige Bevölkerung im Fremdenverkehr und in den zahlreichen schulischen Einrichtungen seit lange her ihr Auskommen fand. 1896, im Jahre des ungarischen Millenniums, wandte sich das Interesse der Öffentlichkeit zu erkennen bestrebt sind. Der Gedanke des Balaton-Museums nahm derart allmählich Gestalt an, besonders als das Munizipium der Stadt Keszthely für die Gründungskosten 1000 Gulden spendete. Als dann der in Keszthely beheimatete Apotheker Károly Huszár im Jahre 1897 einen gleichhohen Betrag stiftete, wurde der Gedanke der Gründung des Museums spruchreif.

Die Treuhänderschaft des Gründungsgedankens knüpfte sich an den Namen von Dr. Árpád Csák, der damals bereits eine reichhaltige archäologische Privatsammlung sein eigen nennen durfte. Die von ihm ausgehende Initiative wurde sodann von Dr. Sándor Lovassy, Professor, später auch Direktor der Landwirtschaftlichen Akademie von Keszthely, aufgegriffen. Noch im gleichen Jahr 1897 verfaßte er einen Aufruf zur Konstituierung einer Balaton-Museums-Gesellschaft. Der Aufruf trug die Unterschrift von 21 führenden Persönlichkeiten der Stadt Keszthely. Am 27. Juni desselben Jahres fand im Beratungssaal des Rathauses der Stadt eine Zusammenkunft statt. In einer Resolution wurde die Notwendigkeit der Begründung der Gesellschaft ausgesprochen, gleichzeitig wurden Dr. Sándor Lovassy und dessen Mitarbeiter beauftragt, die Gesellschaftssatzungen auszuarbeiten und die Mitgliederwerbung einzuleiten.

Mit Beendigung der Vorbereitungsarbeiten konstituierte sich die Balaton-Museums-Gesellschaft am 7. August 1898 unter ihrem ersten gewählten Präsidenten Dr. Sándor Lovassy. Dr. Árpád Csák wurde Sekretär der Gesellschaft und Vorstand ihrer archäologischen Abteilung. Er überließ seine Privatsammlung an archäologischen Fundstücken der neugegründeten Museums-gesellschaft, die diese am 27. August 1899 in zwei Mietsräumen am ersten Stock des heutigen Sitzes des Stadtrates zur Schau stellte. Mit dieser Ausstellung manifestierte sich das von der Balaton-Museums-Gesellschaft erhaltene Museum zum erstenmal vor der Öffentlichkeit.

Dr. Sándor Lovassy bekleidete das Präsidium der Gesellschaft und damit auch die Direktion des Museums von 1898 bis 1941. 1921 zog er sich als Direktor der akademischen Lehranstalt für Landwirtschaft in den Ruhestand zurück und widmete sein weiteres Leben dem von ihm betreuten Balaton-Museums. Das heutige Balaton-Museum in Kesz-

thely ist das Werk seines selbstlosen, hingebungsvollen und mit großer Umsicht betätigten Wirkens.

Dr. Árpád Csák quittierte den öffentlichen Dienst, widmete sich der Journalistik und sah, ebenso wie Dr. Lovassy, im Zustandekommen des Balaton-Museums die Krönung seines Lebenswerks. Bis 1921 erhielt er für seine Museumsarbeit überhaupt keinen Entgelt, später wurde er mit einem monatlichen Bettelohn „entschädigt“, bis ihn der Tod 1936 aus dem Leben riß. Die archäologischen Sammlungen des Museums wurden durch seine Grabungen im Gebiet von Fenékpusztas sowie in der Umgebung des Sees geschaffen. Er inventarisierte persönlich das Fundmaterial und fand auch noch immer Zeit, um sich tatkräftig an der mustergültigen Leitung der Museumsverwaltung zu beteiligen.

Sowohl Dr. Lovassy, als auch Dr. Csák fanden in der Person des staatlichen Grundbuchführers und Journalisten János Sági eine ausgezeichnete Stütze. Die Schaffung des ethnographischen Kabinetts knüpfte sich an seinen Namen. Im Jahre 1910 wurde er aus Keszthely versetzt, bis dahin wurde aber sein reichhaltiges Kabinett im ganzen Land bekannt und geschätzt. Auch auf dem Gebiet des Fachschrifttums wirkte er bahnbrechend.

Anfangs erhielt sich die Museums-Gesellschaft lediglich aus den Mitgliederbeiträgen, wozu seit dem Jahre 1898 auch staatliche Beihilfen kamen, woraus auch die Kosten für die Bereicherung der Sammlungen bestritten werden mußten. Im Jahre 1902 erhielt die Gesellschaft vom Staat eine Zuwendung von 24 000 Goldkronen für den Ankauf eines Grundstückes. Später wurde jedoch auf diesem Grundstück das heutige Gebäude der Hauptpost errichtet, da das staatliche Oberinspektorat der öffentlichen Sammlungen die 1905 vom Architekten Géza Hetey angefertigten Baupläne des Museums nicht approbieren wollte. Schließlich wurden 1907 die Entwürfe des pensionierten Akademie-Professors János Schadl sowohl von der Museums-Gesellschaft, als auch vom Oberinspektorat gutgeheißen. Für die Baukosten des Museums stellte das Oberinspektorat 150 000 Goldkronen in jährlichen Raten von 5000 Kronen zur Verfügung. Die erste Jahresrate wurde 1911 flüssiggemacht.

Eine weitere staatliche Zuwendung von 75 000 Kronen im Jahre 1917 ermöglichte dem Präsidenten Dr. Sándor Lovassy, Liegenschaft und Haus neben dem ursprünglichen Grundstück anzukaufen.

Die dem ersten Weltkrieg folgende Geldabwertung verschlang wohl das geldliche Vermögen der Museums-Gesellschaft, die beiden Liegenschaften blieben ihr aber erhalten und bildeten den Grundstock für künftige Pläne, die auch durch einen Zufall begünstigt wurden. Das städtische Wohnungsamt wies nämlich neun Flüchtlingsfamilien in

die leer stehenden Stallräume neben dem Rennplatz in Nachbarschaft des fürstlich Festetich'schen Schloßparks ein. Nun aber konnten und durften diese Familien aus der Notbehaltung vorläufig nicht delogiert werden. Die fürstliche Verwaltung griff also zum Auskunftsittel, daß sie im Falle des Abbruchs der Stallungen das frei werdende Baumaterial der städtischen Verwaltung kostenlos überließe, sofern mit dem Abbruch raschestens begonnen würde. Die Stadtverwaltung aber überließ ihrerseits dieses Baumaterial der Museums-Gesellschaft und stellte für das zu errichtende Museumsgebäude kostenlos auch ein Grundstück im Stadtpark zur Verfügung.

Da war die Stunde für unseren Dr. Árpád Csák gekommen, der nachwies, daß das Areal des Stadtparks reich an Grundwasser, also für Bauzwecke ungeeignet sei. Fürst Tassilo Festetich stellte hierauf ein 1200 Quadratklafter großes Grundstück zur Verfügung, auf dem sodann auch der Bau des Museums zu stehen kam. 1925 wurden die Rennstallungen dann auch endgültig abgerissen und das Baumaterial zur Baustelle geschafft. Architekt Dénes Györgyi übernahm auch für die Baupläne des Museums den neo-barocken Stil des abgerissenen Gebäudes. Damals, zur schlimmsten Inflationszeit stellte das einstige Kultus- und Unterrichtsministerium für den Bauaufwand 1 Milliarde Kronen zur Verfügung und das Innenministerium erlaubte für die Aufbringung der Baukosten eine im ganzen Lande durchzuführende Sammelaktion. Da aber dies alles nicht reichte, mußten auch die der Museums-Gesellschaft verbliebenen beiden Liegenschaften veräußert werden.

1928 war das Gebäude des Balaton-Museums im Rohbau fertiggestellt. Der Museums-Gesellschaft fehlte es aber an Mitteln für die Innenarchitektur. Dr. Sándor Lovassy, in seiner Eigenschaft als Präsident der Gesellschaft, ließ nicht locker und betrieb die Fortsetzung der Arbeit in der Hoffnung, das fehlende Geld vom Staat erhalten zu können. Wegen der inzwischen hereingebrochenen Weltwirtschaftskrise verebbte jedoch die Zuschußfreudigkeit des Staates und die leer ausgehenden Bauunternehmen suchten ihre Forderungen auf gerichtlichem Wege durchzusetzen. Der Rechtsstreit entartete und 1931 wurden die Sammlungen des Museums durch den Gerichtsvollzieher unter Siegel genommen. Eine höchstgerichtliche Entscheidung verhinderte jedoch im letzten Augenblick die Versteigerung der Sammlungen.

Erst im Jahre 1937 kam es so weit, daß diese unerquickliche Angelegenheit beigelegt werden konnte. Es geschah nämlich, daß die weltberühmte Privatsammlung Kálmán Darnay's aus der Stadt Sümeg vom Staat übernommen und der Obhut des Balaton-Museums in Keszthely anvertraut wurde. Dies war der Auftakt, daß der Staat von nun an auch die Schuldenlast des Balaton-Museums und deren Tilgung übernahm und seit 1938 für die Besoldung des von ihm zu unserem Museum ernannten wissenschaftlichen Fachpersonals aufkommt.

Das Museum wurde wohl im Eigentum der Museums-Gesellschaft belassen, die Übergabe der Sammlungen des Staatlichen Darnay-Museums zur Betreuung ermöglichte es aber, daß das Balaton-Museum in Keszthely fortan aus Mitteln des staatlichen Haushaltplans aufrechterhalten werde. 1940 wurde Mittelschulprofessor Dr. Béla Dornay-Darnay zur Dienstleistung an das Museum bestellt und auch weiterhin staatlich besoldet. Als 1941 der hochbetagte Präsident der Museums-Gesellschaft, Dr. Sándor Lovassy, 86 Jahre alt, seine Funktionen auch als Direktor des Museums niederlegte, erhielt Dr. Dornay-Darnay von der Hauptversammlung der Gesellschaft die Bestellung zum Direktor.

1942 schickten sich die besten jungen Museologen unseres Landes an, aus den Sammlungen der beiden Museen eine gemeinsame Ausstellung zu veranstalten. Auch erhielt das Balaton-Museum in diesem Jahr vom Landes-Oberinspektorat der Museen eine ganz neue Inneneinrichtung für Ausstellungszwecke. Die Kriegereignisse verhinderten jedoch die Verwirklichung der geplanten großen Ausstellung.

Am 5. Januar 1945 wurden auf Instruktion des Regierungskommissars die schönsten und wertvollsten Exponate des Balaton-Museums, des Staatlichen Darnay-Museums sowie des aus Sepsiszentgyörgy (Siebenbürgen) geflüchteten Székler Nationalmuseums, in Holzkisten geborgen, per Eisenbahn verfrachtet. Unglücklicherweise wurde der ganze Bahntransport am 28. März 1945 im Bahnhof der westungarischen Stadt Zalaegerszeg durch Fliegerangriff vernichtet.

Seit 1946 wurde das seiner kostbarsten Schätze beraubte Gebäude des Balaton-Museums für die verschiedensten Zwecke angefordert: für Schule, Hotel, Produktmagazin, Studentenheim usw. Deshalb beeilte sich das Landes-Oberinspektorat, in den Räumlichkeiten des verlassenen Gebäudes am 1. Juli 1949 eine große, ständige Ausstellung zu eröffnen u. zw. vorläufig zumeist aus Leihgaben anderer öffentlicher Sammlungen des Landes.

Im Sinne der Regierungsverordnung Nr. 13 v. J. 1949 wurden die Provinzmuseen des Landes der staatlichen Verwaltung unterstellt. Seit 1962 sind alle diese Museen — je nach ihrem Standort — in Komitatsorganisationen regional gegliedert. Derart gelangte das Balaton-Museum in Keszthely in die regionale Verwaltung der Museumsdirektion für das Komitat Veszprém.

Dénes Györgyi, der Erbauer des Museums, gedachte ursprünglich vor dem Hauptportal eine Skulptur aufzustellen. Unserer Meinung nach wäre dem Gedanken am besten gedient, wenn die Skulpturen der beiden hochverdienten Treuhänder des Museums, Dr. Sándor Lovassy und Dr. Árpád Csák, hier ihren Platz fänden.

Die Enthüllung des Ehrenmals für diese beiden verdienten Männer würde dem Festakt zum 70 Jahrestag der Stiftung dieses Museums ein weithin leuchtendes und eindrucksvolles Gepräge geben.

Károly Sági

Le Musée de Balaton fête ses 70 ans

C'est en 1895 que l'idée la de fondation du Musée de Balaton apparut déjà à Keszthely dont la population bénéficiait des ressources d'existence offertes par le tourisme et les écoles. En 1896 le pays, célébrant son millénaire, consacra de l'intérêt accru aux musées qui gardant les monuments historiques, illustraient aussi les grands événements de l'histoire nationale. La ville de Keszthely fit une fondation de 1000 forints pour la construction du musée, puis en 1897 une fondation nouvelle — également de 1000 forints — de Károly Huszár, pharmacien de Keszthely rendit possible de donner corps à l'idée du musée.

L'idée du musée était préconisée par Árpád Csák qui possédait une remarquable collection archéologique privée. L'initiative de Csák fut appuyée par le dr. Sándor Lovassy, professeur, puis directeur de l'Académie Agraire. En 1897 Lovassy rédigea un avis au public pour la fondation de la Société du Musée de Balaton. Vingt et un hauts fonctionnaires de la ville de Keszthely signèrent cet avis. Ensuite le 27 juin 1897 le conseil tenu dans la salle des délibérations de l'hôtel de ville proclama la nécessité de la fondation de la Société du Musée de Balaton et chargea Sándor Lovassy et ses collaborateurs de rédiger les statuts de la Société, de

préparer les formulaires nécessaires au recrutement des membres, et de commencer l'embrigadement des partisans.

Après ces préparatifs, la Société du Musée de Balaton se constitua le 7 août 1898, et Sándor Lovassy fut élu président. Árpád Csák devint secrétaire de la Société et directeur du département archéologique du Musée. Csák offrit sa collection archéologique à la Société, et ainsi celle-ci put — le 27 août 1899 — inaugurer une exposition du matériel de la collection de Csák, dans les deux salles louées au premier étage de l'hôtel actuel du conseil municipal. Ce fut le premier signe de vie du Musée de Balaton entretenu par la Société du Musée de Balaton.

Le docteur Sándor Lovassy fut président de la Société et directeur du Musée de Balaton de 1898 à 1941. En 1921 il se retraitsa comme directeur d'académie agraire, et dès ce moment il consacra toute sa vie au Musée de Balaton. Le Musée de Balaton actuel et le résultat de son travail tout désintéressé, accompli avec beaucoup de circonspection et de zèle.

Le docteur Árpád Csák, ayant démissionné de sa fonction vivait du journalisme et, tout comme le docteur Sándor Lovassy, se consacrait entièrement au Musée de Balaton. Il travailla jusqu'en 1921 sans rémunération, dès 1921 pour des honoraires dérisoires jusqu'à sa mort survenue en 1936. Ce sont ses fouilles menées à Fenépuszta et aux environs de Balaton qui constituaient la collection archéologique. Il dépouillait le matériel et il avait encore le temps de prendre part à l'administration considérable du Musée de Balaton.

Ces deux hommes zélés trouvèrent un aide excellent dans la personne de János Sági, conservateur des hypothèques de Keszthely. János Sági créa le département ethnographique. Il fut déplacé de Keszthely en 1910, mais à ce moment sa collection ethnographique jouissait déjà d'une renommée nationale. Comme écrivain-ethnologue il accomplit également du travail de pionnier.

La Société du Musée de Balaton se soutenait et développait son musée de cotisations, et plus tard, depuis 1898, de subventions. En 1902 l'Etat lui accorda un secours de 24 000 couronnes dont la Société acheta un terrain. L'hôtel actuel de la Poste de Keszthely y fut bâti plus tard. Au commencement c'était le musée que l'on voulait y élever, mais la Surintendance Nationale de Musées refusa les plans que l'architecte Géza Hetey eut élaborés en 1905. En 1907 la Surintendance, de même que la Société acceptèrent les plans conçus par János Schadt, professeur d'académie. La Surintendance assura une subvention de 150 000 couronnes, versées en annuités de 5000 couronnes. Le premier versement arriva en 1911.

En 1917 le docteur Sándor Lovassy, ayant obtenu une subvention d'Etat de 75 000 couronnes, acheta la maison et le terrain voisins de l'immeuble du musée.

La dévaluation consécutive à la première guerre mondiale anéantit l'actif de la Société, mais les deux immeubles demeurèrent, constituant un fonds pour les plans ultérieurs. C'est alors que le hasard vint à l'aide. L'Office de logement avait installé neuf familles réfugiées dans l'écurie de course mise hors usage qui se trouvait près du parc du duc Taszilo Festetics. Il était impossible de déloger les habitants, donc le duc offrit les matériaux de démolition à la municipalité sous la condition que les travaux de démolition fussent commencés le plus vite possible. La municipalité fit don des matériaux de ce bâtiment au musée en lui offrant en même temps aussi du terrain à titre gratuit dans le parc municipal.

Or, le docteur Árpád Csák démontra que le terrain du parc était marécageux, donc impropre aux fins du musée. Alors le duc Taszilo Festetics fit don de 43 ares où plus tard fut bâti

notre musée. L'écurie fut démolie en 1925, son matériau transporté au pied de l'oeuvre. Dénes Györgyi créa les nouveaux plans dans le style néo-baroque du bâtiment démolí. Le Ministère du Culte et de l'Éducation publique accorda une subvention d'un milliard de couronnes. Le ministre de l'Intérieur permit l'organisation d'une souscription publique en faveur du Musée de Balaton qui put encore augmenter le cadre de son devis par la vente de ses deux immeubles.

En 1928 le bâtiment du Musée fut achevé. Mais la Société du Musée de Balaton ne disposait pas de couverture suffisante pour l'exécution des intérieurs. Le docteur Sándor Lovassy, président de la Société, se reposant sur le secours de l'Etat, continua les travaux. Mais, à la suite de la crise économique mondiale de 1929, le secours n'arriva plus, et les entreprises de construction, l'une après l'autre, intentèrent des procès à la Société. En 1931 le commissaire-priseur frappa de saisie les collections du Musée. Seul l'arrêt du tribunal suprême put empêcher que les enchères n'eussent pas lieu.

Cet état pénible des choses ne se résolut qu'en 1937. La collection privée mondialement connue de Kálmán Darnay passa en possession de l'Etat. Cette collection fut transférée au bâtiment du Musée de Balaton. L'Etat commença à acquitter les dettes du musée et dès 1938 des muséologues rémunérés de la subvention d'Etat y travaillaient.

Bien que le Musée de Balaton fût en possession de la Société, vu que le matériel du Musée Darnay — gardé au Musée de Balaton — appartenait à l'Etat, il devint possible que les dépenses fissent partie du budget. En 1940, le docteur Béla Dornay-Darnay, professeur de lycée fut affecté au Musée de Balaton et rétribué par l'Etat, mais en 1941 — après la démission du docteur Sándor Lovassy âgé de 86 ans — c'est l'assemblée de la Société qui le nomma directeur.

En 1942 les meilleurs jeunes muséologues du pays commencèrent à organiser une exposition mixte des matériels du Musée de Balaton et du Musée Darnay d'Etat. La Surintendance mit à la disposition du Musée du mobilier neuf aux fins de l'exposition. Mais à cause des événements de la deuxième guerre mondiale, il était impossible d'inaugurer l'exposition.

Le 5 janvier 1945, à l'ordre du commissaire de gouvernement, les plus beaux matériels du Musée de Balaton, du Musée Darnay d'Etat et du Musée National Székely — ce dernier transféré entre-temps de Sepsiszentgyörgy à Keszthely — furent mis en caisses et en wagonnés. Le 28 mars 1945 le train transportant les valeurs muséologiques fut détruit à la suite d'une attaque aérienne, à la gare de Zalaegerszeg.

Depuis 1946 le bâtiment vide du Musée fut réquisitionné à des fins différentes. On voulait y installer école, hôtel, entrepôt, collège. C'est ce qui incita la Surintendance des Musées d'Etat à ouvrir, le 1er juillet 1949 une grande exposition permanente au Musée de Balaton. A ce moment, la majorité des pièces exposées étaient empruntées à d'autres musées.

En 1949, à la suite du décret-loi No 13, les musées de campagne passèrent à l'administration d'Etat. Depuis 1962 les musées de campagne sont groupés en organisations départementales. Le Musée de Balaton est de la compétence de la Direction Départementale de Veszprém.

Dénes Györgyi, en construisant le Musée de Balaton, imaginait une statue devant l'entrée principale. Nous estimons que c'est la statue du docteur Sándor Lovassy et du docteur Árpád Csák qui y ferait bien. L'inauguration de leur statue serait le digne couronnement des soixante-dix ans de notre musée.

Károly Sági

Мысль о создании Балатонского музея возникла уже в 1895-м году в Кестхейе, население которого жило, главным образом, за счет иностранного туризма и школ. В 1896-м году внимание общественности, праздновавшей тысячелетний юбилей страны, все более обращается к музеям, сохраняющим память о прошлом, имеющим возможность проследить и показать историю народа на основании памятников материальной культуры. В то время город Кестхей дал в фонд организующегося музея 1000 форинтов, а новый дар в 1897-м году аптекаря Кароя Гусара в 1000 форинтов сделал возможным, чтобы мысль об организации музея осуществилась.

Идею об образовании музея вынашивал Арпад Чак, у которого к тому времени была значительная собственная археологическая коллекция. Его начинание поддерживал Шандор Ловаши, преподаватель, а позднее директор сельскохозяйственной академии. Ловаши в 1897-м году выступил с призывом к организации Общества Балатонского музея, которое подписали двадцать четыре члена городских властей. После этого, 27 июня 1897-го года собрание, проводившееся в зале заседаний городской ратуши, вынесло решение о необходимости учреждения Общества Балатонского музея и поручило Шандору Ловаши и его сотрудникам выработку устава Общества, выпуск необходимых прокламаций и вербовку членов.

После вышеупомянутых подготовительных работ, 7 августа 1898-го года организовалось Общество Балатонского музея, председателем которого стал Шандор Ловаши. Арпад Чак стал секретарем Общества музея и руководителем отдела археологии. Чак свою частную археологическую коллекцию предложил в дар Обществу; 27 августа 1899-го года в двух арендованных залах второго этажа теперешнего здания городского совета была открыта выставка из материалов коллекции Чака. Это был первый этап в истории Балатонского музея, организованного Обществом.

Д-р Шандор Ловаши был председателем Общества Балатонского музея и директором Балатонского музея с 1898-го по 1941-й год. В 1921-м году он прекратил свою работу в качестве директора сельскохозяйственной академии и остаток своей жизни целиком посвятил Балатонскому музею. Теперешний Балатонский музей — плод его распорядительной, воодушевленной и бескорыстной работы.

Д-р Арпад Чак оставил государственную службу и, существуя за счет журналистской работы, жил, подобно Шандору Ловаши, для Балатонского музея. До 1921-го года без какого-либо гонорара, а с 1921-го года получая смехотворный гонорар, он работал до самой смерти — до 1936-го года. Археологические экспонаты были получены благодаря раскопкам в Фенекпесте и окрестностях Балатона. Чак их инвентаризировал, а наряду с этим у него находилось время принимать участие в не малом объеме примерно ведшихся административных работ.

Ловаши и Чак, два одушевленных труженика, получили исключительного помощника в лице Яноша Шаги, начальника кестхейского поземельного ведомства. Янош Шаги создал этнографический отдел. В 1910-м году его перевели из Кестхейя. К этому времени его этнографическая коллекция стала известной во всей стране. Как писатель-этнограф он тоже был пионером.

Общество Балатонского музея существовало и расширяло музей за счет членских взносов, а с 1898-го года — на средства государственного вспомоществования. В 1902-м году государство предоставило 24 тыс. крон, за счет чего Общество приобрело недвижимость. Позднее на этом участке было построено здание кестхейского почтамта. Вначале предполагалось, что здесь будет построен музей, но Главное управление музеями не

приняло проект здания, выполненный в 1905-м году архитектором Гезой Хеттеей. В 1907-м году и Главное управление музеями, и Общество Балатонского музея одобрило проект Яноша Шедля. Главное управление музеями выделило для строящегося музея субсидию в сумме 150 тыс. крон, по 5 тыс. крон ассигнований в год. Первая часть была получена в 1911-м году.

В 1917-м году д-р Шандор Ловаши при государственном обеспечении в 75 тыс. крон приобрел для музея участок и дом.

Послевоенная инфляция уничтожила весь капитал музея, но недвижимость — участок и дом — уцелели. Это послужило финансовой основой для дальнейших планов. Помог счастливый случай. Жилищное управление поселило в здании пустующей конюшни скаковых лошадей рядом с парком князя Тасило Фештетича девять семей беженцев. Поскольку жителей выселить было нельзя, князь подарил здание городу с условием наивысшего его сношения. Строительный материал от сношенного здания и в придачу даровой участок в парке город отдал Обществу Балатонского музея.

Д-р Арпад Чак доказал, что грунт на территории парка мокрый и поэтому непригоден для музея. Тогда князь Фештетич подарил под строительство музея участок в 1200 кв. саженей. На этом участке в дальнейшем и был построен музей. Здание конюшни скаковых лошадей в 1925-м году снесли, материал городские власти перевезли на место строительства. Архитектор Денеш Дьёрдь выполнил проект здания в стиле необарокко. Министерство по делам веры и образования выделило субсидию в сумме 1 миллиарда крон. Министерство внутренних дел разрешило произвести сбор средств в пользу Общества Балатонского музея, который к тому времени продал свою недвижимость, тем самым увеличив свою смету.

К 1928-му году здание снаружи было готово. Для внутреннего оформления же у Общества не было больше средств. Председатель Общества Шандор Ловаши, надеясь на государственную помощь, продолжал строительство. Вследствие мирового кризиса 1929-го года государственная субсидия прекратилась, подрядчики один за другим начали судебную тяжбу с Обществом Балатонского музея. В 1931-м году судебный исполнитель описал музейные коллекции. Продажа с аукциона не произошла только из-за решения тогдашнего верховного суда — Курии.

Это плачевное состояние длилось до 1937-го года. Всемирно известная шумегская коллекция Калмана Дарнаи стала собственностью государства, ее поместили в здание кестхейского Балатонского музея. Государство начало постепенно выплачивать долги Общества Балатонского музея, а с 1938-го года началась выплата жалованья музейным работникам Балатонского музея из средств государственной субсидии.

Хотя Балатонский музей и был собственностью Общества, экспонировавшийся там материал Государственного музея Дарнаи давал возможность содержать музей на государственном бюджете. В 1940-м году на службу в Балатонский музей переводят преподавателя гимназии д-ра Белу Дорньяи-Дарнаи, где он получал государственное жалование. В 1949-м году после торжественного прощания с 86-летним д-ром Шандором Ловаши собрание членов Общества назначило директором музея д-ра Дорньяи-Дарнаи.

В 1942-м году лучшие молодые специалисты-музееведы страны начали подготовку к организации выставки из экспонатов Балатонского музея и Государственного музея Дарнаи. В этом же году Главное управление музеями приобрело для музея новый инвентарь. Открытию проектировавшейся выставки помешали события второй мировой войны.

5 января 1945-го года по приказу правительственного уполномоченного экспонаты Балатонского музея, Государственного музея Дарнаи, а также наиболее ценные материалы эвакуированного Секейского национального музея упаковали в ящики и погрузили в товарные вагоны. Эшелон с музейными экспонатами 28 марта 1945-го года погиб на залаэгерсегском вокзале во время воздушного налета.

Начиная с 1946-го года пустующее здание музея использовали для самых различных целей. Предполагалось здесь разместить то школу, то гостиницу, то элеватор, то интернат. Это стимулировало Государственное управление музеями к открытию в здании Балатонского музея 1 июля 1949-го года большой постоянной выставки. В то время материал выставки состоял в большинстве из

полученных взаимнообразно от разных других музеев экспонатов.

В 1949-м году по 13-му постановлению, имеющему силу закона, все провинциальные музеи были национализированы. С 1962-го года провинциальные музеи находятся в ведении комитатских властей и работают под их ведомством. Балатонский музей относится к Управлению музеями комитата Веспрем.

По проекту Денеша Дьёрдьи перед главным входом в музей должна была стоять статуя. Мы думаем, что сюда было бы уместно установить памятники Шандору Ловаши и Арпаду Чаку. Открытие этих памятников было бы достойным праздником для отмечающего свое семидесятилетие музея.

Карой Шаги